

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: A Frankenburg Irodalmi Kör hét évtizede (1877–1949)

Augusztinovicz Elemér: A Frankenburg Irodalmi Kör hét évtizede (1877–1949)

1. Sopronban a múlt század negyedik negyedében indult meg tulajdonképpen az erőteljes magyarosodás. Ennek szolgálatára jött létre a Magyar Társaskör és a Magyar Férfidalkör után a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör, amely 1911-ben, Frankenburg Adolf (1811–1884)¹⁽¹⁾ születésének 100 éves évfordulóján vette fel a Frankenburg Irodalmi Kör (a továbbiakban: IK.) nevet.

Számos részletkérdés tisztázása után még mindig hiányzik az IK. összefoglaló története, szerepének beillesztése Sopron művelődés- és társadalomtörténetébe. A továbbiakban e részletkérdéseket elsősorban Berecz Dezső feljegyzései alapján kívánom kiegészíteni. Az 1944–45. évi bombázások alatt ugyanis IK. egész irattára megsemmisült, benne a jegyzőkönyvek, a levelezés, az arcképgyűjtemény, a teljes mősorgyűjtemény, ami ma már csak alig pótolható, egészíthető ki.

Az IK. fennállásának 15. évfordulójára, 1892-ben Berényi Pálnak, az akkori főtítkárnak szerkesztésében ma már ritkaságszámba menő „Emlékkönyv”-et adott ki (Sopron, 1892, 95 lap), amelyben Bella Lajos főreáliskolai tanár, a kiváló régész²⁽²⁾ számolt be az indulásról és az első évről, Kárpáti Károly, ugyancsak főreáliskolai tanár, elnökhelyettes pedig az IK. 15 éves működéséről. Az IK. által 1922-ben kiadott „Soproni almanach”-ban (Sopron, 1922, 164 lap + ma már helytörténeti értékű hirdetések 18 lapon) Csaplovics József leánygimnáziumi tanár, akkori főtítkár csak az 1914–1921-i évekről számolt be, a Szentimrey Lajos másodtitkár szerkesztésében és Ágoston Ernő (1889–1957) soproni művész³⁽³⁾ címlapjával megjelent kiadvány „Függelék”-e közli az 1921–22. évi vezetőség, az 1877. évi vezetőség, az 1874–1922. évi elnökök és főtítkárok, a tiszteletbeli, örökös választmányi, alapító és pártoló tagok, valamint az 1921–22. ²⁹⁰évi soproni és vidéki rendes tagok ma már ugyancsak helytörténeti értékű névsorát. Az 50 éves jubileumra, 1927-ben Berecz Dezső törvényszéki bíró, főtítkár⁴⁽⁴⁾ szerkesztésében, ugyancsak Ágoston Ernő címlapjával látott napvilágot a „Soproni Helikon” (Sopron, 1927, 172 lap), benne a főtítkár tollából – azóta már megsemmisült források felhasználásával – az IK. 50 éves története, a függelékben nemcsak a különböző tagok, hanem 1877–1927-ig a közreműködők, a pályaművek és a nyertesek teljes felsorolásával, valamint Csatkai Endre (1896–1970)⁵⁽⁵⁾ „Száz adat a soproni irodalmi élet múltjából” című összeállításával. Az 1927–1937-ig tartó működés adatait nyomtatott beszámoló közölte. 1943-ban Berecz Dezső már mint elnök szerkesztette és adta ki a „Soproni Helikon” új kötetét (Sopron, 1943, 91 lap) Sterbenz Károly soproni művész⁶⁽⁶⁾ címlapjával és Ágoston Ernő pecsétrajzával. Az évkönyv közli az IK. 1937–1943. évi működésének adatait, tisztségviselőinek, tiszteleti és örökös tagjainak névsorát, egyeseknek, mint Frankenburg Adolf, Thirring Gusztáv (1861–1941)⁷⁽⁷⁾, Sopronyi-Thurner Mihály

(1878–1954), Altdörfer Viktor (1860–1940),⁸⁽⁸⁾ Mészáros Sándor (1871–1946), Kárpáti Sándor (1872–1939),⁹⁽⁹⁾ az 1933. évi igazgatótanács, valamint a Kisfaludy Társaság 1937. ápr. 18-i látogatásának fényképét.

Mindegyik évkönyvben a legnagyobb részt a működő tagok szépirodalmi, irodalomtörténeti, történettudományi írásai teszik ki. Ezeknek értékelése más összefüggésbe tartozik. Az említett névsorok társadalomtörténeti elemzése nemcsak az IK. társadalmi bázisát világítja majd meg, hanem a város művelődés- és társadalomtörténetének jelentős részét is feltárja.

2. A Magyar Társaskörben Erődi Dániel, a bencés gimnázium irodalomtanára vetette fel egy tudományos kör megalakításának gondolatát, „hogy a helybeli intézetek tanító erői havonként legalább egyszer találkozhatnának fölolvadások és az ezekből fejlődő eszmecsere céljából”. A ma már nem létező bencés gimnáziumból még Horváth Kristóf, a főreáliskolából (ma: Széchenyi István Gimnázium) Bayer Ferenc, Bella Lajos, Kárpáti Károly, Moller Ede¹⁰⁽¹⁰⁾ és Fialovowszky Lajos, az ev. líceumból (ma: Berzsényi Dániel Gimnázium) Boszágh János, Gombocz Miklós¹¹⁽¹¹⁾ és Veress József, az 1918-ban megszűnt Lähne nevelőintézetből és gimnáziumból¹²⁽¹²⁾ Vajda Viktor azonnal csatlakoztak a javaslatához. Frankenburg Adolf javaslatára a város egész értelmiségére alapozó irodalmi kört alapítottak, amelynek alapszabályait a belügyminiszter 1877. jan. 26-án erősítette meg. Elnöke (1882-ig) Frankenburg Adolf, alelnöke Paur Iván neves régész, a soproni, ma Liszt Ferencről elnevezett múzeum egyik alapítója¹³⁽¹³⁾, főtítkára Erődi Dániel, másodtítkára Moller Ede lett, 18 tagú igazgatótanácsában volt többek között Salamin Leó, a főreáliskola igazgatója, aki éppen 1877-ben ²⁹végezte Sopronban az első kísérleteket a telefontal. ¹⁴⁽¹⁴⁾ 1877. március 10-én meg is tartották a 324 tag számára az első irodalmi estet 10 műsorszámmal: ezek között volt Falk Miksa és Greguss Ágost Budapestről küldött írása, több alkalmi vers és zeneszám; Carina Anna (1836–1885), korának neves operaénekesnője, Frankenburg Adolf harmadik felesége¹⁵⁽¹⁵⁾ énekelt, Munczy Lajos, a világot járt híres soproni cigányprímás¹⁶⁽¹⁶⁾ hegedült.



A Kisfaludy Társaság és a Frankenburg Irodalmi Kör tagjai Nagycenken (balról jobbra): Surányi Miklós, Mészáros Sándor és leánya, Halász Gyula, Falu Tamás, Simon Elemér, Csuppy Lajos, Szinnyei Ferencné, Szinnyei Ferenc, Berzeviczy Albert, Rábel László, Flórián György, Kéky Lajos, Berecz Dezsőné, Házi Jenő, Benedek Zoltán, Csaplovics József, Kosztolányi Dezső, Lauringer Ernő, Szentimrey Lajos, Nagy Ernő

3. Az IK. induláskor – az 1874-ben alakult pozsonyi Toldy Kör mintájára – széleskörű társadalmi egyesület lett, amelynek az volt a feladata, hogy Sopronban erősítse a magyar műveltséget és irodalmat, elősegítse a magyar nyelv terjedését. Az első másfél évtized munkájának nagyrésze nem emelkedik túl a dilettanizmus határán. Nem a színvonal a fontos, hanem „a kedélyesség és a szellem” („Sopron” 1882. jan. 28.). A programokban sok a szatíra, a humoreszk, az alkalmi vonatkozás, műkedvelő szavalók szerepeltetése. A műsorokban még élőkép és gyorsrajzoló is akad. Sok a zeneszám, legtöbbször ugyancsak műkedvelői színvonalon. Társas összejöveteleket, Sopron környéki összejöveteleket rendeznek. De már 1881-ben Liszt Ferencet, Zichy Gézát (a félkarú zongoraművészt), [292](#)Chován Kálmánt, majd Ábrányi Emilnét hallgathatták meg, 1891-ben Reményi Edét, a világhírű hegedűst.

1885-ben a közgyűlés vita után (!) úgy határozott, hogy országos nevű írókat is hívjanak meg. Egymás után jelentek meg 1887-től a felolvasó asztalnál Vámbéry Ármin, Ábrányi Emil, Szávay Gyula, Várady Antal, Rákosi Viktor.

Az irodalmi felolvasásoknál akkor fontosabb volt a magyar nyelv terjesztése. Az IK. 1886-tól kezdve nyolc éven át magyar nyelvtanfolyamot tartott fenn, amelynek pl. 1890-ben 75 kezdő és 39 haladó hallgatója volt;

1894-ben szűnt meg, mivel az elemi iskolák nyelve akkor már magyar volt és feleslegessé vált a magyar nyelv illetén oktatása.

1895–1903 között Vojtkó Pál¹⁷⁽¹⁷⁾ az IK. főtítkára és ekkor már érvényesül az irodalmi színvonal, előtérbe kerül a szépirodalom, a tanulmányok főleg irodalmi témákkal foglalkoznak, a szatíra elhallgat, a dilettáns helyi előadók a divatnak megfelelően a monológra vetik magukat, helyüket hozzáértő művészek foglalják el.

E korszakban ünnepli az IK. Katona Józsefet, Széchenyit, Petőfit, Vörösmartyt és Rákóczi Ferencet. Mivel Rákóczival egyidőben Deák Ferenc centenáriumát is ünnepelni akarják, nagy vita támadt az irodalmi feladatok megoldására teremtődött Körben: 48-as és 67-es politikai összecsapások keletkeztek.¹⁸⁽¹⁸⁾

4. 1904-től Mészáros Sándor a főtítkár, vezetése alatt az IK. jól betölti hivatását. A tekintélyes helyi írógárda (Gyóni Géza¹⁹⁽¹⁹⁾, Gyarmathy Dénes, Nagy Lajos, Pilisy Lajos, Palotás Fausztin, Richly Rezső, Váry Rezső) mellett egyre gyakrabban szólnak meg budapesti vendégek is: Jakab Ödön, Lampérth Géza, Malonyai Dezső, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Ferenczi Zoltán, Sebestyén Károly, Lovik Károly és még mások is. A nevek arra utalnak hogy a budapesti kapcsolat leginkább a Petőfi Társasággal alakult ki. A versmondók a helyi színtársulat színészei közül kerültek ki, de közöttük találjuk Váradi Arankát, a Nemzeti Színház ezüsthangú művésznőjét is. A zeneszámok műsorba iktatása nem cél többé, hanem az irodalmi számok közé iktatott felfrissítés. 1905. dec. 9-én először szerepelt az IK. előadásán Bartók Béla is.²⁰⁽²⁰⁾ Viszont jellemző a kor ízlésére: Fráter Lóránd részére önálló estet rendeztek.

Mészáros Sándor főtítkársága alatt az IK. ismét a magyar nyelv terjesztése érdekében indított akciót. A nyári hónapokban német ajkú gyerekeket nyaraltat a Rábaközben „cseregyerek”-akció keretében és magyar nyelvű gyakorlóiskolát szervez. E szokatlan munka az irodalmi műsorok jelentőségét háttérbe szorította. Ez a tevékenység nem sokáig tartott, mert a gyermeknyaraltatási akciót hamarosan más, erre hivatott szervek vették át.

Az első világháború éveiben megdermed a munka, csak március 15-én rendeznek ünnepséget és évenként egy-egy estet a Vöröskereszt javára. Az 1917–18-i ²⁹³évad ismét négy irodalmi estet tűzött műsorra, köztük egyet-egyét Gyóni Géza és Tompa Mihály emlékezetére. 1918 végén, 1919 elején Zrínyi Miklóstra és Ady Endrére emlékeznek.

Az irodalmi feladat mellett ismét más gondja van az IK.-nek, ugyanis kormánykörökben 1920 táján felmerült az a gondolat, hogy a nyugati országrészt nagyfokú politikai, művelődési és gazdasági önkormányzattal ruházzák fel és hivatalos nyelve német legyen. E terv ellen emelt szót az IK. s maga mellé állítva 70 társadalmi és kulturális egyesületet, tiltakozott Sopron elnémetesítése ellen, egyben Sopron számára magyar nyelvű önkormányzatot követelt.

1921-ben a velencei egyezmény értelmében Sopron és a környező községek népszavazással döntöttek el, hogy Magyarországhoz kívának tartozni. A népszavazás előkészítésében hatalmas részt vállalt az IK., a közönség érdeklődése érthetően feléje fordult és a taglétszám elérte a 900-as rekordszámot.

A Sopron magyarságáért folytatott akciók természetesen politikai jellegűek voltak, de azért az irodalmi jelleg sem szenvedett hátrányt. Főként a Petőfi Társaság tagjai szerepelnek az előadásokon, de szép számmal lépnek fel Sopron környéki írók is, cserelátogatások történnek Csornával, Győrrel.

5. 1922-től sok országos nevű író, költő jelenik meg az előadói emelvényen, így: Bodor Aladár, Sík Sándor, Sajó Sándor, Harsányi Kálmán, Alszegehy Zsolt, Schöpflin Aladár, Mohácsi Jenő, Áprily Lajos, Szabó

Lőrinc, Szerb Antal, Laczkó Géza, Zilahy Lajos, Harsányi Zsolt. Az ő megszólaltatásukkal kívánta az IK. hangsúlyozni, hogy „az IK. az élő irodalmat kívánja bemutatni anélkül, hogy irdalmi vagy politikai irányokhoz csatlakoznék”.²¹⁽²¹⁾

Ez időben új kezdeményezést indítottak el: vasárnap délelőttöként a Városi Mozi helyiségében szabadegyetemi jellegű irodalmi matinékat tartottak 2-2 előadással. Ezek irodalomelméleti természetűek voltak (az esti műsorok inkább a szépirodalomnak és a zenének hódoltak). A gondolat nem volt új, hiszen Vojtkó Pál már 1899-ben megpróbálkozott efféle sorozattal 20 krajcáros belépődíj mellett, vállalkozása azonban akkor a közönség közönyén megbukott.

Ha már szó esett anyagi természetű kérdéstről, hadd említsük meg, hogy az IK. tagjai évi 4 pengő tagsági díjat fizettek, ennek fejében az évenként rendezett négy alapszabályszerű estet ingyen látogathatták, a diákság szabadjegyet kapott. Belépődíjas estek rendezésére csak kivételes alkalmakkor került sor. A város készpénzsegélyt adott, a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút szabadjegyekkel segítette az egyesületet. A tagok létszáma 400 és 600 között mozgott.

A főtítkárok személye elég gyakran változott. Mattusz György bencéstanárt Csaplovics József leánygimnáziumi tanár váltotta fel (mellette másodtitkár volt Dr. Szentimrey Lajos). 1925 őszén Berecz Dezsőt választották főtitkárrá, aki ezt a tisztséget egészen 1936-ig viselte, amikor is alelnökké választották (1922-től Dr. Sopronyi-Thurner Mihály polgármester volt az elnök, korábban Dr. Östör József ügyvéd).

Berecz irányítása alatt az IK. nagy lendületet vett. 1927. február 25-én Móricz Zsigmond önálló szerzői estjét rendezték meg Simonyi Máriának (Móricz második feleségének), a Belvárosi Színház művésznőjének közreműködésével.²²⁽²²⁾

²⁹⁴1927. április 2-án, az IK. megalakulásának 50 éves évfordulóját a Petőfi Társaság vándorgyűlésével kapcsolták egybe. A közel 5 óra hosszát tartó műsort a közönség fegyelmezetten végighallgatta. Pekár Gyula, Sopronyi-Thurner Mihály hosszú beszédekkel szerepeltek; Hegedűs Tibor (a Vígszínház művésze) Petőfi verseket mondott; Teleki Sándorné („Szikra” néven ismert író) elbeszélését olvasta fel; Medgyaszay Vilma pedig Petőfi dalokat énekelt.

1930. március 22-én az IK. a Nyugat gárdáját látta vendégül, közöttük Babits Mihályt, Móricz Zsigmondot (a folyóirat szerkesztőit), Nagy Endrét, Gellért Oszkárt, Simonyi Máriát.

A vendégek és intézmények egymás után fogadják el Sopron kapcsolatkeresését. 1932-ben a Magyar Történeti Társulat tartja vándorgyűlését a városban. 1933. május 6-án Berzeviczy Albert elnök vezetésével a konzervatív Kisfaludy Társaság jön Sopronba (1. kép). Az Erdélyi Szépmíves Céh Kós Károlyt, Nyíró Józsefet, Dsida Jenőt hozza el. A „Napkelet” estjén Rédey Tivadar, a folyóirat színikritikusa, Török Sándor és Németh Antal, a Nemzeti Színház későbbi igazgatója beszél. 1936 tavaszán ismét erdélyi írók látogattak Sopronba, a kolozsvári „Pásztortűz” gárdája (Reményik Sándor, Nyíró József). Emlékezetes sikert arattak az erdélyi költők versei Török Erzsébet előadásában.

Az egyénileg meghívottak gazdag névsorából csak néhányat emelünk ki találomra (bővebben lásd 21. jegyzet). Ezek: Bibó Lajos, Rexa Dezső, Pethő Sándor, Laczkó Géza, Zilahi Lajos, Megyery Ella, Áprily Lajos, Karinthy Frigyes, Sebestyén Károly, Móra Ferenc,²³⁽²³⁾ Illyés Gyula, Baktay Ervin, Benda Jenő, Németh László. E néhány név is bizonyítja, hogy igazságtalan a később hangoztatott vád az IK. ellen, miszerint „baloldalon” álló írókat nem szerepeltetett estjein, bár kétségtelen, hogy nagyon sok volt a szereplők között az erőteljesen jobboldali, vagy később arra az oldalra állt író. El kell azonban ismerni,

hogy a meghívásokat és a szerepléseket nem a politikai hovatartozás, hanem az irodalmi érték motiválta, mert – amint az IK. vallotta – „abban a korban a polgári gondolkodás a két kategóriát szétválasztónak tartotta”.

A versmondók közül kiemelkedik Móriczné Simonyi Mária, Simonffy Margó, Mátray Erzsi, Gárdos Kornélia, Garamszeghy Sándor. A zeneszámokban megszólalt Molnár Imre és felesége, Hír Sári, Hegyi Emánuel, Kerpely Jenő, Kósa György, Takács Jenő és sokan mások; az Operaház tagjai közül: Báthy Anna, Szabó Lujza, Orosz Júlia, Gere Lola, Tutsek Piroska és Ilonka, Szilvási Margit, Venzell Béla.

A helyi írók érdekében is sokat tett az IK. Az évek folyamán kialakult az a gyakorlat, hogy évenként egy alapszabályszerű est műsorát soproni szereplők adták, de szerepeltek alkalomadtán több estén is. Időnként szépirodalmi délutánokat rendeztek, pályázatokat hirdettek, vidéki előadáson vettek részt (Csornán, Kapuvárott, Csepregen).

1928. december 15-én Budapesten az Írók és Újságírók „Otthon” körében soproni írók, művészek szereplésével „Soproni est” került bemutatásra. A soproni írók és költők közül országos hírre emelkedtek kiadott könyveik alapján is Boháty Róbert, Dorosmay János,²⁴⁽²⁴⁾ Kardos Árpád, Becht Rezső²⁵⁽²⁵⁾ (írók), Mészáros ²⁹⁵Sándor, Iváni Rella, Bakó József, Kunszery Gyula,²⁶⁽²⁶⁾ Ruzsinszky László, Magasi Artúr, Erdélyi Tibor (költők).

A tudományos irodalmat is sokan művelték, néhányan országos visszhanggal: így Németh Sámuel, Ruhmann Jenő,²⁷⁽²⁷⁾ Csaplovics József, Csatkai Endre, Házi Jenő, Mihályi Ernő,²⁸⁽²⁸⁾ Parragi György,²⁹⁽²⁹⁾ Gárdonyi Zoltán, Bujdos Balázs, Östör József, Maller Kálmán.

1933-ig irodalmi matinékat tartottak 64 alkalommal, egyenként 2-2 előadással. Az estélyek közönsége majdnem mindig zsúfolásig megtöltötte a kaszinóépület nagytermét, az irodalmi matinék azonban csak kisebb közönséget vonzottak. Így is kialakult egy 50–70 személyből álló törzsgárda, de azért az előadók lassan mégis elvesztették kedvüket. A vasárnap délelőtti rendezés időpontja sem volt kedvező. 1935-ben tért át az IK. a délutáni kezdésekre a Zeneiskola Csengery utcai székházában levő nagyon alkalmas zenetermében. (Azelőtt a szabadkőműves páholy székháza volt, a II. világháború alatt bombatámadás pusztította el, ma lakóház áll a helyén.)

6. 1934-ben a régi alapszabályokat átdolgozták, megszervezték a működő tagok csoportját. A létrehozók előtt az a cél lebegett, hogy ezzel a soproni íróknak, művészeknek valamiféle rangot adva kiemeljék őket: a körön belül afféle „vidéki akadémiára” gondoltak, mint amilyentől annak idején Frankenburgot óvták barátai. Felolvasó üléseket kívántak tartani tagavatásokkal, székfoglalókkal, bírálatokkal, méltatásokkal, mint a Petőfi vagy Kisfaludy Társaságban. Ez az elgondolás nem sikerült. Az írók, művészek maguk sem értették a szándékot, az ülések nem váltak a működő tagok találkozósaivá, s a közönség sem látott bennük újat.

Az első sajtótámadás 1934-ben érte az IK.-t, amikor Parragi György a Sopronvármegye november 7-i számában beszámolt a soproni szereplőkkel rendezett szezonnyitó estről. Véleménye szerint az IK. csak azért „indult hazai írókkal”, hogy megelőzze azt a „némi joggal felhangzó vádat”, mely szerint a soproni írók az IK.-ben Hamupipőke szerepét játsszák. Kifogásolta, hogy egy műsorban négy író szólalt meg, jobb lett volna egy-két írónak több oldalú bemutatása. Még keményebb hangú cikket írt az IK. ellen Parragi a Sopronvármegye november 18-i számában „Egy kis irodalompolitika” címmel. Ez bevezetésképpen megállapítja, hogy az IK.-nek el nem múló érdemei vannak „és el nem mondhatjuk, hogy nincs talán mégegy annyira aktív, annyira széles perspektívájú irodalmi köre ennek az országnak a vidéki egyetemi

centrumokat is beleszámítva, mint a soproni IK.” De a továbbiakban Parragi élesen támadta a működő tagok csoportjának tervét, a zöld frakkot (a francia akadémikusok dekoruma) emlegette, a lényegét félreértette, nem vette észre, hogy a terv éppen a soproni írók segítségével, magasabb rangsorolását jelentette volna. Nem vette észre, hogy a működő tagság előfeltétele az IK.-ben való sikeres szereplés, s hogy a működő tagság megérdemelt jutalom. Parragi az új alapszabályokat sem olvasta figyelemmel, abban a hiszemben volt, hogy az IK. a működő tagokat előzetesen [296](#) „cenzúrázni” akarja, holott az alapszabályok lehetővé tették, hogy a felolvasó üléseken nem működő tagok alkotásai is bemutatásra kerüljenek, ezeket azonban a működő tagokból álló bíráló bizottság előzetesen felülbírálja – a dilettantizmus elkerülése érdekében – és egy működő tag mutassa be. Parragi véleménye általános hiedelemmé lett, annak ellenére, hogy a működő tagok megszervezése, a felolvasó ülések akadémiai rendezése nem sikerült, a bíráló bizottságról soha szó sem esett. Talán éppen e cikk miatt is az érdekeltek érzéketlenek maradtak.

Az IK. előadásait zenezámok is tarkították, illetőleg élénkítették. Parragi a cikkben azt is mondta, hogy az IK. mindinkább hangversenyrendező vállalattá válik. A közönséggel való kapcsolata elhidegül, ugyanakkor a Katolikus Kör szabadegyeteme nagy közönség előtt folytatja tevékenységét. Persze ez az állítás nem volt eléggé megalapozott, hiszen más volt ennek a közönsége és más a tematikája az előadásoknak, mint az IK.-é.

Parragi cikkét nagy sajtóvita követte. Ennek megértéséhez tudni kell, hogy az értelmiségi fiatalok 1926 körül valamiféle csoportosulás megszervezésére törekedtek, ahol társadalomszemléleti problémáikat egymás között megbeszélhessék. Nem voltak megelégedve az IK. matinéival, mert ők a földkérdésről, a hitbizományrendszerről, a tüdőbaj és angolkór veszedelmes fejlődéséről, a frankhamisításról stb. szerettek volna nyílt vitákat hallgatni. A soproni sajtó is foglalkozott a kérdéssel annak idején. Ady Endre Irodalmi Kör nevet adtak a mozgalomnak, sokféleképpen próbálkoztak a résztvevők, de szervezkedésüket nem tudták legálisan tető alá hozni, anyagi alapjuk sem volt. [30\(30\)](#) Lényegében kiskörű baráti társaság volt ez, nyilvánosságra nem törekedett, még 1933 után is össze-összejött, jobbára Gerezdes Jenő gyógyszerész lakásán. De azután hamarosan szétszéledt.

A sajtóvita következménye az volt, hogy Mészáros Sándor, az IK. alelnöke, 1935-ben lemondott, az akkori főtitkár, Berecz Dezső került a helyére. A főtitkárság az addigi másodtitkárt Szentimrey Lajost illette volna meg a protokoll szerint. Szentimrey kitűnő újságíró volt, az IK. lelkes munkatársa. Mint újságíró a Sopronvármegye liberális politikáját követte. Ellenségei Erdélyi Tibor tényleges katonatiszt személyében, aki sok szép vers szerzője volt, ellenjelöltet állítottak. Sok új tagot toboroztak, ezek belépésükkel természetesen mindjárt szavazati jogot szereztek.

Az 1936. október 14-én a tisztújító közgyűlésen zsúfolásig megtelt a Városháza nagyterme, holott máskor a tagok alig érdeklődtek a közgyűlések iránt. A titkos szavazáson 277 érvényes szavazat közül 85 esett Szentimreyre, 142 Erdélyire. Szentimrey utódjául Berecz Dezső ajánlatára másodtitkárnak egyhangúlag Csaba József ev. líceumi tanárt választották meg.

A közgyűlés hangulata komoly, minden zavaró mozzanattól mentes volt, a hivatalos felszólalásokon kívül semmi más felszólalás, vagy megjegyzés nem hangzott el. De a hivatalos főtitkár-jelölt megbukott.

A Soproni Hírlap a közgyűlés napjának reggelén megjelent számában vezető helyen foglalkozott az IK. főtitkár-problémájával és megjósolta az őrségváltást. Innen támadt az a közhiedelem, hogy az IK. vezetősége maga akarta Szentimrey megbuktatását. A választás után az IK. korábbi tisztikara, igazgató [297](#) tanácsa a helyén maradt, azonban Szentimreyt a személye elleni közhangulat megbuktatta, ez az IK.

addigi politikamentességén hatalmas rést ütött. Szentimrey nyílt levélben fordított hátat az IK.-nek, a zsidó tagok pedig, számszerint 70-en kiléptek.³¹⁽³¹⁾ Ennek ellenére a tagok létszáma ebben a kritikus esztendőben is 620 volt. Viszont az újonnan belépett tagok a közgyűlési szavazással körüli tevékenységüket befejezték, további munkája iránt nem érdeklődtek.

Sokan azt hangoztatták, hogy a közgyűlés eseményeivel az IK. kulturális hitele mélypontra süllyedt, a Kör munkája többé nem érdemel figyelmet. Holott nem az IK. tekintélyén esett csorba, a főtítkári változás egyszerű személyi kérdés volt.

Ezt bizonyítja az is, hogy 1937. április 17-én az IK. fennállásának 60 éves évfordulója alkalmából a Kisfaludy Társaság vándorgyűlését Sopronban tartotta, a másnapi díszközgyűlésen pedig a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság, a Szent István Akadémia, a soproni egyetemi fakultások és kultúregyesületek, a szegedi, győri és székesfehérvári irodalmi egyesületek üdvözölték, így a jubileum országos jelleget öltött.

Ez időben sikerült kapcsolatot találni a budapesti népművelési bizottsággal, amelynek meghívására az IK. 1937. április 10-én és 1940. február 10-én szerepelt Budapesten, a Székesfővárosi Népművelési Bizottság pedig Sopronba hozott értékes műsort. Ugyancsak műsort cserélt (több ízben is) Szombathellyel, Győrrel és Székesfehérvárral. Vendégül látta az ideiglenesen visszatért országrészek íróit, így a kolozsváriakat Reményik Sándorral, Molter Károllyal, a délvidékieket Csuka Zoltánnal, Fekete Lajossal, a kassai Kazinczy Irodalmi Kört, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságot (1942. ápr. 12.) Kemény Jánossal, Vass Alberttel, Asztalos Istvánnal, Tompa Lászlóval. A Diárium című folyóirat 1941 márciusában soproni számot adott ki. 1942. február 2-án a rádió helyszíni közvetítést adott a Liszt Ferenc Zeneegyesülettel közösen rendezett kultúrestről, ugyanezen évben április 2-án az IK. önállóan szerepelt a rádióban.³²⁽³²⁾

Mindez az IK tekintélyének nem megrongálására, sőt növekedésére utal. Erdélyi Tibor 6 éves főtítkársága alatt (1936–1942) a magyar irodalom sok neves képviselője fordult meg az IK estjein. A sok közül csak néhány jellemző név: Bartalis János, Makkai Sándor, Szabó Pál, Féja Géza, Szabó Lőrinc (kétszer is), Móricz Zsigmond (háromszor), Ortutay Gyula, Sinka István, Jékely Zoltán. A legjobb versmondók közül többször szerepelt Török Erzsébet, Simonffy Margó, Orsolya Erzsébet, Jancsó Adrienne. A zeneművészek közül a nevesebbek voltak: Pázmán György, Zupancic-Hübner Vilmos, Ország Tivadar, Dániel Ernő, Varga Tibor, Sárdy János.

Az esti műsorokban elegendő hely jutott a helybelieknek is, különösen a zeneművészeknek. Új előadási formát találtak: a működő tagok felolvasó ülései mellett műsoros délután formájában kamarapesteket rendeztek. Új írókat, költőket fedeztek fel (Benkő László, Rozsondai Károly,³³⁽³³⁾ Veresné Csapó Mária, Joós Sándor, Szőke László).

Az IK. színvonalát az országos nevű szereplők és a helybeli írók, művészek gondozása határozza meg. Jellemző volt, hogy Erdélyi Tibor, a főhadnagy-főtítkári ²⁹⁸soros barátságra lép a napszámos-költővel, Joós Sándorral, aki az IK. elnöke segítségével lett fix fizetésű városi tűzoltó. Ugyancsak jellemző a Kör mentalitására, hogy értékes megemlékezések hangzottak el Kosztolányi Dezsőről, Juhász Gyuláról, Széchenyi Istvánról, Mátyás királyról, Zrínyi Miklósról. Komoly sikereik mellett a túlságosan nagyszámú vendégjárás következtében, a provinciális együttesek szereplése folytán az előadások egynémelyike bizony erősen közepes volt, ami nem növelte az IK. tekintélyét.

De nem növelte az sem, hogy az IK. vezetőségén belül is ellentétek támadtak. Csaba József lett Szentimrey

után a Kör titkára. Csaba új ember volt Sopronban, az evangélikus líceum tanára, írói vénájú, tehetséges költő, tele lelkesedéssel és agilitással. Ezek a tulajdonságok tették alkalmassá a titkárságra. Ámde csakhamar kitűnt, hogy Csaba József a politizáló irodalmat propagálta. Ennek következtében éles ellentét támadt közte és Berecz alelnök között, akinek az volt a véleménye, hogy a polgári mentalitású IK. „nem alkalmas terület sem a politikára, sem a politizáló irodalomra, sem olyan irodalomra, amely a politikát akarja irányítani” (Berecz Dezsőnek 1939. november 9-én Csabához intézett leveléből.).

Csaba József „Irodalom és politika” címmel az Új Sopronvármegyében (1939. október 19.) világosan kifejtette irodalompolitikai (és nem politikai-irodalmi!) álláspontját. Ezt Berecz elfogadhatatlannak találta. Berecz Dezső úgy vélte, hogy felfogásaik között „áthidalhatatlan szakadék tátong” és Csaba cikkére a sajtóban válaszolt, egyben őt magát levélben lemondásra szólította fel. Levelére Csaba ismét a sajtóban válaszolt, bejelentette lemondását azzal a feltétellel, hogy ahhoz az igazgatótanács is hozzájárul. Az IK. igazgatótanácsa Csaba lemondását egyhangúlag elfogadta, Berecz eljárását pedig helyeselte.

Még sokáig folyt a vita a soproni sajtó lapjaiban, de hamarosan személyes térre siklott. Csaba József energiája, lelkesedése és változatlanul népszerű aktivitása az ifjúság egész taborát gyűjtötte maga köré. Még évek múlva sem csillapodtak a szenvedély hullámai. Csaba a város irodalmi szemléletében forradalmi változásokat óhajtott (Új Sopron 1946. július 31.) és ebbe bevonni kívánta az IK.-t is. Pedig amint ezt Molnár József³⁴⁽³⁴⁾ hangoztatta: „A békeszerető soproni polgár a múltjában tényleg ellentét minden forradalmat... – a soproni ember az Idő adott kritikus fokán (!) is tartózkodással fogadott minden expozív törekvést, amely változás lehetőségét készítette elő”. Legjobb tudomásom szerint a vita végül is kibéküléssel fejeződött be.

Személyi változások követték egymást ezután. Csaba utódja Kuszák István lett, az 1942-ben harctérre vezényelt Erdélyi Tibor helyébe Benkő László líceumi tanár lépett főtítkári minőségben.

7. 1943-ban alapszabálmódosítással Sopronyi-Thurner Mihályt, aki 1922 óta viselte az elnökséget, díszelnökké választották. Az elnöki tisztségben Berecz Dezső követte.

Alelnök Dr. Pogácsa József főorvos lett, aki egyben a Volksbund ellensúlyozására akkoriban alakult Magyar Szövetség egyik vezetője volt.

Az ország már háborúban állott. Az emberek gondja-baja sűrűsödik, egyre nagyobb a zűrzavar irodalomban, politikában, egyre nehezebb a műsorok szerkesztése, a közönség érdeklődésének a felkeltése. Ez okozza a műsorok egyenetlenségét, megszólalnak a harci élmények, a dilettantizmus itt-ott ismét lábrakap, ²⁹⁹külső befolyások érvényesülnek az IK. életében. (Főként a Magyar Szövetség részéről.) Az IK. mindenesetre ebben az időszakban is nagy erőfeszítéseket tesz a színvonal megtartása érdekében.³⁵⁽³⁵⁾ Ekkor ismerkedik meg Kovács Endre útján a népi és urbánus irodalom helyes meghatározásával és megkülönböztetésével. Szerepelteti Ignác Rózsát, Fekete Istvánt, a kolozsvári Pásztortűz gárdáját Tamási Áronnal. A Móricz Zsigmond esten (1943. máj. 13.) Móricz Virág atyjáról emlékezik, a szegedi Tömörkény Társaság estjén Móra Panka ugyancsak atyja emlékét idézi. A nagyváradiak estjén Tabéri Géza és Csurka Péter jelennek meg a közönség előtt, majd Ambrózy Ágoston és Örvös Lajos. A versmondók közül a legnevesebbek Orsolya Erzsi, Szabó Klára, Gobbi Hilda, aki elsőnek mondott Sopronban József Attila-verseket, a zenészek közül a Sopronban tanult Takács Jenő,³⁶⁽³⁶⁾ Dullien Klára, Török Erzsi (Kodály feldolgozásokkal); Raffai Erzsi, Máthé Jolán operaénekesek.

Ismét megemlékeztek Gyóni Gézáról. A népszerű kamaraesték tovább folytatódtak. Új soproni nevek tűnnek fel, a prózaírók között Csenár János, Szabó Jenő,³⁷⁽³⁷⁾ Bajor Jenő, a költők között Ostoros György,

Endrédy Zoltán Sándor, az előadók gárdájában Csanády Sándor Hárs György, Pálos Ferenc, Molnár József.

Ez utóbbiról külön is meg kell emlékeznünk. Ennek a kornak, egy-két évtizednek egyik legeredetibb, legtehetségesebb képviselője volt ő. Sopron első kommunista országgyűlési képviselője.

Az IK. 1928–29. évi pályázatán második díjat nyert „Bonyodalmak a nagyerejű Mátyás körül” című elbeszélésével, amely előbb a Nyugatban látott napvilágot. Az 1942–43. évadban az IK. pályázatán egy novellája dicséretet érdemelt ki. Az 1943-ban kiadott Soproni Helikon című évkönyvben is megjelent egy elbeszélése „Novella a gyámoltalan gyilkosról” címmel.

Az 1942 utáni időszak legkiemelkedőbb eredménye volt az IK. erdélyi útja, ahol a soproni irodalom jó rendezésben szót kapott 1943. május 31-én és június 1-én Marosvásárhelyt, június 2-án Nagyváradon, 1944. január 8-án, 9-én Kolozsvárott és 1944. március 12-én Szegeden.

A szereplések majdnem azonos műsorral hangzottak el. Két részből állottak. Az első részben Dr. Kamenszky Árpád polgármester Sopron történetét és kulturális jelentőségét ismertette, Berecz Dezső vetített képek kíséretében mutatta be Sopront. A második rész irodalmi est volt, benne Becht Rezső „Soproni tavasz” című költői képe, Berecz Dezső novellája, Dorozsmay János fabulái, Kuszák István előadásában Mészáros Sándor, Dorozsmay János, Erdélyi Tibor, Joós Sándor, Rozsondai Károly versei.

Kolozsvárott Becht Rezső helyett Benkő László szerepelt hangulatképpel, Szegeden Veressné Csapó Mária csatlakozott az előadókhoz.

Az „irodalmi körút”-ban résztvettek számára felejthetetlen emlékeket hozott mindegyik est. Valóban az IK. működésének a csúcspontját jelentette ez az út, mindenütt ünnepélyes megbecsülésben volt része, kulturális jelentőségét hangsúlyozták minden oldalról.

A háborús helyzet folyamánként 1944-ben a tagok létszáma 452-re csökkent, ebből működő tag 71.

Hogy anyagiokról is szóljunk, a város 1200 pengő segélyt adott ebben az évben is, a kultuszminisztérium az évkönyv kiadására 2000 pengőt utalványozott, 300a GYSEV szabadjegyet biztosított az IK. szereplőinek, a MÁV az erdélyi és szegedi utak vasúti jegyeit adta, sőt a hosszú marosvásárhelyi útra ingyen hálókocsit.

8. Még megülhette az IK. március 15-e évfordulóját, de pár nap múlva, március 19-én hajnalban a német hadsereg megszállta Sopront és utána az egész országot.

Az IK. nyomban elhallgatott, elmaradt a még esedékes alapszabályszerű est és a május 24-ére tervezett budapesti szereplés. Ez lett volna betetőzése az 1943–1944-ben különböző nagyvárosokban megrendezett vándorgyűléseknek.

A nyilas kormány az IK. működését felfüggesztette. A bombázások alatt az IK. egész irattára megsemmisült, benne a jegyzőkönyvek, levelezés, arcképgyűjtemény, teljes műsorgyűjtemény, csak részben feldolgozott, pótolhatatlan anyag.

1945 nyarán a hatóságok újra engedélyezték az IK. működésének folytatását, de ugyanakkor nevének megváltoztatását kívánták. Így lett az IK. Soproni Irodalmi Társasággá, tíz tagú intézőbizottsággal, amelynek összetétele az érvényben levő rendelkezések értelmében tekintettel volt az akkori pártokra.

Elnök ismét Berecz Dezső, főtitkár Benkő László lett, másodtitkár Kuszák István. Az első műsoros délutánt július 11-én rendezték a városháza nagytermében soproni szereplőkkel. A műsor a következő volt: Becht Rezső elbeszélése, Szőke László műfordításai, Joós Sándor versei.

Az 1946. évben a köri munka újult erővel folytatódott, igyekeztek új írói tehetségeket felfedezni, versre, novellára hirdettek pályázatot, ennek során Tolcsvay Nagy Gézáne és Csupor Károly bizonyultak értékeseknek.

1946 tavaszán Keresztúry Dezső kultuszminiszter jelenlétében a Kör valóban reprezentatív műsorral jelezte, hogy újból erőre kapott. Ennek szereplői voltak: Becht Rezső, Benkő László, Dorozsmay János, Kuszák István, Mihalovics János, Rozsondai Károly, Tolcsvay Gézáne. Ősszel még egy kamaraest hangzott el a mai bányászati múzeum egyik termében.

Az első két évben nem próbálkozott a Kör tagtoborzással, mégis 1947-ben 73 tag jelentkezik, a hivatalos körök (a város, a szabadművelési felügyelőség, a kultuszminisztérium) engedélyezték. Így három kamaraest, öt irodalmi est van műsoron a Katolikus Kör termében, és látogatás Győrött és Szombathelyen.

Az irodalmi esték egyikén Simor Erzsi, a Nemzeti Színház művésznője volt a vendég, aki Kosztolányi „Hajnali részegség” című versét mondta el.

A szombathelyiek estjén ismerkedtek meg Weöres Sándorral és találkoztak ismét Máthé Jolán operaénekesnővel, aki Bartók és Kodály dalokat énekelt, a győriek estjén pedig Török Erzsébettel.

Október 8-án a kultuszminisztérium műsorát hallgatták Tersánszky J. Jenővel, Palotai Erzsivel (Vígsház), Orosz Júliával (Operaház) és Cserfalvy Eliz hegedűművésznővel. Az utolsó esten emlékeztek meg Mészáros Sándor és Kuszák István elhunytáról. (Mindkettőjüket gépkocsi gázolta halálra.)

Nyilvános tehetségkutató versenyt rendeztek versírásból és versmondásból. Újabb tehetségek bukkantak elő. A Vándortűz című folyóirat és a pécsi Sorsunk soproni számot adott ki az IK. anyagából.

Kuszák István halála miatt 1947-ben Csupor Károly vette át a másodtitkárságot; amikor az év folyamán Benkő László elkerült Sopronból, ő lett a főtitkár, másodtitkár pedig Kelényi Ferenc.³⁸⁽³⁸⁾

3011948-ban a tagok létszáma 155-re emelkedett, és 6 új működő tagot választottak.

1948 elején egy kamaraestet rendezett az IK. Ennek egyik előadóját az Új Sopron című lap megtámadta, előadása miatt iskolájában is kellemetlensége támadt, úgyhogy hamarosan el is került Sopronból. Ugyanakkor az intézőbizottság két politikailag exponált tagja (Bruckner Holló Lajos és Molnár József) sajtónyilatkozatot tett közzé: az egyik, hogy kilép az IK.-ből, a másik, hogy nem is volt tagja az IK.-nek. Ezek a jelek arra mutattak, hogy az IK.-rel szemben olyan kedvezőtlen légkör volt kialakulóban, amelyben a műsorszerkesztésért az IK felelősséget már nem vállalhatott.

Még megtartották a március 7-ére előkészített ünnepséget, amelyen 1848 centenáriumáról emlékeztek meg. A vármegyeház nagytermében lefolyt rövid műsorban Geleji Dezső publicista tartott előadást a soproni függetlenségi párt századeleji harcairól.

Az IK ezzel befejezte 71 éves működését. A belügyminisztérium a nem működő egyesületet 1949. április 3-án kelt határozattal feloszlatta. Ennek végrehajtása június 23-án gyakorlatilag meg is történt.

9. „A nagy múltú Frankenburg Irodalmi Kör megszűnése óta Sopronban az irodalmi élet évtizedeken át

pangott”. Csak 1976-ban látott napvilágot húsz helyi alkotó részvételével a huszonhárom ív terjedelmű Soproni Írók Antológiája.[39\(39\)](#)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945) IV. rész

**Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945)
IV. rész**

1945 márciusában a nyilas rezsim napjai meg voltak számlálva. Sopron megye túlszűfolt községeiben teljes volt a zűrzavar. Utolsó heteit élte a hatalomtól és vértől megrészegült, minden emberi és erkölcsi érzék nélküli hazaárulók rémuralma. „Mert mindenki üldöző lehetett, akinek kedve, hajlama volt hozzá. Ha akart: gyilkolt. Ha az sok volt neki: csak rabolt, feljelentett, zsarolt vagy koldult. S aki akart, segített: ereje, tehetsége, bátorsága arányában. Mert volt kiválasztódás.”[1\(40\)](#)


Március 16-án a 2. és 3. Ukrán Front támadásba ment át. A visszavonulás során a nyilasok számára fő feladattá fokozatosan az anyagok és személyek elszállítása, a Német Birodalomba való kitelepülése vált. Egyes rendelkezések a kiürítéstől vonakodó helyi lakosságot német és magyar részről egyaránt halállal fenyegették meg. A sajtó, a mosonmagyaróvári rádióadó és a nyilas röplapok útján naponta rémhírek sokaságával nyugtalanították a közvéleményt. A [302](#)hadicselekményekkel összefüggő bombázásokon és más pusztításokon túl a németek a visszavonulás során 46 hidat robbantottak fel a megye területén. Kiürítették a magtárakat és egyes uradalmak istállóit is. Hosszan sorolhatnánk a kiürítéssel kapcsolatos tervezeteket, adatokat és tényeket. Mégis, ehelyütt mindössze annak hangsúlyozására szorítokozom, hogy az állandó fenyegetőzés, rettegés, a német ellenőrzés alatti totális terror ellenére Sopron megye egyes részein a kiürítés késleltetésében és megakadályozásában kifejtett egyéni vagy társas ellenállás a helyi ellenállás fő motívumává vált.



1. A „Virradat” soproni kiadásban

A tömeghangulat mutatója volt a naponta változatos formákban érkező kiürítési rendelkezések széleskörű szabotálása, megtagadása, az egyébként is biztonságát veszített otthon, a szülőföld iránti ragaszkodás. Különböző okokból a megye őslakosságának mindössze 1,65%-a (2231 fő) hagyta el lakhelyét.²⁽⁴¹⁾ A megyei közigazgatás tisztviselői és a községek elöljáróságai nagyrészt helyükön maradtak.³⁽⁴²⁾

1945 márciusában Sopron város számos megpróbáltatástól elgyötört lakossága is újabb, nehéz történelmi próba elé került. Az objektív helyzet ugyanis **304**most olyan politikai és katonapolitikai körülményeken alapult, hogy mindenképpen választani kellett. A korábbi háborús években alkalmanként el lehetett kerülni a nyílt színvallást. Az utolsó hetekben azonban végső soron csak két megoldás maradt: teljesíteni a kiürítési parancsokat vagy nem. A fasiszta propagandát követve tovább sodródni nyugat felé, a „csak azért ...” szíréhangjaira, vagy nem.


* 5454

N. K. K. BELÜGYMINISZTER
 U. G. G. UNG. INNENMINISTER

1945

ÚTI-OKMÁNY. — REISE-DOKUMENT.

ÚTLÉVÉLHELYETTESÍTŐ SZEMÉLYAZONOSSÁGIGAZOLVÁNY MAGYAR ÁLLAMPOLGÁR RÉSZÉRE
 IDENTIFITATS AUSWEIS STATT REISEPASS
 GÜLTIG FÜR UNGARISCHEN STAATSANGEHÖRIGEN.

Az útleivel tulajdonosának — *Besitzer des Reisepasses:*
 Név — *Name:* **Schoosteritsch Tamás**

Foglalkozás — *Beruf:* **Magyar Nemzeti Bank htv. szolgá**

Születési hely és idő — *Geburtsort und Tag:* **Borsfa, 1906. X. 16.**

Lakóhely — *Wohnort:* **Sopron, Patkó tér B. sz.**

Családi állapot — *Stand:* **nős - verheiratet**

Termet — *Wuchs:* **175 cm - mittel**

Arc — *Gesicht:* **körös - rund**

Szeme — *Augen:* **kék - blau**

Haja — *Haar:* **szőke - blond**

Különleges ismeretű jele — *Besondere Kennzeichen:*

Veje utazó társasága — *Mitreisende Gatten:*

Név — *Name:*

Kor — *Alter:*

Veje utazó gyermekek — *Mitreisende Kinder:*

Név — *Name:*

Kor — *Alter:*

Christine Jamies
Magyarországi Állampolgár

Az ÚTI-OKMÁNY ÉRVÉNYES a Német Birodalom területén, amennyiben az az
 1945. december 11. napján
*Dieses REISE-DOKUMENT IST GÜLTIG für das Deutsche Reich, wenn es gültig ist
 nach dem 11. Dezember 1945 ab*

Az úti okmány tulajdonosa elzárja az útlevelet — *geschlossenen Reisepass*
 Der Eigentümer des Reise-Dokumentes hat die Grenze auf Grund eines geschlossenen Reisepasses
 A gyűjtőlevélnek megfelelő német szóval kérem
 Nummer des Schlüsselzettel des Sammelbuches

Lettő Sopron 1945

und dessen Datum: Sopron 1945

3032. Németországi kitelepülésre kötelezett soproni lakos útiokmánya

Tömegmértű választás volt ez. Olyan zűrzavaros helyzetben, [4\(43\)](#) mikor a sokoldalúan megrémített lakosság döntő többsége előtt a lehetséges új jóval ismeretlenebb és félelmetesebb volt, minthogy azt magáénak vallhatta volna. Mégis, a fasiszta terror, a hungarista propaganda minden erőfeszítése

hiábavalónak bizonyult.

A város tervezett kiürítése és kirablása – több okból – nem valósult meg. A kiszolgáltatott nagyobb és kisebb közösség sorsának jobbra fordulása, a béke, a fasizmus mielőbbi bukása általános óhajjá vált. Mindez egy olyan helyi cselekvőkészség irányába hatott, amely a későbbiekben érzékelhető volt a demokratikus újjászületés folyamatában is. A fasiszta rendszer elkerülhetetlen összeomlásának része volt s még hangsúlyosabban megmutatkozott a következőkben a fasizmus maradványainak felszámolása során. Az 1944–45. évi ellenállás mártírjai, helytálló résztvevői – köztük a ma már ismertek és névtelenek – növelték a megye és a város lakosságának becsületét.

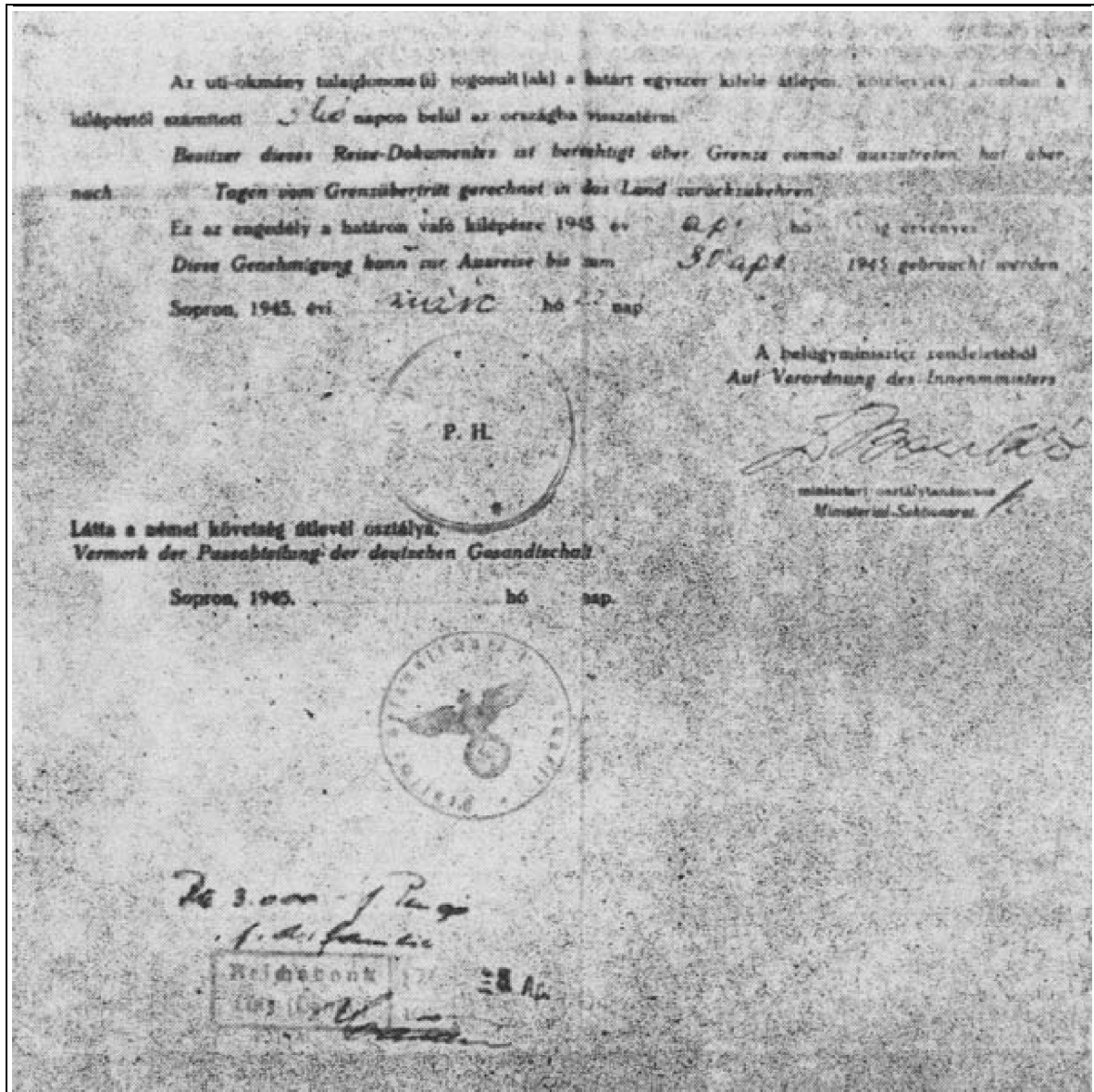
Március 1. Mihályi. A község vezetői arra kérik az alispánt, hogy Mihályi lakosságát mentesítse a Rába-parti erődítések építésének munkálatai alól, mivel a lakosságból 200-nál több férfi teljesít katonai szolgálatot. „Ha most még az itthon levő férfiak is elvonatnak, a mezőgazdaság ellen olyan kihívó támadás indul meg, amely annak biztos elpusztulását vonja maga után.”

Sopron megye járásaiban gazdaggyűléseken hirdetik ki a hadművelési terület polgári közigazgatása vezetőjének rendeletét, amelyben szükségesnek tartja „egy olyan közszellemnek a kialakítását, amely kötelességévé teszi minden lakosnak, hogy az ország érdekeit sértő minden cselekményt (katonaszökevények, zsidók, kommunisták, partizánok és munkakerülők rejtegetése, ilyeneknek szállás és élelemnyújtás, ellenséges ejtőernyősök állítólagos rejtekhelyei) stb.” jelentsen a Tábori Biztonsági Szervnek, ill. közegnek.

Kapuvár. A soproni törvényszéki fogházba szállítják át a nyilasok a megkínzott Lakatos Imre földművest, a kapuvári munkásmozgalom egyik tevékeny szervezőjét.

Sopron. SS-alakulat telepedik meg az Országos Gyermekvédő Liga Széchenyi Fiúotthonában (Cseresznye sor 7.). A németek az ott gondozott 50 árva növendéket fegyveres erőszakkal eltávolítják, majd 28–30-a között az SS katonaság az internátust kiürítés közben feldúlja és lakhatatlanná teszi.

Március 2. Kapuvár. A belügyminiszter rendelete nyomán a kapuvári járás főszolgabírája kiadja „a lakosságnak Németországba való ideiglenes áttelepítését” szorgalmazó intézkedéseit, melyekre „óvatos előrelátásból és a túlszűfolt 306 lakosság lazítása céljából van szükség.” A kimutatás szerint Gyóró, Csapod, Pusztacsalád, Fertőszéplak és Mihályi községben egyetlen kitelepülni szándékozó sem jelentkezett. „Számos községben pedig a kitelepülésre jelentkezők száma feltűnően kicsi.”



3053. Németországi kitelepülésre kötelezett soproni lakos útiokmánya

Március 3. Sopron. A nyilas alispán rendeletére Sopron megye valamennyi jegyzősége kihirdeti a községekben a 6. német hadsereg átiratát: „Azok, akik a honvédség, vagy a német haderő által létesített faakadályokat, vagy védelmi berendezéseket fosztogatják, vagy tüzelésre használják (széthordják), törvénybe ütköző és háborúellenes cselekedetet követnek el és súlyosabb esetben halállal büntetendők.”

Március 8. Répceszemere. A nyilas községvezető írásban tesz bejelentést Kertész Ernő főjegyző ellen, aki „a Párt ellenőrző munkáját, ahol csak teheti, megakadályozza.” Március 16-i újabb levelében szóvateszi, hogy a főjegyző úrnak az fáj, „hogy a Nyilaskeresztes Párt egyáltalán működik.”

Március 10. Sopron. A nyilas városvezető utasítására valamennyi soproni fogatot kirendelik a

Peck-kávéház elé. Mindössze két fogat jelent meg.

Kapuvár. Kórházi kezelés után Sopronkőhidára szállítják át Horváth István kapuvári géplakatost, aki a nyilasokkal való összezsapásban megsebesült. Ügyének első tárgyalására március 26-án került sor.

Március 11. Sopron. Az Ostwall építése kapcsán újabb 100 fős Todt-egység érkezik Sopronba Butt építésvezető parancsnoksága alatt.

Kapuvár. Közhírré teszik a járási katonai parancsnokság 686. sz. utasítását: „Felsőbb rendelkezések folytán a polgári lakosság, nemre való tekintet nélkül, 14 éves kortól felfelé fegyverismereti előadásban részesül. Az előadások tárgya: saját, orosz és német kézi lőfegyverek, kézigránatok gyakorlati kezelésének, valamint használatának bemutatása... Az előadások három hétig tartanak.”

Március 12. Kapuvár. A nyilas karhatalom a főszolgabíróhoz vezeti elő Cserpes István kapuvári lakost és követeli kommunista magatartása miatt azonnali internálását. Cserpest a nyilasok nyomására a főszolgabíró bizonyítékok hiányában időközi jelentkezésre kötelezi.

Március 14. Fertőszentmiklós. A vezetőjegyző jelenti, hogy a lakosságnak Németországba való ideiglenes áttelepítéséről szóló rendeletet széles körben ismertették, „azonban ezek ellenére sem jelentkezett senki.

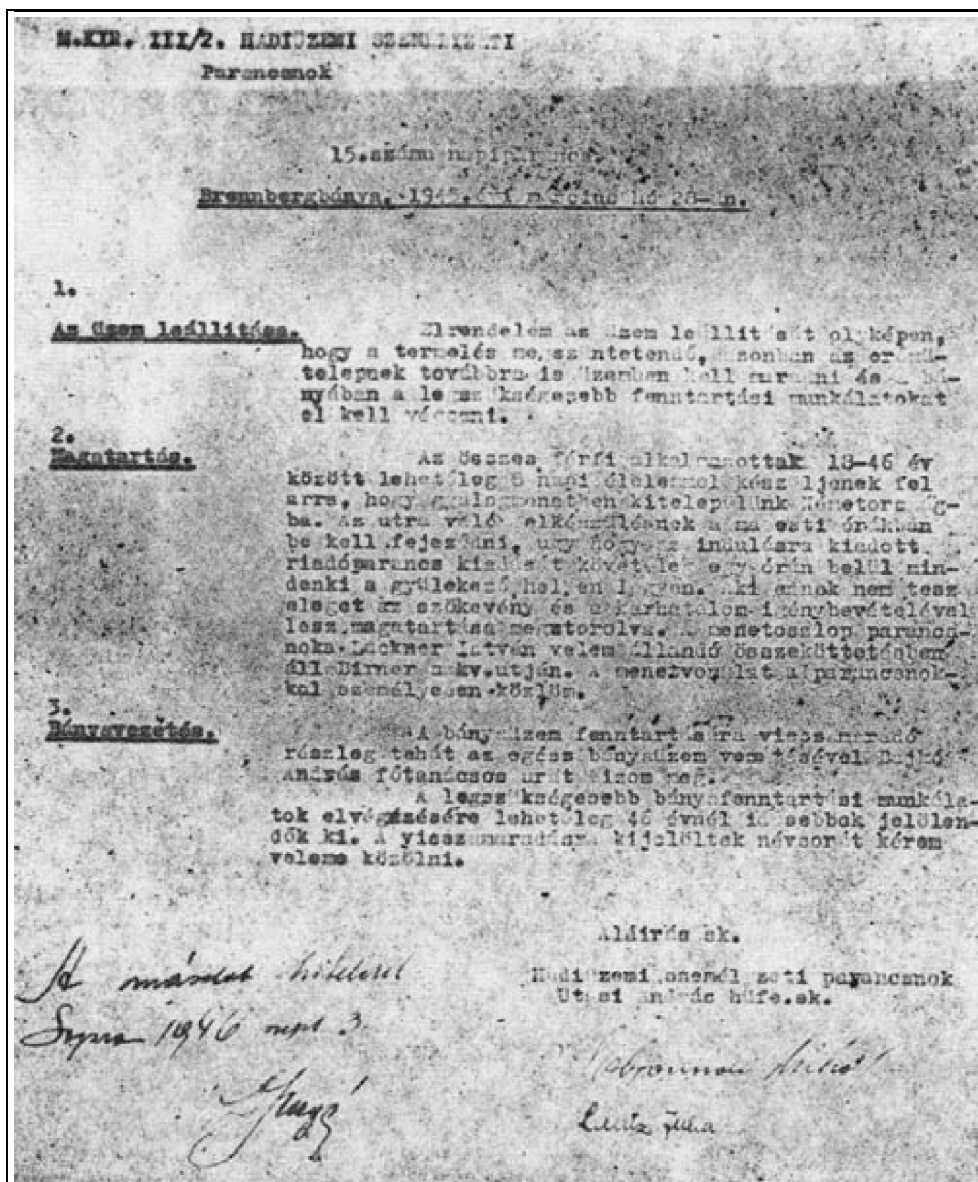
Sopron. A honvéd állomásparancsnokságtól kikézbessítik a városi közigazgatásnak a partizánok, valamint ejtőernyősök leküzdésére vonatkozó újabb rendeleteket.

Március 15. Sopron megye területén a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom központi és megyei utasítása alapján bonyolították le az első „hungarista március 15-ét.” Az „országosan” megállapított műsoron kötelesek voltak résztvenni a helységek minden polgári lakosa, az ott tartózkodó menekültek, a katonaság, valamint az állami és pártvezetők. Az ifjúsági felvonuláson a felvonulásra kirendelteknek táblákat kellett vinniük, központilag előírt feliratokkal.

Március 17. Veszény. A m. kir. 3. honvéd hadtest kerületi „K” kirendeltsége Babics Horváth Irma veszényi lakos internálására tesz javaslatot.

Március 19. Szany. A Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom községi szervezete figyelmezteti és bejelentésre kötelezi a község lakosságát mind [307](#)erőteljesebben elharapódzó rémhírterjesztéssel kapcsolatosan”, mivel „az elterjedt híreknek semmi komoly alapjuk nincs, csak egyesek kitalálása a nemzet erkölcsi erejének megbontására.”

Március 20. A soproni járás főszolgabírájának intézkedése nyomán megkezdődik a járásban a cigány férfiak és hozzátartozóik összeírása.



4. Napirányítás Brennbergbánya kiürítésére (1945. márc. 28.)

Március 21. Sarród. Nádvágháshoz kirendelt munkások megtagadták a honvéd eskü letételét. Karhatalommal szedik őket össze, majd kényszerből esküt tesznek.

Március 25. Rábapordányban kiadott riadóparancs szerint a 16 éven felüli levették úti felszereléssel és 5 napi élelemmel kötelesek németországi kitélepülésre jelentkezni. A kényszerrel összegyűjtött és felsorakoztatott levetteket a németek tüzkész gépfegyverek elé állítják és kivégzéssel fenyegetik meg a parancs megszegése esetére.

308Március 26. Sobor. Patyi Sándor kántortanító fellép az ott állomásozó erdélyi levettek nyugatra hurcolása ellen. Ezért a tettéért a nyilas tábori csendőrök a hadbíróságra való kísérése közben orvul lelövik.

Sopron. A városi közigazgatást 10 fogatnak katonai célra a 48-as laktanyába való kirendelésére kötelezik. A fogatok nem jelentek meg. Megkezdődnek az előkészületek a vasöntöde üzemének megbénítására és felrobbantására. Az üzem teljes megbénítása Kleinert Ferenc művezető és a munkások ellenállása miatt meghiúsul.

Mórichida. A visszavonuló német alakulatok Mórichidánál a Rába-hidat felrobbantották. Erre készülnek a Marcal-hídnál is, de a hidat őrző magyar utásalakulat parancsnoka, Szalai István hadnagy a német parancsot megtagadja. Az összecsapás során Szalai hadnagy hősi halált halt, de a Marcal-hidat a németek nem tudták felrobbantani.

Kapuvár. Decsi József portáján a kiürítéskor elbűjtatja a hozzá munkára vezényelt szovjet hadifoglyot, aki így várja be a Vörös Hadsereg érkezését.

Március 26–27. Veszény lakossága közösen fellép a nyilasok szándéka ellen, hogy a község lovait a katonai parancsnok „kiutalása” alapján Németországba vigyék ki.

Március 27. Répcevis. Német–magyar katonai járőr fegyverrel kényszeríti a vonakodó lakosokat a kiürítési parancs teljesítésére. A faluba menekülteket szekérre rakják és munkásszázaddal indítják Zsírán keresztül Németországba. Külön szedik össze a szökdöső és bújkáló, kitelepülésre kötelezett férfiakat.

Himód. Vajay Sándor menekült jegyző a nyilas internálási rendeletet nem hajtotta végre. Vajajt ezért a nyilasok március 14-én letartóztatják, majd a község kiürítésekor az SS ki akarja végezni. A község egyes lakói az SS-ek fenyegetései ellenére határozottan ismételt kiállnak Vajayért és a feleségéért, emiatt az SS-egység szabadon engedi Vajajt. A községben már korábban is több ízben ellenállást tanúsítottak a katonai munkaszolgálatl szemben.

Sopronkőhida. A nyilasok foglyainak egy csoportja a kiürítés előkészítésekor szétfutott. Az őrség fegyvert használt, többeknek mégis sikerült a menekülés. Varga Lajos fegyőr Sopronkőhidán Grossmann Árpádné politikai őrizetést lakásán rejti el a Németországba hurcolás elől. Tetteért Vargát az SS kivégzi.

Und. A község lakosságát kiürítésre, ill. az ott tartózkodó 70–80 főnyi, a Vezérkari Főnökséghez tartozó tiszti csoport Németországba való kiszállítására kötelezik. Az undi lakosság megtagadja a kihirdetett parancs teljesítését, ezért fegyveres karhatalom házról-házra járva, 52 gazdát fogatokkal kitelepülésre kényszerít.

A *zsirai* zárdából a Vezérkari Főnökség 2. osztálya települ át Németországba. A kényszerkitelepítés elől bujkáló gazdákat katonai járőrök szedik össze, akiktől 52 pár lovat és 10 szekeret, valamint ökörfogatokat vesznek igénybe a kémelhárítók Locsmádon (Lutzmannsburg) keresztül való szállításához.

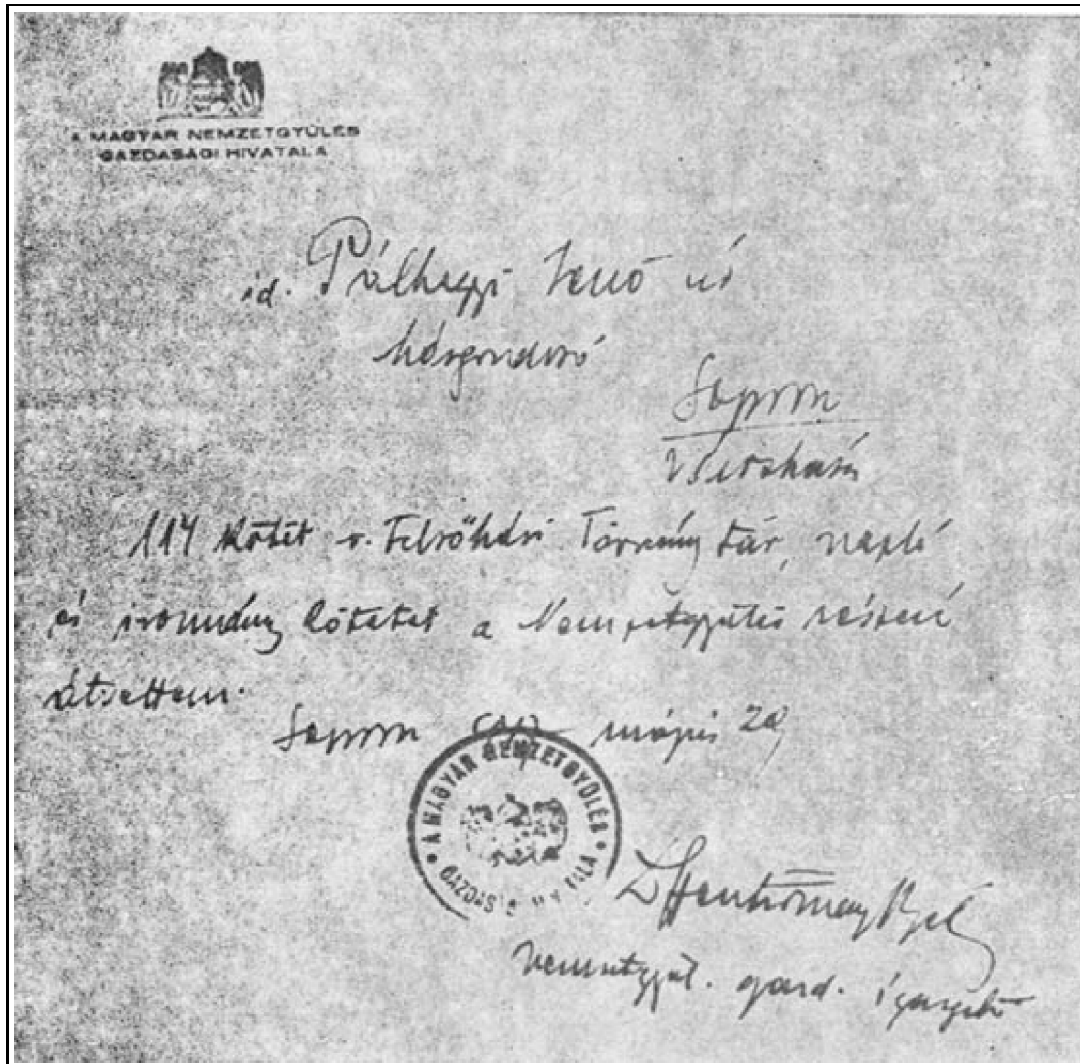
A *Soproni* Vasárugyár vezetősége parancsot kap az üzem kitelepítési tervének végrehajtására. A Vasárugyár munkásai a kitelepítést sikerrel késleltetik.

Csorna. Maler Lajos honvéd őrzető a Ráth-féle, akkor katonai használatban levő magtár felgyújtását megtagadja. A magtár sértetlen marad. Timár János vasúti tiszt a csornai vasútállomáson késleltette a Győri Vagongyár Csornára telepített részlegének vasúton való kiszállítását Németországba. A sikeres szabotálás miatt a kitelepítendő gyári nyersanyag tetemes része visszamarad.

309 *Március 27–28. Sopronhorpács.* Dr. Sedlmayer Kurt és munkatársai megakadályozzák a növénynemesítő üzem Németországba való kitelepítését és a tenyészállatok elhurcolását. A község katonai

parancsnokával együttműködve sikerül késleltetni a kiürítést, így visszamaradnak a távozásra kötelezett levették is.

Március 28. Lövé kiürítések a németek ütlegelés után, fegyveres erőszakkal magukkal viszik Németországba Sótonyi József lövei állomásfőnököt és családját. Lövé vasútállomásának személyzete és a német állomásparancsnokság között korábban is súrlódások voltak. A magyar személyzetet szabotálással gyanúsították, mivel a MOM ott tárolt gépeit és termékeit tartalmazó, a németek által Gmundenba irányított 65 tehervagon kiszállításának késleltetésére törekedtek.



5. Igazolás országgyűlési iratok megmentéséről (1947. máj. 29.)

Acsalag. Hummer Ferenc honvéd zászlóalj parancsnok alakulatával Csorna körzetében támadási parancsot kapott. Az egység azonban agyonlőtte a felügyeletére kirendelt német tisztet és teljes állományával, 35 fogattal együtt átállt a Vörös Hadsereghez. Bátor fellépésük nyomán az 1. magyar hegyi dandár többi részei is otthagyták állásaikat.

A *Röjtőkmujsaj* és *Lövő* közötti erdőben 350 magyar katona elrejtőzött, hogy ott a Vörös Hadsereg érkezését bevárja. Szándékukról a Vörös Hadsereg 310 felderítőit értesítették, ezért a szovjet egységek a környéken a tüzet beszüntetik.

Március 28–30. Sopron. A postai szolgálatot ellenőrző német híradó osztag a főposta épületét kiüríti. A kiürítés során a németek előkészületeket tesznek a távíró- és távbeszélőközpont felrobbantására, a posta üzemanyagkészletének elszállítására. A tervezett német intézkedések megelőzésére a postai alkalmazottak bizalmas figyelőszolgálatot szerveznek, hogy a német robbantásokat időben megakadályozhassák. Az elszállítás elől sikerrel megmentik a helyi posta benzin- és olajkészletét is.

Március 28. Sopron. A honvéd állomásparancsnok, vitéz Rapaics Dezső vezérőrnagy „Sopron vármegye egész területének kiürítését azonnali hatállyal elrendelte. Kiürítés alá kerülnek az összes katonaköteles férfiak és leventék a már addig kiadott rendelkezések szerint”. A városi levente parancsnokság a HIOSZ-szal (Hungarista Ifjúság Országos Szervezete) együtt köteles a kiürítést végezni, ezt azonban nem tudják végrehajtani.

Egyházásfalu. A községben elszállásolt Vezérkari Főnökség 2. D. osztályrészlege Németországba települ ki. A helyi gazdáktól 40 lovat, 40 ökröt s 14 tehenet vesznek el, az állatok hajtására pedig 26 lakost kényszerítenek az országhatáron túlra.

Cirák. A kitelepülő német erők mellett SS-katonák fegyveresen kényszerítenek egyes ciráki lakosokat a kiürítésre.

Fertőrákos. Mátis László uradalmi intéző a rábízott, Sopron vármegye tulajdonában levő állatokat nem adja át a németeknek. Az állatállományt fegyveres erőszakkal elragadják és elhajtják a határon át Németországba. Mátist a németek családotól az utcára teszik. Dr. Báltfai (Kölbl) Mihály községi orvos a községben állomásozó SS-alakulat számára a további szolgálatot megtagadja. A németek családjával együtt kilakoltatják az utcára.

Sopron. Ifj. Fábján Lajos a Vörös Hadsereg 3. Ukrán Frontjának három, német fogságban levő katonáját bujtatja el és élmezsi a Szent György u. 7. sz. alatti romos Káptalan-házban, majd a Ferenc József tér 7. sz. alatt Sopron felszabadulásáig. Grigorij Miroljubovnak és két bajtársának Horváth Péter révén önvédelmi fegyvert is juttatnak.

Március 29. Sopronkőhida. A fegyintézetben őrzött politikai foglyokat (348 elítélt és „védőőrizetes”) SS-őrizettel gyalogmenetben útnak indítják Németországba. Még magyar területen Makay Miklós vegyész mérnököt és dálnoki Veres Lajos vezérezredest magyar fegyőrök a menetoszlopból megszöktetik az elhurcolás elől.

Sopron. Kísérlet a Fésüsfonó egy részének kitelepítésére a németországi Lambachba. A gyár bénítását és kitelepítését szabotálás hiúsítja meg.

Alszipor. Egy magyar huszáralakulat a Vörös Hadsereg elleni további harcot értelmetlennek tartva fegyvereit elszórja és tagjai kivetkőznek az egyenruhákból. Az Alszipor és Újkér közötti útszakaszon a németek aknavetőikkel tüzet nyitnak rájuk. A huszárok sebesültjeinek a lakosság nyújt segítséget.

A Bükön állomásozó honvéd alakulatok nagyrésze a Vörös Hadsereg közeledtére elszórja fegyvereit.

Zsira. Német katonai járőrök razziája magyar katonaszökevények kézrekerítésére.

311 *Sopron.* Pálhegyi Jenő, a városháza gondnoka a nyugatra távozó nyilas országgyűlési tisztviselektől utasítást kap a felsőház Budapestről Sopronba hurcolt egyes iratainak és a törvénytár könyvtárána egy részének elégetésére. Pálhegyi az utasítást nem hajtja végre, a dokumentációt elrejt és megmenti a megsemmisüléstől.

Március 29–30. Fertőszentmiklós. Solthy László honvédtiszt, a község katonai parancsnoka csekély karhatalmi alakulatával megakadályozza a tervezett német robbantásokat és a fosztogatásokat. Feltartóztatja a kirendelt magyar robbantó különítményt is, így a községben a három hatalmas raktár sértetlen marad. Nem hajtják végre a község férfi lakosságára, leventéire és jószágállományára vonatkozó kiűrtési parancsot sem.



6. Lukácsi József honvéd, aki a Vörös Hadsereg felderítőit Sopronban kalauzolta

Március 30. Sopron. Német katonák és nyilas pártszolgálatosok délelőtt fegyverrel kényszerítik a közellátási hivatal személyzetét a németországi Attenhausenba való kiteleptülésre.

Brennbergbánya. A bányatelepen tartózkodó SS-egység parancsnoka, Georg Lentz SS-főhadnagy

parancsára az SS-katonák kivégzik az egyik telepi óvóhelyen menedéket kereső katonaszökevény, dr. Ferenczi Sándor tartalékos zászlóst és másokat.

312*Nagyecenk.* Lukácsi József, a soproni 48-as laktanyából szökésben lévő, szabotálás és hűtlenség címén halálraítélt tizedes Nagyecenkről indulva a Vörös Hadsereg felderítőit vezeti be éjszaka Sopronba. A szovjet felderítők Sopron katonai jelentőségű objektumairól gyűjtenek információkat.

Március 30–31. Sopron. Drescher József, Drescher Samu, Jauk József és Vizvárdi Kálmán a Vízmű munkásai egy német egységgel szemben kifejtett ellenállásukkal megmentik a vízmű főszivattyútelepét a tervezett német felrobbantástól.

Március 31. Sopron katonai kiürítése után, a város felszabadulását megelőző napon délelőtt Bónis Antal, ifj. Fábján Lajos, Garab József a soproni várostoronyra fehér zászlókat tűznek ki. A zászlókkal a Vörös Hadseregnek kívánnak jelt adni arról, hogy a város helybenmaradt lakossága nem akar a bevonuló szovjet egységeknek ellenállni. Néhány óra múlva a polgármester, valamint a város magyar katonai parancsnoka – a német egységek beavatkozásától tartva – a város érdekeire való hivatkozással leveteti a kítűzött zászlókat.

Felhasznált irodalom

- 1 A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. 1918–1945. Bp., 1978.
- 2 Akcióban az SS. Az SS büntettei a bizonyítékok tükrében. Bp., 1960.
- 3 A szabadság hajnalán. Bp., 1965.
- 4 A tízhónapos tragédia. 1944. március 19–1945. január 20. Bp., 1945.
- 5 A Wilhelmstrasse és Magyarország. Bp., 1968.
- 6 Beránné Nemes Éva–Hollós Ervin: Megfigyelés alatt ... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséről 1920–1944. Bp., 1977.
- 7 Bereczky Albert: A magyar protestantizmus a zsidóüldözés ellen. Bp., 1945.
- 8 Berend–Ránki: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában (1933–1944). Bp., 1958.
- 9 Dezsényi Miklós: Hősök és árulók. Bp., é.n.
- 10 Dmitro Popovics: Küzdve küzdöttünk. Bp., 1980.
- 11 Dobi István: Vallomás és történelem. Bp., 1962.
- 12 Fegyverrel a hazáért. Magyar ellenállási és partizánharcok a második világháború idején. Bp., 1980.
- 13 „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön ...” Szerk. Karsai Elek. Dokumentumok a magyar munkaszolgálat történetéhez Magyarországon. Bp., 1962.
- 14 Fehér Lajos: Így történt, Bp., 1979.
- 15 Felszabadulás. 1994. szeptember 26–1945. április 4. Bp., 1955.

- 16 Felszabadult hazánk. Bp., 1955.
- 17 Frank László: Zöld ár. Bp., 1977.
- 18 Gárdos Miklós: Nemzetvesztők, Bp., 1971.
- 19 Gáspár–Jenei–Szilágyi: A munkásság az üzemekért, a termelésért. 1941–1945. Bp., 1970.
- 20 Geleji Dezső: Magyarország 1944-ben. Bp., 1945.
- 21 Gergely–Kiss: Horthy leventéi. Bp., 1976.
- 22 Győr–Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Győr, 1975.
- 23 Hazánk felszabadulása (1944–1945). Bp., 1955.
- 24 Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Bp., 1971.
- 25 Horváth–Nemes–Pintér–Szabó: Az utolsó felvonás. Bp., 1958.
- 26 Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964.
- 27 Ítélt a történelem ... Az Imrédy-per. Bp., 1946.
- 28 Ítélt a történelem ... A Szálasi-per. Bp., 1946.
- 29 Izsáky Margit: Ország a keresztfán. Bp., 1945.
- 30 Jacques Delarue: A Gestapo története. Bp., 1972.
- 31 Karsai Elek: A budai vártól a gyepűig. 1941–1945. Bp., 1965.
- 32 Karsai Elek: Ítélt a nép. Bp., 1977.
- 33 Lackó Miklós: Nyilasok, nemzetiszocialisták. Bp., 1966.
- 34 Legyőzhetetlen erő. A magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődésének 50 éve. Bp., 1974.
- 333 Lévai Jenő: A margitkörúti vészbírák. Bp., 1945.
- 36 Lévai Jenő: Endre László, a magyar háborús bűnösök listavezetője. Bp., 1945.
- 37 Lévai Jenő: Fekete könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről. Bp., é.n.
- 38 Lévai Jenő: Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilaskereszt. Bp., 1945.
- 39 Lévai Jenő: Szürke könyv a magyar zsidók megmentéséről. Bp., 1946.
- 40 Lévai Jenő: Zsidósors Magyarországon. Bp., 1948.
- 41 Lukács Tibor: A magyar népbírósi jog és a népbíróságok. (1945–1950). Bp., 1979.
- 42 Magyarország és a második világháború. Bp., 1959.
- 43 Markos György: Vándorló fegyház. Bp., 1971.
- 44 Mementó. Magyarország 1944. Bp., 1975.

- 45 Mester Sándor: A toll mártírjai. Bp., 1947.
- 46 Pintér István: A Magyar Front és az ellenállás. Bp., 1970.
- 47 Pintér István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt politikája a második világháború előestéjén. Bp., 1979.
- 48 Pintér István: Magyar kommunisták a Hitler-ellenes nemzeti egységért 1941–1944. Bp., 1968.
- 49 Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1933–1944. Bp., 1980.
- 50 Rozsnyói Ágnes: A Szálasi puccs. Bp., 1977.
- 51 R. Vozáry Aladár: Így történt! 1944. március 19–1945. január 18. Bp., 1945.
- 52 Sali Dezső: Szigorúan bizalmas. Fekete könyv. 1939–1944. Bp., 1945.
- 53 Szakács Kálmán: Kaszásokeresztesek. Bp., 1963.
- 54 Száraz György: Egy előítélet nyomában. Bp., 1976.
- 55 Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16–1945. április 4. Bp., 1974.
- 56 Tetteikben tovább élnek. A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Hajdú-Bihar megyei harcosainak életrajzkötete. Debrecen, 1976.
- 57 Tilkovszky Lóránt: Ez volt a Volksbund. Bp., 1978.
- 58 Tilkovszky Lóránt: SS-toborzás Magyarországon. Bp., 1974.
- 59 Vadász Ferenc: Legenda nélkül. Bp., 1975.
- 60 Vajda Zoltán: A lapátos hadsereg. Bp., 1945.
- 61 Veress D. Csaba: A balatoni csata. Veszprém, 1976.
- 62 Vígh Károly: Ugrás a sötétbe. Bp., 1979.
- 63 Zsombor János: Így történt. Bp., 1955.

Levéltári források:

MSZMP KB Párttörténeti Intézet Archívuma, legújabbkori Magyar Levéltár, MSZMP MB Archívuma, Magyar Partizán Szövetség dokumentációja, Győr-Sopron megyei 2. sz. levéltár Sopron megyei és városi iratanyaga (1941–1945) jelzet szerint.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kovács József László: *Leges Scholasticae Lacknerianae* avagy a Sopronyi Keresztény Oskoláknak ... ditséretes törvényi (1620–1718) II. rész

**Kovács József László: *Leges Scholasticae Lacknerianae* avagy a Sopronyi Keresztény Oskoláknak ... ditséretes törvényi (1620–1718)
II. rész**

6.

Die Fenster, Taffel, Bänk, Thür vnd anders Zu der Schull gehörig, soll ein ieder ungebrochen, unbeschnitten, unangemahlet, vnd unbesudelt laßen. Wer sich aber hieran vergriffen wird, soll er den schaden gut machen, und sein Straff Zu gewarten haben. *Nicht weniger soll ein Ehr vnd Zuchtlibender Schüler sich bemühen alles dasjenige nachzutun, was er andern Vornehmen, vnd gelehrten Leuthen wol anstehen siehet. Seine eigene Sachen, Thaten, Sitten aber soll er nicht loben, noch anderer Verachten, oder tadeln, denn daraus entstehet nur hass und feind schaft. Es soll aber diesel Züchtige Stillschweigen nicht nur Vor, sondern auch insonderheit unter wehrender Lection genau beobachtet werden, und mit Auffmerksamkeit genau verbunden seyn sonderlich wegen des vortrefflichen Nuzens, welcher das aufmerksame Stillschweigen nach sich ziehet. Denn wenn die Discipuli fein stille sind, so kann der Praeceptor sein Amt besser verrichten, er kann besser auf seine Discipulos Achtung geben, er kann seine Gedanken ...* (itt a szabálypontok utólagos körülvágása miatt az alsó sor hiányzik, a *besser vermerken unverhindert leren* kifejezés mégis olvasható). A szöveg a 3.^r alján folytatódik: *vnd von den Zuhör(ern) Vieles fassen, vnd erlernen können. Es dienet auch dazu, daz sie keine Gelegenheit haben einander allerhand ungereimte Possen, die sich in die Schule nicht schicken, Zuerzehlen.*

7.

So einer aus der Lection gehet, soll es Ihme nach gelegenheit gestattet, doch fleißig achtung gegeben werden, daß er nicht die Natur fürwende, und etwas vornehmen möge.

8.

Unter Wehrender Lection soll keinem zugelassen sein, Zum Becken vmb Brod zu lauffen: Viel weniger nach belieben zu eßen, oder mit allerhand Speisen, als Fleisch, Obst und dergleichen sich anzufüllen.

9.

Wen sie ihre Nothdurfft Zu verrichten heraus gelaßen werden, sollen sie an dem gewöhnlichen Orth gehen denselben rein und sauber halten, vnd sich ohne säumnus wider in die Schull machen, *in ihre ordentliche*

Classe Verfügen.

31510.

Wan sie nach Verfließung der Zeit aus der Schul gehen sollen, sollen sie nicht mit getümel, und durcheinander, sondern sittsam auffstehen, sich in den Classen nicht verweilen, oder bey der Gaßen thür (*a 3.^r vége*) stehen bleiben, und allerhand muthwillen treiben, sondern ohne verzug nach Hauß gehen.

11.

Im Heimgehen, soll sich keiner auff den Marckt verweilen, vielweniger auff der gaßen einer den andern jagen, mit steinen oder andern Sachen nachwerffen, sondern ohne iedermand beleidigung schleinig in sein behausung sich Verfügen, *oder in sein Hospitium sich Verfügen.*[7\(44\)](#)

12.

Damit aber solches beschehe, sollen etliche von denen Praeceptoribus bestellet werden, welche auff die andere Achtung geben, und folgendes den Praeceptoren berichten können.

13.

Im Fall ein Decurio seinen Befelch in aufmerksamkeit und angebung der Straff würdigen nicht nach kommen würde, soll derselbe gebührenden mußen abgestrafft werden.[8\(45\)](#)

14.

Daheim soll keiner nichts aus der Schull schwätzen, viel weniger über die Praeceptores klagen, dieselben bey Ihren Eltern Verwandten Freunden, oder andern Ehrlichen Leuten fälschlich vorlügen, und anbringen vnd hindurch allerhand Unruhe, Uneinigkeit vnd Feindschaft anrichten: Wie auch einen iedweden etwas, so daheim geschieht, in die Schull zu tragen, und bey andern Zu sagen hiemit ernstlich verbatten sein soll (*a 3.^v vége*).

15.

Auf denen Gaßen, oder bey versamblungen sollen sie sich Züchtig, schamhafftig, vnd wie studierende Jungen wohl anstehet vnd gebühret verhalten: hingegen aller vngebührlichen, unZüchtigen vnd schandbahren Worten Wercken vnd geberden allerdings enthalten: niemand schmehen ausnähmeln, oder an gang spöteln deßgleichen die Juden, Hund, Pferde vnd dergleichen ganz vnd gar Zu frieden lassen.

31616.

Böser Buben, vnd anderer Widriger vnd üppiger gesellschaften solln sich unsere Discipuli gänzlich entschlagen, vnd mit ihnen keine eigene Kundschaft pflegen.[9\(46\)](#)

17.

Denen Geistlichen, Rahts Herrn, Praeceptoribus, Alten, oder andern Ehrlichen auch frembden Leuten, desgleichen Ehrlichen Frauen vnd Jungfern, soll ein ieder mit abnehmung des Huts von Höfflichen Neigen gebührlische *reverentz* thun; Ihnen aus den Weg weichen, vor ihnen auffstehen, und da sie etwas gefragt würden, sittsam und bescheiden antworten.

27

18.

Bey den Leutgeben, oder in den Bierhauß, so wohl in der Statt als Zu Wahndorff sauffens halber desgleichen andern Vordächtigen Orten, soll sich keiner bey höchster Straff finden laßen: Ingleichen soll keiner Zu offenen Tänzen, auff HochZeiten (*a 4.^r vége*) oder andere MahlZeiten gehen, er sey dan darZu geladen, vnd Ihme Von seinen Praeceptore(n), Eltern oder dem jenigen bey deme er sei befindet, ein solches erlaubet, vnd Zugelaßen.

19.

All gewehr, wie daz sonst genennet werden mag, soll untern discipulis bey sich Zu haben oder Zu tragen allerdings verboten sein: daferne einer vnd der ander frembde vnd studierens halber Zu uns alhero sich begeben, einigen Säbel, Büchsen oder anderes dergleichen mit sich bringen würde, soll ers bey dem Rectore ablegen.

20.

Keiner soll des Nachts auff der gaßen herumb schwärmen. *sondern die edle Zeit besser anwenden, so daß er desselbigen Tages abgehandelte Lectiones repetiere, vnd sick auff. die nechst künfftige praepariere vnd gefast mache.*

21.

[Vnd weilen aus den Unnutzen vnd Liederlichen Schießen, welches bilßhero auch von unterschiedlichen kleinen Buben practiciret worden, Viel unheil entstehen kann, auch o(hn)wenig von der Bürgerschaft hier über geklaget worden; als soll keinen Büchsen auff den Feld aus herumb Zu gehen oder den Wald vnd völgen nachzutragen gestattet sein.]

Wenn unsere Discipuli Ferien haben, an welchen ihnen einigen Belustigung, und [317](#)Ergötzlichkeiten, gleichsam Zum Recompens ihres Fleisses, vnd Zur Ruhe, Von der Arbeit, so ein lernen vnd studieren angewendet werden muß, Zuweilen Vergönnt wird: sollen sie solcher Freyheit nicht mißbrauchen Zu allerhand Verbotenen, unanständigen, vnd theils gefährlichen, Ergötzlichkeiten: als da sind Karten, Würffel, Schiessen, baden, runseln. Demnach sollen sich unsere Discipuli sonderlich des unvorsichtigen, vnd liederlichen Schiessens, woraus Viel Unheil entstehen kan, auch nicht weniger von der Burgerschaft hierüber geklaget wird, gänzlich enthalten, und soll dannenhero keinen mit Flinten auf dem Feld, oder in dem Wald herumzugehen gestattet seyn.[10\(47\)](#)

22.

In Sommer sollen sie in Kalten Wasser zu baden (*a 4.^v vége*) höchlich vermeiden: In Winter aber des runzeln gänzlich enteusern.

23.[11\(48\)](#)

So sie von den Eltern, oder ihren Herren des Tages über etwas befehlicht werden, sollen sie es mit allen gehorsam verrichten, vnd sich, in Summa, allerzeit solcher Geberden gefleißigen, Daraus die Eltern, vnd andere, alle Gottseeligkeit, Zucht, Tugend, Wahre Liebe vnd Ehrerbietung Zuspüren haben. *Vnd diese Liebe, vnd ehrerbietung Gehorsam sollen sie insonderheit auch auch ihren Herrn Praeceptoribus erweisen.*

28

[Letzlichen] Ingleichen soll sich keiner Unterfangen die in denen Gärten und Weinbergen befindend(en) Früchte gewalthätiger Weiß abzureisen, allermaßen solches ein öffentlicher Diebstahl, welcher mit ernst v(nd) schwerlich abzustraffen.

Zum Dritten

Von den Studieren
unserer Schüller

1.

Erstlich sollen alle discipuli Zu den gesagten vnd bestimmten Stunden in der Schull, vnd in ihrer verordneten Class erscheinen, dafern solches nicht beschieht, soll er deßwegen abgestrafft werden: er habe den eine rechtmäßige Entschuldigung von seinen Eltern oder Herren Vorzubringen. *Nach geendigter [Morgen] Andacht, daVon droben im ersten Theil Meldung geschehen, ist das erste daß ein Christl(icher) Schüler sich auff seine Lection praepariere, vnd gefasst mache, so daß er dem Praeceptor nicht allein ein Genüge Zuthun gedenke: sondern sich auch dahin beflleißige daß er auch ein mehrers praestiren möge, als der Praeceptor verhoffet.*

2.

Da Einer aus seiner Eltern oder Herren Geheiß (*az 5.^r vége*) Befehl daheimb bleiben muß, soll Ihm dises solcher Gestalt Zugelaßen sein, daß er entweder selber, [318](#) oder durch seinen Andern von praepceptore erlaubnus nehme, und die Ursach seines daheim bleibens anzeige- der dieses nicht thut, soll seine Straffe Zugewarten haben: der aber auff einer falschen Entschuldigung begriffen wurde, soll noch hefftiger gezüchtiget werden.

3.

Das jenige, so von dem Praeceptore proponiert wird, sollen sie fleißig excipieren und nachschreiben: Welcher in auffmerkung unfleißig ist, seine Gedanken anderswo hat, liederliches vnd leichtfertiges geschwätz treibet, andere ding schreibet thut, oder leset, dan ihm vorgelesen, oder befohlen wird, der soll seiner verHandlung, und der Gebühr nach abgestrafft werden. *Es soll aber dises züchtige Stillschweigen nicht nur Vor, sondern auch insonderheit unter wehrender Lection genau beobachtet werden, vnd mit der Auffmerksamkeit genau Verbunden seyn, sonderlich wegen des vortrefflichen Nuzens, welchen das auffmerksame Stillschweigen nach sich Ziehet. Denn wenn die Discipuli fein stille sind, so kan der Praeceptor sein Amt besser Verrichten, er kan besser auf seine Discipel Achtung geben, er kan seine Gedanken besser beysammen haben: Denen Discentibus aber dienet das Stillschweigen dazu, daß sie ihren Lehrer besser Vernehmen, unverhindert lernen, vnd von zuhören viele-s fassen, und erlernen können. Es dienet auch darzu, daß sie keine Gelegenheit haben einander allerhand ungerimte Possen die sich in die Schule nicht schicke zuerzehlen.* [12\(49\)](#)

4.

Was sie aus den Praelectionibus fassen, oder begreifen, sollen sie nicht in die gedruckten Bücher; sondern in absonderliche hierzu verordnete Büchlein schreiben, viel weniger sallen sie ihre Auctores mit allerhand ungeschickten Versen vnd Sententien besudeln. *Sollen demnach die Bücher ganz reinlich, auch Zuhause in*

guter Ordnung gehalten werden, wie denn ein fleissiger vnd rechtschaffener Discipul seine Bücher, wenn es die Noth erfordert, auch im finstern finden können.

5.

Da Einer sein Lection Zu recitieren geheissen oder sonst etwas gefragt wird, soll er *ehrbietig aufstehen* bedachtig, fertig, deutlich vnd laut antworten, also daß man die letzte Sylbe sowohl als die erste Zu vernehmen hat. *Hat ein Christlicher Schüler etwan sonst mit sein Eltern, oder ansehnlichen Leuten Zu reden, soll solches ganz ehrerbietig geschehen, so daß er seinen Hut oder Haube sittsam abziehe, sich im Artgesicht freundlich bezeuge, die Augen gerade, vnd frisch, jedoch mit Schamhaftigkeit, vnd ohne Frechheit auff die Person richte mit welcher er redet, unterdessen mit den Händen, oder Hut nicht spiele, sondern bescheidenlich da stehe und auff das, was geredet wird, acht habe, damit er wisse, fertig, beschiedentlich, und mit [319](#)bedacht Antwort zu geben, vnd also auch Zu Zu rechter Zeit Zu antworten, daß er dem jenigen, mit welcher er redet (az első példány szövege itt körbevágás miatt hiányzik, a második példányból így pótoljuk) nicht in die Rede falle sondern ihn Zuvor, wohl ausreden lasse (az 5.^v vége).[13\(50\)](#)*

6.

Keiner soll den andern unter den Recitieren etwas einsagen, oder daz Buch die Lection heraus Zu lesen furhalten.

7.

Die, so in der Lateinischen und Ungrischen Sprach unterwisen werden, sollen so wohl in der Schull aus ausser Derselben Lateinisch und Ungrisch reden, deß wegen dan Zwey Signa eingeführet vnd angestellet werden sollen, deren der eine auff die Sprach, der andere auff die unzimlichen Geberden vnd Worte, wie auch auff die groben Sitten solle gerichtet sein.

8.

Die Exercitia soll ein ieder fleißig vor sich selbst componieren, nicht von einen andern abschreiben.

9.

Darumb dan bey der Correction ein iedweder von allen Worten vnd Constructionibus des ganzen Arguments (gebührlische Straff Zu vermeiden), guten Bescheid Zu geben vnd Zu sagen wissen solle, warumb er diß oder anders also besetzt.

10.

Die Compositiones sollen denen Praeceptoribus nicht aufgeschmieret und kleinen Scartecken, sondern entweder auff reinen und saubern Papier, oder in recht gebundenen Büchern ab, und eingeschrieben Zu corrigieren überreicht, benebens die hierzu bestimmten Tage in der Woche genau observiert werden (*a 6.^r vége*).

11.

Wan sie die Schull beurlauben wollen, sollen sie sich nicht, wie man sagt, insalutato hospite davon machen, oder hinter der Thür urlaub nehmen; sondern solches dem Praeceptoribus anzeigen vnd gebührenden Danck

vor die unterweisung abstatten: die primani aber sollen mit einer publica valedictione ihren Abschied nehmen.

32012.

Schließlich wird von allen sampt und sonders mit ernst erfordert, daß sie disen vorgeschriebenen Legibus sich gemäß verhalten, denen gehorsamlich vnd geträulich nachkommen, und geleben sollen Danneben auch ihre Jugend, vnd die guldene Zeit nicht unnützlich anwenden oder versäumen; sondern sich in ihren befohlenen Studiis und guten Sitten darumb sie vornehmlich von ihren lieben Eltern Befreunden und Anverwandten darzu befördern und angehalten werden, dermaßen geflißen, thatig und Embsig erzeigen vnd beweisen sollen, damit sie ihren lieben Vatterlandt Eltern, Anverwandten, und ihren selbst nützlich vnd Ehrlich sein mögen: dafern aber einer und der andere wider diese Satzung und Ordnung handeln, thun v(nd) laßen werde, derselbe seinen Alter vnd Verbrechen nach abgestraffet, auch in fall solche Straffe sonderlich bey den frembden Unerfänglich, gantzlich von vnserer Schullen ausgeschlossen, vnd deren verwisen werden solle (*a 6.^v vége*).

VI.

Nem kevessebnyire azon ipárokodjék, az jo Tanitvány, a ki a bötsületnek és fenyétéknek szeretője, hogy mind azon dolgokat kövesse, mellyeket láttand más okos emberekben ditséretesneknek⁸⁽⁵¹⁾ és illendőknek lennyi. Önön maga dolgait pedig, tselekedetit, és erköltseit ne ditsérje. Mások- (*a 6. lap vége*) nak tse'lekedetit pedig meg ne vesse avagy gyalázza, me'rt ebbül gyűlölségnél és ellenkezésnél egyéb nem származik.

VII.

Az ablakokat, asztalokat, padokat, kállyhákat, ajtokat, és az Oskolához egyéb tartazondo eszközöket senki a Tanulo Iffjak közül 'el ne törjő, ne metéllye, avagy azokra ne férkállyon, se' meg ne motskollya. Aki pedig ezek ellen vétkezendik, az azon kárt, a mellyet tett, ne tsak meg fizesse, hanem ezen tsintalanságának büntetését-is várja.

VIII.

Hogy ha valaki az Leczke alat az Oskolából ki mennyi kívánkozik, tehát az dolog ugy hozván magával, meg engedtessek nékie, mindazonáltal vigyáznyi köll, hogy ne talántán természettel⁹⁽⁵²⁾ okozván, más tsintalanságot kövessen el-oda ki.

IX.

A Leczke alat az pékekhez futnyi, se pedig anyit ennyi a mint kedve avagy kívánsága hozza magával, avagy mindenféle' étkekkel, ugy mint hussal, gyümöltsel, és más e'fféliekkel magát meg te'rhelnyi¹⁰⁽⁵³⁾ senkinek ne engedtessek.

321X.

Hogy ha tisztesség szolván az árnyék székre ki botsáttatnak, tehát azon közön (*a 7. lap vége*) séges helyre mennyenek, a melly arra rendöltetett, aztot tisztán tartsák, és minden késedelem nélkül ismét Oskolájokban mennyenek.

XI.

Hogy ha el folyván az ora az Oskolából ki bötösületesen föl kelvén, minden őszvő toldulás nélkül ki me'nyen,¹⁰⁽⁵⁴⁾ az Oskolában ne mulasson, az Oskola kapuja előtt' az utzán meg ne álljon és ottan mindenféle tsintalanságot el ne kövessen, hanem inkább minden késedelem nélkül haza menyen.

XII.

Az haza menetel közben senki az piarczon ne mulasson, edgyik a másikat az utzákon ne kergesse, se kővekkal avagy másféle eszközökkel egy mást ne haigállyák, hanem mindeneknek meg¹¹⁽⁵⁵⁾ bántása és me'g sértése nélkül haza siessenek, avagy szállásokra mennyenek. NB Ide tartozando ez-is, hogy ha a' mi ellenkezőink valami processiot tartanak, tehát senki se merészellye aztot nézegetnyi se közelrül se távulrül az hazaknak tetéjérül¹²⁽⁵⁶⁾ és bástyákrul hogy senki se kinszeritessék verést szenvedny avagy az verés által térdre esnyi és balvány imádová lennyi, a'mint tegnap(i) nemellyeken törtint. Jobb annak okáért ollyankor haza sietnyi, hogy semi alkalmatosságot ne adjunk nékiek az belénk valo veszésre, ugy-is vitsorgotják fogaikat ellenünk, és azon vadnak hogy bennünket el nyelhessenek (*a 8. lap vége*).

XIII.

Evégre az Praeceptoroktul némellyek rendöltessenek, a kik másokra vigyázzanak, és azoknak magok viselését az Praeceptorok tudtára adhassák. Hogy ha pedig történet szerint az ollyatén Decurio tisztiben szorgalmatosan el nem járand, avagy másoknak gonosságokat meg nem jelenti, tehát az ollyan méltó büntetéssel büntetessék meg.

XIV.

Senki oda haza avagy szállásán azon dolgok felől, me'llyek¹⁰⁽⁵⁷⁾ az Oskolában történnék semmit ne szollyon, az Praeceptorokra ne panaszolkodgyék, azokra szüléi, Attyafiai, avagy más bötsületes emberek előtt ne hazudgyon, avagy bé ne vádollya: mert ebbül minden féle nyughatatlanságnál, egye'netlenségnél és ellenkezésnél egyéb nem következik (származik:).¹³⁽⁵⁸⁾ Ellemben pedig a mellyek otthon történnék, senkinek ne légyen szabad azokat az Oskolában ki nyilatkoztatnyi avagy meg beszéllyeni.

322XV.

Az utzán avagy az holl az Iffjak másut őszvő gyülekeznek, magokat bötsületesen, szemérmertessen, és ugy, az mint az Tanulo Iffjakhoz illik, visellyék: ellenben pedig minde'n ekte'lén, rutt és undok szoktul és tselekedetektül oják magokat, senkit ne gyalázzanak, avagy tsufollyanak: hasomloképpen az Sidoknak, ebeknek, és lovaknak az utzákon békét hadgyanak.

XVI.

Hogy ha valami halott vagyon, tehát kiki bötsületesen maga társával menny'en, es senki, se bottal, se korbátsal, avagy másféle illyetén¹⁴⁽⁵⁹⁾ eszközökkel meg ne jelennyék, avagy ne mutassa magát.

XVII.

Gonosz és tsintalan gyermekektül nem külömben az gonosz (e szó helyett *ellenkezoinkel valo* szót írtak) tarsaságtul- is Tanitványink őrizték magokat.

XVIII.

Az Praedikátorok, Tanátsbéli Vrak, Praeceptorok, (*a 9. lap vége*) Vének avagy más bötsületes emberek, nem külömben Aszszonyok és Leánzok előtt süvegeket le vegyék, azokat köszöntsék, és méltó böcsülettel legyenek hozzájuk, azoknak az utbul ki állyanak, azok előtt föl kellye'ne'k, és ha valamit kérdezendenek tőlök arra bötsületesse'n és okossan meg felellyenek.

XIX.

Se itt a Városban se Wandorffon lévő korcsmákra és sőr házokra, avagy más illetlen helyekre, *főlttéb valo* italnak okáért, senki nagy büntetés alatt mennyi ne merészöllyön. Se pedig közönséges tánczokra, lakodalmokra, és vendégségre, hanem hogy ha hivatalos, avagy Praeceptorátul, szüleitül avagy Urátul veniája vagon, avagy me'g engedtetett.

XX.

Ejtzakának idejekor senki az Utzákon ne járjon, hanem az drága, alkalmas és hasznos időt jobban töltső, [15\(60\)](#) tudnyi-illik ugy, hogy azon Leczkéit, mellyeket azon a napon hallott Praeceptorátul, repetállya, és az következő napra való leczkéire készüllyön.

XXI.

Semmi némő fegyvert ne hordozzanak Tanitványink. Hogy ha pedig valaki az vidékie'k közül tanulásnak okáért (*a 10. lap vége*) hozzánk jövén, magával kardot, puskát avagy más efféle fegyvert hozot volna, tehát azt Rector Uramnál le tegye.

323XXII.

Es mivel az haszontalan és hejában valo lövöldözésbül gyakorta nagy kár és veszedelem szokott következnyi, nem külömben az Polgárságtul is ezeránt nagy panasz vagon: azért senkinek flintával az mezzöre mennyi, és az erdön puskáznyi szabad ne légyen.

XXIII.

Nyári üdőben az hideg vízben fürödni: télen pedig a jégen tsuszkorállyni, se hoval haigállyni ne merjenek.

XXIV.

Az kertekben és szőlőkben lévő gyümölsöt eroszakkal le szakasztanyi senki ne merészöllye, mivel ez nem egyéb lopásnál, az lopás pedig büntetést érdemöl.

XXV.

Hogy ha szüleiktül avagy Vroktul valami parancsoltatik nékie'k, tehát azon parantsolatnak engedelmeskedgyenek, azt végbe'n vigyék, és minden tselekedetekben ugy visellyék magokat, hogy az ő szüleik és Uraik azokbul eszben vehessék, Isteni féle'lmeket, Joságos tselekedeteket, igaz szereteteket és engedelmességeket. Ezen szereteteket pedig és engedelmességeket, kiváltképpen Praeceptorokhoz mutassák me'g. (*a 11. lap vége*).

XXVI.

Hogy ha pedig valamely¹⁶⁽⁶¹⁾ tanulo Iffjunak, vagy szüleivel, vagy más böcsületes Urral valami beszélgetése vagy, tehát azon beszélgetést szintin úgy bötsületesen vigye véghez, úgy, hogy süvegét avagy kalapját az előtt le vegye, örvendetes ábrázattát mutassa, szemeivel frissen, mindazonáltal szemérmertessen azon személyre tekintszen, a me'lyel szoll, az beszéd közben se kezeivel, se süvegével ne jádžék, hanem böcsületesen állyon, és arra a melly felől beszélgetnek, szorgalmatosan vigyázzon, hogy azontul és okosan mindenekre meg felelhessen, nem külömben-is akkor, midőn kívántatik, az az, előb meg ne felellyen, mig amaz beszélgetését el nem végezte.

XXVII.

Hogy ha valaki szüléinek avagy Urának parantsolatnyából kinszeritnék az Oskolát el-mulatnyi, te'hát olly formán meg engedtessek nékie, hogy Praeceptorát annyira bötsülye, hogy vagy maga, vagy ha egyébképpen nem lehetne, tanulo társa által excusáltassa magát, és attul véniát kérjen, és ki maradásának okát mondja. A ki pedig ezt meg nem (*a 12. lap vége*) tselekszi, meg büntettessek, a ki pedig valami hamis mentegetésben tapasztaltatik, [még]annak annál nagyobb büntetése légyen.

324 Harmadszor

Tanulo Iffjainknak tanulásáru.

I.

Elvégezvén regveli imádságát, a mint föllye'b emléke'ztünk, leg első gondja légyen az tanulo Iffjunak, hogy leczkéjére készülyön, úgy, hogy nem tsak Praeceptorának eleget tegyen, hanem azon-is légyen, hogy többet-is prostálhasson avagy végbe'n vihessen, mint Praeceptora gondolta avagy reménlette volna.

II.

Hogy ha az Oskolában föl jötenek, tehát minden tumultust, kiáltást, ve'szekedést és ide s tova való¹⁷⁽⁶²⁾ futkározást el-távoztassanak. Ellenben pedig kiki Űllő helére mennyen és még tovább szép halgatásban leczkéjére készülyön.

III.

Illyetén szép halgatásban legyenek pedig, ne tsak a leczke előtt, hane'm mind addig, valameddig az leczkék tartanak, és az Praeceptorra szorgalmatosan figyelmezzenek, (*a 13. lap vége*) kiváltképpe'n ha me'g gondollyák az nagy hasznot, melly az figyelmetes halgatásbul következnyi szokott Mer't hogy ha a Tanitványok szép halgatásban vadnak, tehát az Praeceptor-is annál jobban végben viheti az ő tisztét, annál jobban vigyázhat az ő Tanitványaira, gondolattát-is annál jobban egybe tarhattya. Az Tanuloknak pedig a végre használ az halgatás, hogy Tanittojokat annál jobban meg érthetik, minden akadalsztatás¹⁸⁽⁶³⁾ nélkül tanulhatnak, és az figyelmezés által annál többet tarthatnak meg elméjekben. Arra-is használ az halgatás és figyelmezés, hogy illy formán semmi okok nem léssen, az éktelen, rutt, undok és tsunya dolgoknak és me'séknek elő hozására, mellyekrül az Oskolában beszélgetnyi nem illik.

IV.

Szükség pedig, pedig az Leczkére rendöltetett órákban kiki az ő Classissában avagy Oskolájában legyen. A ki pedig e'zt nem tselekszi, méltó büntetést várjon, ha tsak szüleitül, és Urátul későn való el jövetelének, méltó okát nem adhattya. (*a 14. lap vége*).

V.

Ami az Praeceptortul proponáltatik, azt mindenik szorgalmatosan utánna írja. A ki pedig szorgalmatosan nem vigyáz, gondolattya imit amot vagyon, másokkal tsácsok,¹⁹⁽⁶⁴⁾ más dolgokat firkál avagy tsèlèkszik, mint az Praeceptortul parantsoltatik, az tselekedete szerint méltó büntetést várjon.

325VI.

Az mit az Praeceptornak tanittásából hallandanak, avagy meg érttenek, azt ne írják bé nyomtatott, hanem magánosan való könyvetskéjekben: se könyveik'et minden féle rut, ocsmán versekkel, avagy sententiákkal meg ne mocskolják. Annakokáért az jó Deák az ő Könyveit tisztán tarcsa, othon azokat jó rendben tartsa, úgy, hogy a szorgalmatos Deák, ha a szükség kívánna, könyveit még a sötétben-is meg talállyhassa.²⁰⁽⁶⁵⁾

VII.

Hogy ha valamelyik az Tanitvánok közül az Praeceptortul Leczkéjét föl mondanyi parantsoltatik, avagy valamit kérzend túlő, tehát bötsületesen helyébül föl kellyen, okossan, frissen, és fön szoval felellyen, úgy hogy az Praeceptor minde'n szonak első, és utolsó Syllabáját meg érthesse.

VIII.

Egyik a másiknak leczkéjét ne susogja (*a 15. lap vége*), avagy az könyvet,²¹⁽⁶⁶⁾ hogy abbul Leczkéjét ki olvashassa, eleiben ne tartsa.

IX.

A kik az Deák és Németh nyelvre oktattatnak, azok mind az Oskolában s mind az Oskolán kívül Deákul és Németül szollyanak: melly végre-is két signumok, rendöltessenek, mellyeknek egyike az Nyelvekre, az másik pedig az éktele'n rut erköltsekre és szokra vigyázzon.

X.

Az Exercitiumokat kiki maga 'eláborállya szorgalmatosan, és mástul le ne írja. Innét hogy ha azok meg Corrigáltatnak, tehát kiki minden szoktul és Constructiokrul, ha meg nem akar büntettetnyi, számot tudjon adnyi, hogy ezt, avagy amazt mért tedte úgy az ő láborjában, és nem másképp'en.

XI.

Az Compositiok pedig, mellyek az Praeceptornak az meg corrigálásra adattatnak, ne irattassanak mocskos papyrosra avagy Czédulára, hanem tiszta papyrosra, és őszvő köttetett könyvekben avagy puromokban, és ezeknek meg Corrigálására az rendölt napok minden héten meg tartassanak (*a 16. lap vége*).

326XII.

Hogy ha valamelyik az Tanitványok közül Oskolánktul el akar butszunyi, tehát insalutatő hospite el-ne mennyen, azaz, az aito me'gött butsut ne vegye'n, avagy alattomban el-ne mennye'n, hanem el-menetelet Praeceptorának meg jelencse, és illendőképpen Praeceptorának véle való vesződését és hü oktatását meg köszönnyő, az Primánusok pedig, az az kik Rector Vram Classisában vadnak, publice valedicállyanak.

XIII.

Végezetre minden tanulo Iffjutul in specie azt kívánnyuk, hogy ezen eleiben irattatot Légesek²²⁽⁶⁷⁾ szerint kiki el járjon, és azok szerint alkalmasztassa avagy szabja életét. Igy szintin Iffjuságokat és az aranyos üdöt haszontalanul ne tölcsék, avagy el ne mulassák, hanem Tanulásokban és jo erköltsőkben, mellyeknek meg tanulására küldtettenek Oskoláinkban, idegen földrül kedves szüléiktül, és Attyafiactul,²³⁽⁶⁸⁾ olly szorgalmatossan visellyék magokat, hogy valamikor édes hazájoknak, szüléknek és Attyok fiainak,²⁴⁽⁶⁹⁾ nem kevessebnyére magoknak-is nagy hasznot hajthassanak és bötsületekre lehessenek. Hogy ha pedig valaki közüllők ezen ditséretes törvények avagy Rendtartások 'ellen véttenyi fogna, az idejéhez és tselekedetéhez képest meg büntetessék, hogy ha pedig ezen büntetés, kiválképpen az Vidékieknel elégséges nem volna, avagy nem használna, tehát az ollyatin Tanitvány Oskoláinkbul ki vettessék (a 17. lap vége).

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tompos Ernő: Soproni polgári címerek a Szent Mihály Testvérület könyveiben

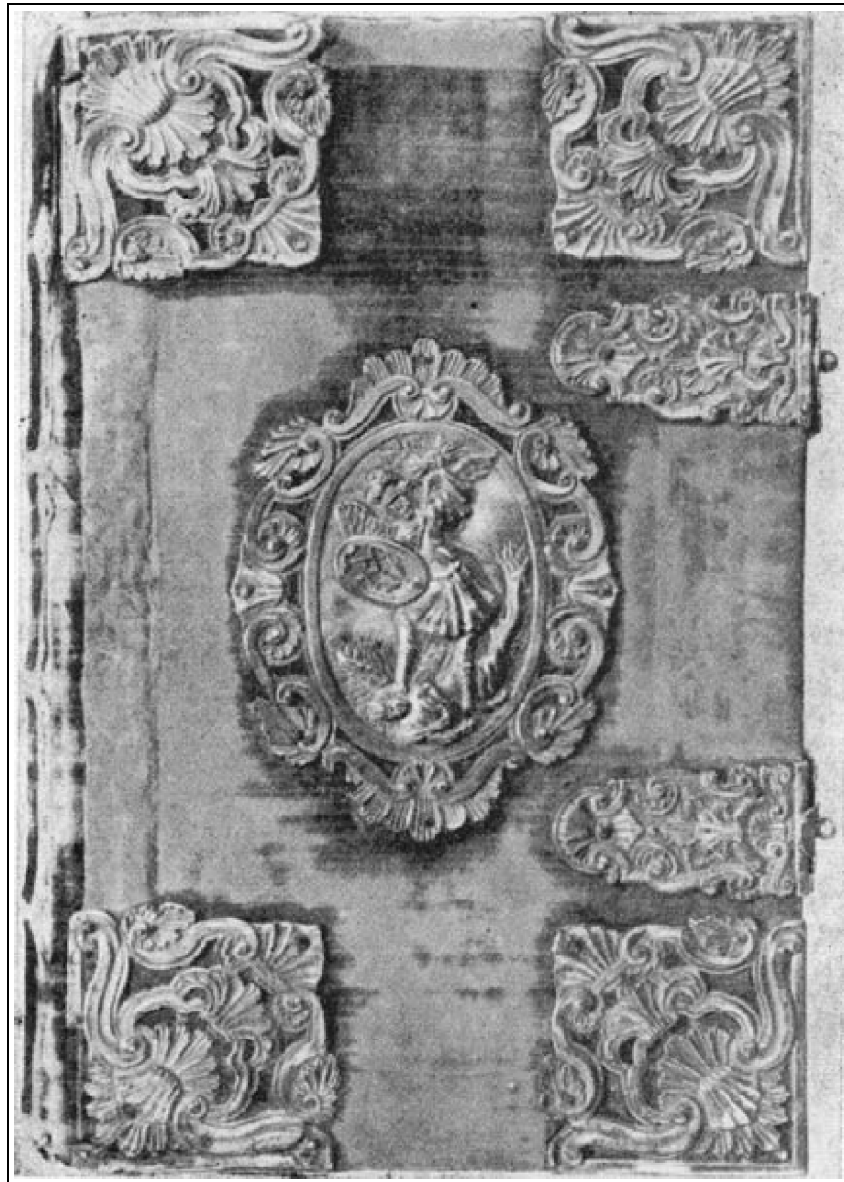
Tompos Ernő: Soproni polgári címerek a Szent Mihály Testvérület könyveiben

1. A testvéregyesület tagnévsorát két könyv őrzi a soproni Szent Mihály plébánia irattárában.¹⁽⁷⁰⁾ Az első, 1751-ben elkezdett kötet piros bársony kötésű. Elöl Szent Mihályt (1/a. kép), a bekötés hátsó tábláján Mária nevét láthatjuk, domborított sárgaréz díszítésben, a könyv sarkait ugyancsak rézdomborítások védik és fedőlapjait díszes rézkapcsok tartják össze (Címlapja: 1/b. kép). A könyv 526 lapon 5517 bejegyzést tartalmaz. Ezeken kívül 4 főpapi címet (pl. Zichy Ferenc gróf győri püspökét, mely csak annyiban tér el a szakirodalmunkban közölt családi címertől, hogy egyházi méltóságának jelvényein kívül, a sisak helyén egy mosolygó angyalfejet láthatunk; (2. kép), és 16 főúri család címerét, ezeket azért nem írjuk le, mert a magyar címertani szakirodalomban úgyis szerepelnek (pl. Széchényi, Barkóczy stb.), egy általam egyelőre nem ismert, nyilván szintén főúri család, felírás nélküli címerét. Az első kötet egy nemesi címeren (Hueder) kívül még 12 soproni polgári címet is tartalmaz (a Greiner családet kétszer is).

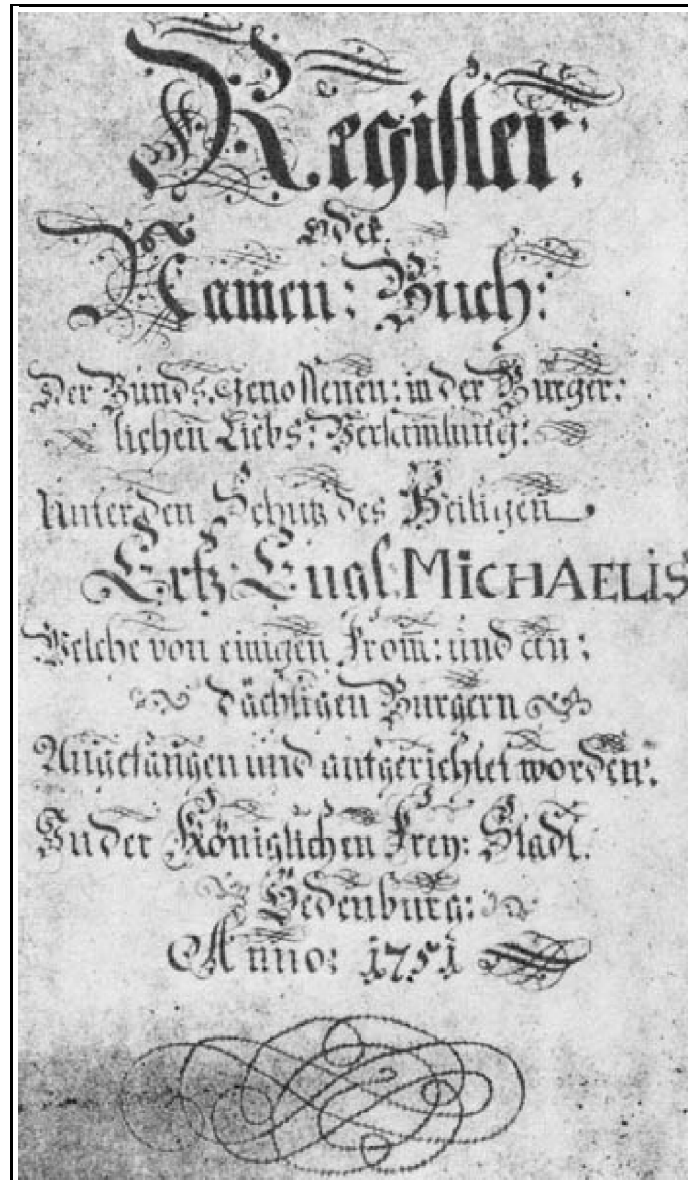
³²⁷A második kötetet 1782-ben kezdték el. Papírja vékonyabb, mint az első köteté: 651 oldalból áll. E könyv 3 főpapi és 1 főúri címet tartalmaz, polgári címet egyet se. E kötet 16 990 tag névsorát tartalmazza, de ebben benne foglaltatnak az első kötetben levők is, tehát 11 473 új nevet ismerünk meg belőle.

Az első kötet címerrajzai nagyon szép és szakszerű kivitelűek. Például: a fémeket mindenütt laparanyból vagy ezüstből, ragasztással hordta fel a művész, aki a heraldika szabályait is jól ismerte. A feliratok keretei – a kor stílusának megfelelően – rokokó ízlésben készültek. A címerképek nincsenek szignálva, de igen nagy a valószínűsége annak, hogy már az alapítás évében belépett Sedlmayr András festőművésztől, aki egyben aranyozó mester is volt, származnak. Ezt az is valószínűsíti, hogy a városi tanács 1761-ben Károly főherceg, 1765-ben Ferenc császár jelképes ravatalainak címereit vele festtette meg.²⁽⁷¹⁾ A második kötet

címereinek kivitele lényegesen gyengébb. Látszik, hogy nem ugyanattól a kéztől származnak, mint az első kötetbeliek. Laparanyozás itt egyáltalán nem fordul elő.

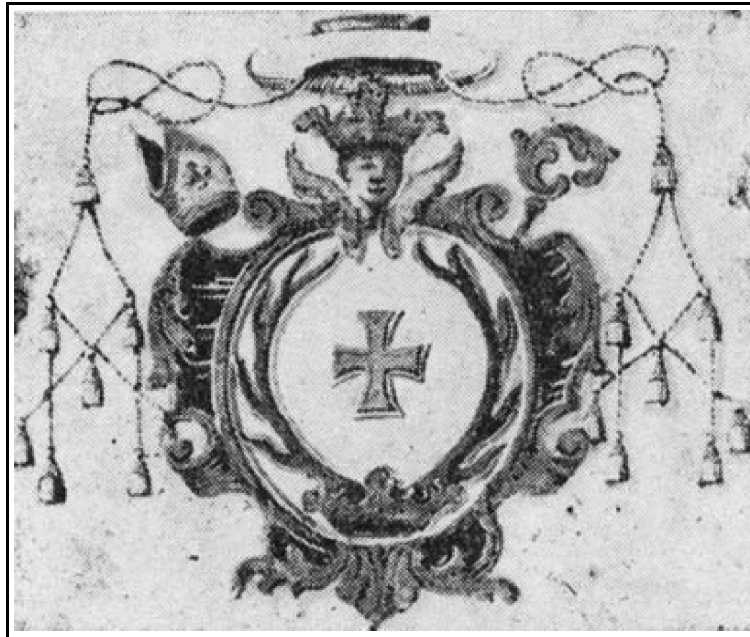


1/a. Az 1751. évi kötet elülső fedele.



3281/b. A címlap

3292. Ehrlinger János Bertalan gyógyszerész polgári címerét már közöltem.³⁽⁷²⁾ Most alkalmam nyílt megismerni e címer színeit is. A kiegészített címerleírás tehát a következő: késsel és arannyal hasított pajzsban, ezüst-veres szarufa, ennek ezüst felében veres kígyó, a veresben ezüst kígyó látható. A két ág találkozásánál színváltó stilizált liliom. A címer kék mezejében 3-3 ezüst bizánci, az aranyban két kék szárny van. A sisakdísz (a továbbiakban: Sd.) nyitott szárnyain megismétlődik a címerkép, de a bizánciak és a kék szárnyak nélkül. Sisaktakaró (a továbbiakban: St.): kék-arany, vörös-ezüst (3. kép).



2/a. Zichy Ferenc győri püspök címere



2/b. Sedlmayr András festőművész és aranyozómester címerpecsétje

Rohrer János városi tanácsos „beszélő” címere: vörös mezőben, zöld talajon, buzogányos zöld nád (németül: *Rohr*) között ezüst liba, felette hatágú arany csillag. Sd.: a liba. St.: veres-ezüst.

Vogl József „beszélő” címere: Vágott pajzs felső kék mezejében növekvő fekete madár (németül: *Vogel*), mellette 1-1 hatágú arany csillag. Az alsó, damaszcírozott, veres mezőben arany cölöpön ötszirmú kék virág. Sd.: arany-kékkel és kék-arannyal vágott szarvak között egy kis, természetes színű *madárka*, St.:

kék-arany, vörös-ezüst (4. kép).



3303. Ehrlinger János Bertalan gyógyszerész címere

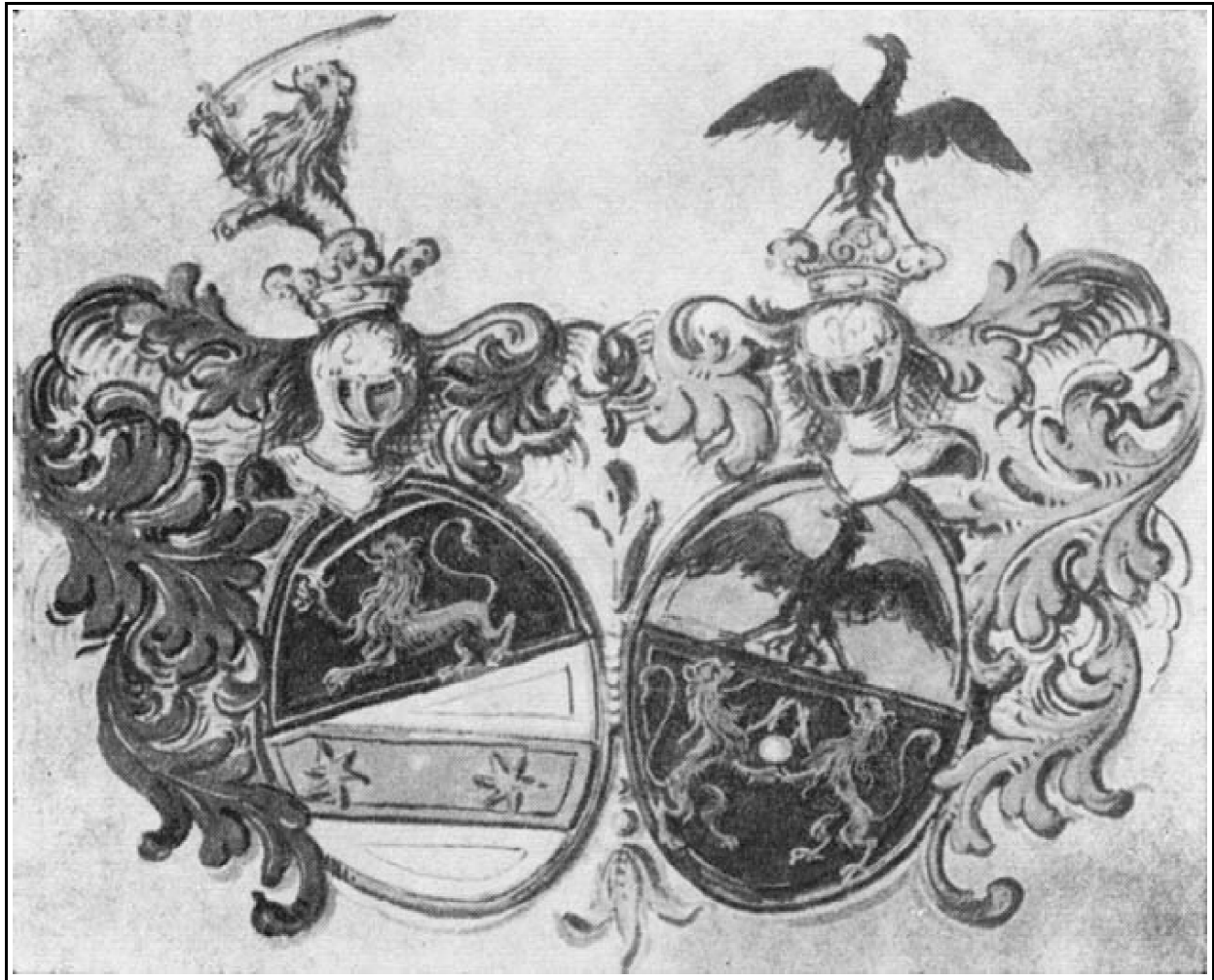


4. Vogl József „beszélő” címere

331 Petrák Ferenc városi tanácsos címere: damaszcirozott kék mezőben zöld leveles piros rózsát tartó, természetes színű ágaskodó oroslán. Sd.: az oroslán növekvőleg. St.: kék-arany, vörös-ezüst. Az általam régebben közölt címer⁴⁽⁷³⁾ annyiban téves, hogy a rózsát, a pecsétlenyomat alapján, buzogánynak néztem.

Wischy Sámuel városi tanácsos és neje címerei: vágott ovális pajzsban, fekete mezőben lépdelő, ezüst kardot tartó oroslán. Az alsó ezüst mezőben kék harántpályán két hatágú arany csillag.⁵⁽⁷⁴⁾ A feleség, született Rolly Mária Jozefa címere: vágott ovális pajzs felső arany mezejében álló fekete sas. Az alsó, veres mezőben két ágaskodó arany oroslán egy ezüst golyót tart. Sd.: az álló sas. Sd.: kék-ezüst (5. kép).

A Greiner címert már közöltem,⁶⁽⁷⁵⁾ színei a következők: veressel és késsel hasított pajzs első (veres) mezejében, ágaskodó, nyakörvet viselő arany *kutya* ezüst csontot tart. A kék mezőben arany nyakörvet viselő, ágaskodó ezüst *kutyát* látunk. Sd.: jobbról arany-kék, balról ezüst-kék nyitott szárnyak között az első mezőbeli, csontot tartó arany *kutya* növekvőleg. St.: kék-arany, veres-ezüst. Könyvünkben Greiner Ferenc Ignác szerepel, akinek a mai Széchenyi tér 1–2. sz. ház helyén volt a háza. Címere Topolicsné szül. Greiner Katalin címerével azonos (7. kép).



5. Wischy Sámuel városi tanácsos és neje címere

Pöck János György tanácsos címere: damaszcírozott kék mezőben ágaskodó ezüst ló. Sd.: Nyitott kék szárny mindkét oldalán (mindkét szárnyán egy-egy ágaskodó ezüst ló). St.: kék-ezüst.

332 Beck János Mihály városi tanácsos címere: tojásdad (nem ovális, mert a felső fele valamivel szélesebb) pajzs vágott, felül veressel és feketével hasított. A veres mezőben aransugaras, arcos napkorong. A fekete mezőben sugaras ezüst félhold. Az alsó kék mezőben, lángoló zöld sziklán arany sas áll, mely a felső két mezőbe is belenyúlik. Sd.: arany koronán, melyből sűrke-kék-piros strucctollak lógnak lefelé, ülő, piros nyelvű, fehér uszkár kutya. St.: fekete-arany, piros-ezüst (6. kép).



6. Beck János Mihály városi tanácsos címere

Pellican Ferenc Ignác belső tanácsos „beszélő” címerét pecsétjéről közöltem.⁷⁽⁷⁶⁾ Színei: vörös mezőben, zöld hármashalmon fészek és ezen három fiát vérével tápláló ezüst *pelikán*. Sd.: a sisakkoronán lépkedő arany griff, jobbjában ezüst kardot, baljában hatágú csillagot tart. Sd.: kék-ezüst, vörös-ezüst.

Dr. med. Topolics András és neje Greiner Katalin. A férj címere: fordítva rajzolt (tehát balkezes vitéznek való) tárcsapajzs kék mezejében két farkú szárnyas arany oroszlán három, ezüst-kék-vörös strucctollat tart. Sd.: a három strucctoll. St.: kék-arany, vörös-ezüst. Feleségének címerét, lásd Greiner Ferencnél, azzal a kiegészítéssel, hogy mindkét kutya nyakörve: arany (7. színes kép).

³³³Kampel György Konrád⁸⁽⁷⁷⁾, címerének színei: kék mezőben, vörössel bélelt arany koronán lépdelő kétfarkú, arany oroszlán, két mellső markában ezüst pallost tart. Sd.: az oroszlán növekvőleg. St.: kék-arany, vörös-ezüst.

3. Felicite Marie Foullon de Norbeck bárónő, címere a mi heraldikai irodalmunkban nem szerepel, pedig

legalább egy ideig nálunk tartózkodhatott: négyelt pajzs, szívpajzssal. Ez utóbbi kék mezejében arany szarufa, felette 1-1 hatágú arany csillag, alatta ötszirmú arany rózsza. Az 1–4. mezőkben, ezüst alapon fekete vaddisznófej, a 2–3. arany mezőkben 3-3 vörös gabonakéve. A pajzson kilenc gyöngyöt mutató, tehát grófi rangkorona. Felette két, rostéllyal ellátott sisak. A jobb oldali sisak díszje: növekvő arany griff. A másikon: fekete vaddisznófej. St.: fekete-ezüst, vörös-arany. A pajzstartók: arany griffek, melyek a szívpajzs címerképét ismétlő zászlókat tartanak. A hátrafelé néző griffek egy kékszínű, „Dieu le veut” aranyfeliratú szalagon állanak (8. kép).

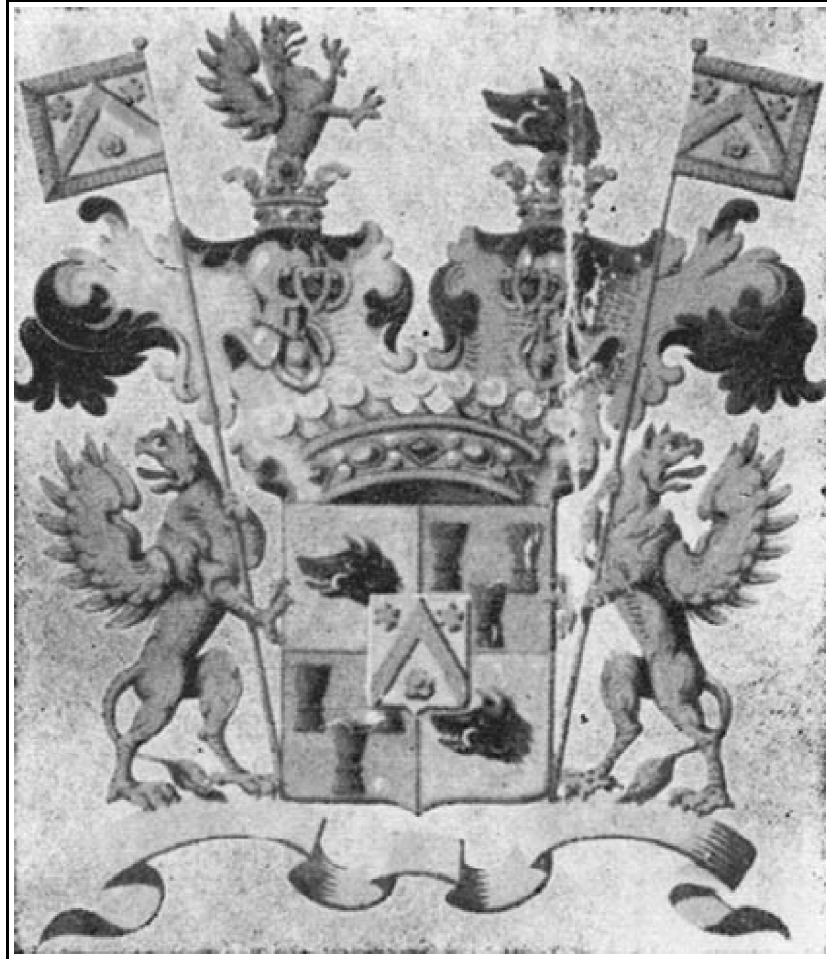


7. Dr. Topolics András orvos és neje, Greiner Katalin címere

334 Hueder Mihály megyei komisszárius címeres nemesi levelét III. Károly király 1722. aug. 2-án

adományozta.⁹⁽⁷⁸⁾

4. A polgári és a paraszti címerek pecsétviaszba nyomva tulajdonosának aláírását helyettesítették, ill. erősítették meg. A címerábrázolások művelődéstörténeti, családtörténeti, sőt a „beszélő” címerek névmagyarázó tanulságokkal is szolgálhatnak. Így pl. a XVIII. századi Sopron történetében jelentős szerepet játszó *Greiner* család neve valószínűleg *Grein* (Felső-Ausztria) város nevéből származik,¹⁰⁽⁷⁹⁾ mégis a család címerében ismételen előforduló kutya azt sugallja, hogy a címer tervezője (a címerfestő) 'a fogát vicsorító, vinnyogó (kutya)' jelentésű német *greinen* igével hozta kapcsolatba.¹¹⁽⁸⁰⁾



8. Felicite Marie Foullon de Norbeck bárónő címere

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Berecz Dezső: Az irodalmi kör gondjai a századfordulón

335 Berecz Dezső: Az irodalmi kör gondjai a századfordulón

A Soproni Irodalmi és Művészeti Kör (később Frankenburg Irodalmi Kör) igazgatótanácsa 1897. március

10-én ülésezett s bizony megfedekezett arról, hogy az irodalmi kör 20 évvel korábban ugyanezen a napon kezdte meg működését, tehát jubileum volna. Ellenben elhatározta, hogy a Vidéki Hírlapírók Szövetségének segély- és nyugdíjalapja javára estélyt rendez és pedig a Győrben már megtartott rendezés mintájára. Bizonyos, hogy ennek a rendezésnek mozgatója Szávay Gyula győri író lehetett, aki a soproni körrel szoros kapcsolatot tartott fenn, és Rábel László, a „Sopron” főszerkesztője. Mindketten tevékeny tagjai a fent említett szövetségnek. Az estélyt április 22-én és 23-án a színházban tartották ünnepélyes keretek között. A műsort Szávay Gyula prólogusa vezette be, a második részben pedig ugyancsak Szávay „Élő újság” c. alkalmi szerzeményét mutatták be műkedvelő nők és férfiak közreműködésével. A terjedelmes műsoron szerepelt még Rákosi Jenőnek, az újságírószövetség elnökének előadása, Berczik Árpád egyfelvonásos vígjátéka (Egy szellemdús hölgy) Rákosi Szidi, Palotay Piroska és Dezső József¹⁽⁸¹⁾ előadásában, valamint Nelky Ella zongoraszáma, Zilahy Gyuláné énekszámja és Zilahy Gyula²⁽⁸²⁾ monológja. A rendezés bevétele 1204 frt volt, a kiadás 757 frt, jótékony célra maradt 457 frt, és az irodalmi kör belépett a szövetségbe mint alapító tag 100 frt díjjal.

A soproni Széchenyi-szobor leleplezése alkalmával az irodalmi kör ugyancsak estélyt rendezett, melyen az emlékbeszédet Gombocz Miklós líceumi tanár mondta, Beöthy Zsolt egyetemi tanár felolvasta „Széchenyi István és a magyar nő” című tanulmányát. A műsort a zeneegyesület ének- és zenekarának zeneszáma egészítette ki Kossow Jenő karnagy vezetésével. A szobor leleplezési ünnepségén az irodalmi kör küldöttsége élén Deszkásy Boldizsár elnök helyezte el a koszorút. A nagycenki Széchenyi-szobor szeptember havi leleplezésén is részt vett az irodalmi kör elnöksége és koszorút tett a szoborra. Az irodalmi kör számára mindez nem csekély gondot jelentett, hiszen az akkori nehézkes adminisztráció mellett minden lépéséhez külön bizottságot kellett kirendelni, tárgyalni kellett, levelezni, utazgatni Győrbe, Budapestre. Végül is a feladatok rendszerint megoldódtak.

Vojtkó Pál líceumi tanár, költő, az irodalmi kör akkori főtákosja jelenti az igazgatótanács 1897. október 8-i ülésén, hogy a nyári szünetben átnézte a kör könyvtárát s megállapította, hogy több könyv Széchenyi István könyvtárából származik és bibliofil értékű. Talált egy levelet is Széchenyitől, amelyben a „Világ” német fordítását felajánlja jövődöbéli feleségének és gr. Zichy Károlynénak. Indítványozta, hogy a kör ezeket a könyveket helyezze el a Tud. Akadémia által akkoriban kezdeményezett Széchenyi-múzeumban. Ezt az indítványt a kör nem tette magáévá, felülkerekedett az a vélemény, hogy a könyvek maradjanak Sopronban. Ebben az időben a könyvek a bencés gimnázium egyik helyiségében voltak elraktározva, mert az irodalmi körnek saját helyisége nem volt. A könyvtárról még később is esik szó, egyelőre annyit jegyzek meg, hogy az irodalmi kör már indulásakor tervbe vette kölcsönkönyvtár létesítését. Felhívta a közönséget, hogy e célra adományozzon könyveket. Érkeztek is küldemények, így a Széchenyi-család részéről is, az egybegyűlt anyag azonban kölcsönkönyvtár céljára nem volt alkalmas.

Deszkásy elnök az igazgatótanács ülésén emlékezett meg Erzsébet királyné tragikus haláláról (1898. szept. 10.) indítványára 50 forintot utaltak át a budapesti szoborra. ³³⁶Küldött pénzt az irodalmi kör Mikes Kelemen zágoni, Arany János nagykőrösi szobrára is és évi 50 forinttal segélyezte testvéregyesületét, a soproni Magyar Férfidalkört. Akkor már tulajdonában volt egy részletre vásárolt Bösendorfer-hangverseny-zongora, amelyet 25 frt bérleti díj ellenében mások is használhattak. Egyszer azonban a Zeneegyesület, amely két alkalommal is használta a zongorát, sokallta a díjat s annak megfizetését megtagadta. Az irodalmi kör igazgatótanácsa erre kimondta, hogy a Zeneegyesület ezután csak úgy kaphatja meg a zongorát, ha előre fizet.

1898 végén merült fel az a gondolat, hogy az irodalmi kör rendezzen ismeretterjesztő előadássorozatot. Úgy tervezték, hogy a téli hónapokban tartanának hetenként egy előadást tudományos és művészeti kérdésekről.

Egy-egy előadásra 20 krajcár volna a belépti díj, egy egész sorozatra a tandíj 2 forint. Az előadásokat a börzecsarnokban rendeznék. A kiadások (bérlet, fűtés stb.) levonása után maradó összeget az eladók közt osztanák fel. Az igazgatótanács lelkesen fogadta az ötletet s 1899 februárjában meg is indultak az előadások megfelelő érdeklődés mellett. Úgy látszik azonban, hogy a börzecsarnok nem felelt meg s ezért az irodalmi kör a városház nagytermét szerette volna megkapni. Ezt a kérést azonban a városi tanács elutasította, egyrészt azért, mivel a terem használata esetén az egész lépcsőházat és minden folyosót világítani kellene, másrészt, mivel a rendezés a hivatalos idő utánra esik, megfelelő személyzet nem áll rendelkezésre. A reáliskola adott helyiséget, azonban az előadások iránt az érdeklődés annyira megcsappant, hogy 1900 márciusában ezt az akciót megszüntették.³⁽⁸³⁾

Újabb anyagi baj. Fürst Károly, a kör pénzbeszedője 537 frt 60 krajcárról nem tudott elszámolni. Szánta-bánta bűnét, többet ez nem fog előfordulni, mondta és hozzájárult, hogy a líceumtól járó fizetéséből (pedellus volt) havi 5 forintos részletekben a kárt levonják.

1899. július 30-án a Petőfi Társaság Segesvárott Petőfi-emlékünnepet rendezett, erre az irodalmi kört is meghívták. Poszvek Lajos alelnök és Vojtkó Pál főtitkár⁴⁽⁸⁴⁾ a maguk költségén utaztak Segesvárra, magukkal víve az irodalmi kör koszorúját.

Az irodalmi kör 1901 októberére hirdett estélye – a jegyzőkönyv szerint – „az építőbank katasztrófája miatt a város társadalmát és közéletét ért megrázkódtatás következtében” elmaradt és a novemberi estét sem tartották meg.⁵⁽⁸⁵⁾ Ugyancsak a bankbukással volt összefüggésben, hogy Gebhardt József polgármester bejelentette a körből való kilépését. Az igazgatótanács a polgármester kilépését nem fogadta el azzal a megokolással, hogy 1896 óta tiszteletbeli tagja a körnek, kilépésnek tehát nincsen helye. A tanács e gesztusa kifejezésére juttatta azt a résztvetet, amellyel a város közönsége Gebhardt vesszőfutását kísérte. Ennek befejezése a nyugdíjazás volt.

1905. ápr. 25-én Csizmazia Endre törvényszéki bíró,⁶⁽⁸⁶⁾ az igazgatótanács újdonsült tagja meglepő indítvánnyal állt elő. Sopronban szükséges volna a magyar nyelv intézményes terjesztése, a magyar szellem erősítése. Olyan mozgalmat kíván szervezni és pedig az irodalmi kör szárnyai alatt, amely elemi iskolai tanulók számára magyar nyelvtanfolyamot rendezne, gondoskodna német ajkú gyerekek magyar falvakban való nyaraltatásáról és német ajkú, illetve magyar ajkú gyerekek rendszeres cseréjéről. Ezt a nemes feladatot az irodalmi kör erkölcsi erejével látja megvalósíthatónak a kör eredeti működési területének sérelme nélkül. A tanácsülés, amelyen a tanács 28 tagja közül csak tízen jelentek meg, köztük Csizmazia több jóbarátja, „nagy többséggel” hozzájárult a javaslatához, de az idő előrehaladottsága ³³⁷miatt a végleges döntést elhalasztotta. A következő ülésen (V. 4.) az elnöklő Bancsó Antal a Csizmazia-féle indítvány elfogadását javasolta. Az irodalmi kör vegye szárnyai alá a mozgalmat, támogassa azt erkölcsileg s annak vezetését bízza egy 60 tagú intézőbizottságra, melyben részt vesz az irodalmi kör vezetőségének és igazgatótanácsának minden tagja és más külső vezető emberek. Az igazgatótanács jelenlévő kilenc tagja a javaslatot elfogadta, minek következtében előállott az a furcsa helyzet, hogy a 60 tagú intéző bizottság az irodalmi kör nevében, de valójában attól függetlenül, önálló költségvetéssel működik olyan területen, amely csak nehezen préselhető bele a kör alapszabályszerű feladataiba. Egyesület az egyesületben!

A 10 nappal később tartott közgyűlésen lemondott gróf Széchenyi Emil elnök, aki egyéves elnöksége alatt egyetlen ülésen sem tudott megjelenni, lemondott Bancsó Antal alelnök és Mészáros Sándor főtitkár. Ekkor választották elnökké a nagy műveltségű Hering Zsigmond ügyvédet, alelnökké Stengl Antal törvényszéki bírót, főtitkárrá Stodolni Gyula reáliskolai tanárt. Az irodalmi körben tehát kavargott az élet. Ezzel egyidejűleg a 60 tagú bizottság nagy lendülettel kezdte a munkát. Mindenekelőtt pénzt kellett teremteni.

Nagyszabású ún. népiünnepélyt rendeztek az Erzsébet-kertben, megindult az adománygyűjtés és a közönség mindennemű megadóztatása. Az első évben a csereakciót jelentkezők hiányában nem lehetett megvalósítani s az végleg le is került a napirendről. Legjobban a nyaraltatás sikerült, melyben 86 gyerek vett részt. Ennek költsége 2850 korona volt. Sopronban 215 elemi iskolai tanuló vett részt a magyar nyelvtanfolyamon, amelyet több csoportban elemi iskolai tanítók vezettek. A költség 1574 korona, ebből 1400 korona a tanítók díjazása. 1906-ban 90 gyerek ment nyaralni, 252 jelentkezett a nyelvtanfolyamra. A mozgalom iránt az érdeklődés egyébként is megnövekedett, a kultuszminisztérium 500 korona, Sopron város és vármegye 1000-1000 korona szubvencióval támogatta s ez később is fennmaradt. Az irodalmi kör igazgatótanácsában csak ritkán esik szó a mozgalomról, a közgyűlésen a főtitkár beszámol ugyan a mozgalom eredményeiről, ezek részleteit azonban a jegyzőkönyvek nem tartalmazzák. Az irodalmi kör időnként adományokat gyűjt, egy-egy rendkívüli estélyt rendez, kérelmezi a hivatalos támogatást, s a mecénások közé iktatja Esterházy Miklós herceget is.

1910 tájban a mozgalom vezetése Pacséry Károly tanfelügyelő kezében összpontosult, az anyagi ügyeket pedig Józsa Menyhért intézte, 1911-ben már csak 20 gyerek nyaralt Csepregen és Bükön, el is hangozott az a kívánság, hogy a gyerekeket jobban szét kellene osztani. Pacséry távozása után Schwartz Vilmos tanfelügyelő vette át a mozgalom vezetését, melléje az irodalmi kör igazgatótanácsa két tagját delegálta. Ez maradt a 60 tagú bizottságból. A sorvadó mozgalomnak a világháború kitörése vetett véget.

Mészáros Sándor 1906-ban tért vissza a főtitkárságba és hosszú (főtitkári, majd alelnöki) működése alatt mindig a kör irodalmi jellegét erősítette. Frankenburg Adolf születésének 100. évfordulóján a kör Mészáros Sándor javaslatára vette fel a Frankenburg nevet s hagyta el a „művészeti” jelzőt. Egy ízben Östör József Mészáros főtitkár részére 200 korona jutalom megadását javasolta, meg is szavazta a tanács, de Mészáros Sándor, aki pedig szegény ember volt, nem fogadta el.⁷⁽⁸⁷⁾ Gyóni Géza 50 korona segélyt kért a körtől készülő verseskötetének költségére, meg is kapta.

Az igazgatótanács 1910. jún. 3-i ülésén Hering Zsigmond lemondott az elnökségről, ugyanakkor lemondott Stengl Antal alelnök, Meiszner Ernő másodtitkár, Mihályi Kálmán háznagy, Kovács István tanácsstag és Józsa Menyhért, a nyelvterjesztési akció pénztárosa. A távozók Stengl kivételével ahhoz a baráti csoporthoz tartoztak, amely annak idején a nyelvterjesztési mozgalmat az irodalmi körre zúdította. Az ülés jegyzőkönyvéből nem tűnik ki, mi volt a lemondások hátterében. Hering csak annyit árult el, hogy magánélveitől a közéletben sem tud eltérni. Az eseménnyel a korabeli [338](#)sajtó nem foglalkozott, mivel a kéthetes nyomdászsztrájk miatt a lapok nem jelentek meg.

Az irodalmi kör gondjai között időnként szó esett arról a könyvtárról is, amellyel a kör nem tudott mit kezdeni. A könyvek a bencés gimnázium egyik helyiségében voltak elhelyezve, majd adat van arra, hogy később Meiszner Ernő másodtitkár lakására kerültek, Geiger Dezső törvényszéki elnök elnöksége idején pedig a bírósági épület egyik szobájába. Az igazgatótanács 1907-ben bízta meg Meiszner Ernő másodtitkárt, akit egyben könyvtárosnak is mondtak, és Mihályi Kálmán háznagyot azzal, hogy a könyvtárt rendezze és katalogizálja. A két megbízott addig halogatta a munkát, amíg semmi se lett belőle. Geiger Dezső elnök felkérésére Reznér Tibold másodtitkár és könyvtáros 1910-ben rendezte, osztályozta a könyveket, megállapítva, hogy jórésztük bibliofil értékű. Az igazgatótanács ekkor megbízta dr. Zergényi Jenő alelnököt, lépjen érintkezésbe a városi múzeummal olyan értelemben, hogy a kör a könyveket a múzeumnak kívánja ajándékozni. Ez a kezdeményezés nyilván nem járt sikerrel, mert a könyvek továbbra is a kör birtokában maradtak.

A sokat hányatott könyvtár végül is a törvényszéki épület padlásáról került elő. Mikor és hogyan került

oda, azt megállapítani nem lehet. Valószínű, hogy a háború alatt szükség volt az épület minden helyiségére, az útban lévő könyveket a padlásra vitték. 1925-ben mint a kör újonnan választott főtitkára értesültem a könyvek hollétéről. A könyveket meg is találtam kupacba ömlesztve, porral lepetten. A kb. 2600 darabból álló könyvtárt a lakásomra vitettem, úgyahogy rendbetettem, jegyzéket készítettem s láttam, hogy a könyveknek kb. tized része a Széchenyi-család könyvtárából származik. Az irodalmi kör a könyvtárat előzetes megbeszélés alapján 1927 végén átadta a városi közkönyvtárnak mint letétet. A könyvek azután a Művelődési Központ könyvtárába tartoztak, egyes darabok a nagycenki Széchenyi Múzeum tárlóiban láthatók. Jelenleg Győrött, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban vannak.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Zádor Alfréd: A Hanság lecsapolásának története

Zádor Alfréd: A Hanság lecsapolásának története

1. E rövid írás egyrészt emléket óhajt állítani azoknak a kiváló vízügyi szakembereknek, akiknek részük volt az emberi jólét érdekében folytatott munkában, másrészt ismertetni szándékszik hazánk e ma már csak nevében létező táját, mert a Hanság abban az értelemben, amit e név néhány évtizede még jelentett, nincs többé.

Földrajzi helymeghatározásra szolgáló fogalom lett csupán, mert a hajdani lápvilág gazdag növény- és madár-rezervátumával már a múlté. Hosszú és nem minden akadálytól mentes volt az út, amíg elmondhattuk, hogy sikerült ezt a hatalmas területet meghódítani az emberiség számára.

Hazánk térképének északnyugati csücskére pillantva, feltűnik az egyébként sűrűn lakott Dunántúl e részének kietlensége. A lakott helyek megritkulása következtében egy-egy község határának óriási növekedése, az úthálózat hiánya és a forgalomszegénység jellemzik a vidéket, amelynek neve *Hanság*. A népsűrűség itt az országos 107 fő/km²-rel szemben csupán 44 fő/km². Az említett jelenségek oka a vidék ár- és belvízproblémájának évszázados megoldatlansága volt.

A Hanság Győr-Sopron megye nyugati részén fekszik, a Kisalföld és a Fertő között. A Pannon tenger visszahúzódása után az egész Kisalföld medencéje a pliocénben nagy mértékben lesüllyedt. Észak felől a Duna, dél felől pedig az Ikva és Répce a hordalékot gyorsan feltöltötte másfél–két méterrel a Fertő szintje fölé, miáltal a tó lefolyástalanná vált. A tőle keletre fekvő, elgátolt medencében a jelenkor folyamán 0,3–3,0 m vastag tőzegtelepek képződtek. A Mosonszentjános és Bősárkány közti, 3404,0 km széles láptorok a Hanságot egy nyugati és egy keleti medencére osztja. A nyugati rész a *Kapuvári*, a keleti a *Lébényi hany* nevet kapta (1. kép).

a Hanság és Rábaköz vízhálózatának legfontosabb folyója (2. kép).

A mai Rábca a Kisrába és a Répce egyesüléséből keletkezett, s csaknem pontosan kelet-nyugati irányban haladva Győrnél torkollik a Kisdunába. Győr város előljárósága ugyanis a város ármentesítése érdekében a Rábca torkolati szakaszán átvágást eszközölt, amellyel a Rábca medrét a Rába helyett a Kisdunával kötötte össze.

Eredetileg csak a Fertő magas vízállása alkalmával létező élő vízfolyás idővel számos patak és csatorna befogadója lett, néhány évtized alatt pedig a Hanság-medence mesterségesen kiépített főfolyója. Az alsó szakasza tehát folyó, a felső pedig csatorna jellegű. Hossza 47 550 m, vízgyűjtő területe 4887 km².

Mellékvízfolyások a jobb parton: Kepés–Lesvári csatorna a 8987 m; Kétéri csatorna a 14 600 m; Keszegér a 21 260 m; Kapuvár–bősárkányi csatorna a 32 795 m; Szegedi csatorna a 32 860 m és a Kisrába a 47 550 m szelvényben.

Balparti mellékcsatornák: Völgyszigeti csatorna az 1530 m; Abdai kiscsatorna a 4535 m; Börcsi Ó-Rábca a 11 501 m; Mosonszentmiklósi belvízcsatorna a 14 958 m; Lébényi belvízcsatorna a 19 945 m; Rábcai tőzegcsatorna a 25 608 m; Kimlei csatorna a 27 954 m; Hanság főcsatorna a 28 970 m; Kismetszés betorkolása a 33 490 m; Kismetszés kitorcolása a 42 068 m; Békás árok a 46 646 m szelvényben.

A felsoroltakon kívül a jobb parton négy, a bal parton hat öntözőcsatorna, illetve vízkivételi mű van.

A Rábca szabályozására vonatkozó törekvések egybeesnek a Fertő lecsapolásának gondolatával és a Hanság lágjának kiszárítási kísérleteivel. Galerianus császár korából származó feljegyzések szerint a Hanság lecsapolására és vízrendezésére már a rómaiak idejében történtek lépések. A beavatkozás valószínűleg inkább a hadi utak építését és egyéb hadászati célokat szolgált, semmint vízügyi érdekeket. Ugyancsak ilyennek tekinthető a magyarok letelepedése után történt hasonló próbálkozás.

1775-ben, közel 200 évvel ezelőtt, amikor a Hanság még összefüggő vízfelületet alkotott a Fertővel, kezdődtek meg a munkálatok egy 8,90 km hosszú árok ásásával. ³⁴²Ezt a kapcsolatot az a töltés szakította meg, amelyet a Nádasdyak építettek 1658-ban.²⁽⁸⁹⁾ Az Esterházyak 1777–1780 években Pomogy és Eszterháza között 10 ezer lépés hosszú utat építettek két jármű szélességben, s ezzel megteremtették az összeköttetést Sopron és Moson vármegyék között.³⁽⁹⁰⁾



3412. A Hanság és a Fertő (1788.)

A mai Rábca első mederszakaszát Bősárkány és Királytő között 1794-ben kezdték el kiásni, amelyet tervezőjéről Hegedűs-csatornának neveztek el. „Négy esztendeig dolgoztak a csatornán, de csak lassan haladt a munka, mert a reá szánt kétezer forint kevésnek bizonyult.” Késleltette a munkát az is, hogy Moson és Győr vármegye károsnak látta a csatorna építését, s igyekezett azt minden módon akadályozni mindaddig, amíg felsőbb rendeletre egy bizottság megvizsgálta a tervet, s jónak találta. Esterházy herceg pedig a költségeket magára vállalta.⁴⁽⁹¹⁾

Átfogó vízrendezési tervről ekkor még nem beszélhetünk, csupán a kanyargós Rábca medrének meghosszabbításáról. A munka mégis nagy jelentőségű volt, mert a Hanságot először kötötte össze a már meglévő Rábca sekély medrével, s ezáltal megindult a Hanság lecsapolása. A vízszint süllyedése következtében az úszó lúp megfeneklett, s kiszorította maga alól a szivacszerű tőzegeből a vizet, amely helyenkint szökőkútként tört a magasba. Oslói községben, amelyet valamikor csaknem teljesen körülzárt a hany, ma is mesélik az öregek, hogy az úszó lúpon nőtt fák olykor egészen közel kerültek a faluhoz, máskor

pedig eltávolodtak, attól függően, hogy északi, vagy déli szél fúj.

A munkát 1813-ban fejezték be. Az eltelt 18 év alatt elkészült a 28,54 km hosszú csatorna, amely a hercegnek 30 848 forintjába került.⁵⁽⁹²⁾ „A mosonmegyei nemes pórok, akik a hanyban nagy darab kaszálókat szoktak az Uraságoztól haszonbérbe venni, sok száz szekér szénát visznek el innét Bécsbe, s az Uraságok nem megvetendő hasznot vesznek esztendőnkint az előbb haszontalanul állott földekből”.⁶⁽⁹³⁾

Látva a Hegedűs-csatorna kedvező hatását, nagy élénkséggel egymás után készültek a csatornák az 1800-as évek elején. 1808-ban készült a Kardos ér, 1811-ben a Süttör–Boldogasszonyi határcsatorna. 1835-ben a Szegedi csatorna és a Fertő csatorna, a későbbi Hanság főcsatorna.⁷⁽⁹⁴⁾ Az új csatornák által sikerült 26 145 kh-t elhódítani a mazógazdaság és 8197 holdat az erdőgazdaság számára. Mindezekon felül 600 darabból álló gulya legelt a Hanság addig haszontalan területén.⁸⁽⁹⁵⁾ Tovább hosszabbították a Rábcát 1840-re 7,20 km-rel.

3. A Rábcára és mellékvízfolyásaira kiterjedő tervet először Keczkés Károly mérnök készített 1838-ban, amely tartalmazta a Fertő és a Hanság lecsapolását is oly módon, „hogy a Rábca az Ikva, a Répce és a Kiszrába folyókat is magába vegye és a Fertő közepén Nezsiderig ásandó csatornán a Fertő és Hanság vizeit is lecsapolja.”

E „szabályozási és lecsapolási tervezetet az érdekeltségi tanácskozmány” 1838. évi szeptember 24–25-én tartott gyűlésen elvben elfogadta, de kivitelezésére nem került sor. „Az 1848–1849 évi országos zavarok bekövetkeztén, ezen időszak alatt az egész Keczkés-féle szabályozási tervezet el is veszett.”

Ujházi János állami mérnök, az akkori Közmunka és Közlekedési Minisztérium megbízásából, a Képegy-féle vízműszaki vélemény alapján részletes tervet dolgozott ki, mind a Rába, mind a Rábca és rendszeréhez tartozó csatornák kiépítésére. Munkája ³⁴³1873-ban könyvalakban is megjelent. A Rábca Győr és Bősárkány közti szakaszán 12 átvágást tervezett, 8 öl fenékszélességgel, továbbá négy zsilip megépítését és a védtöltések kiépítését vette tervbe. A munkák tervezett kiviteli költsége 2 016 891 frt-ot tett ki. A tervezőt, amint a mű előszavában írja, „egyfelől azon hazafiui vágy vezérelte, hogy a közjólétet ezen csapásoktól látogatott területen előmozdítsa, másfelől pedig a honi műtudományosság ügyének némi szolgálatot tehessen.”



3. A faroskadás

A nagy munkával és lelkesedéssel készített terveket az akkor már megalakult Rábaszabályozó Társulat tagsága 1878. évi január 9-én tartott közgyűlésen 408 szavazattal 170 ellenében, botrányos jelenetek kíséretében elvetette, illetve kivitelezését bizonytalan időre felfüggesztette.

A Rábaszabályozó Társulat „vezérmérnöke”, Meiszner Ernő által 1878-ban készített terveket az érdekeltek kivitelezésre alkalmasnak találták ugyan, de anyagiak hiányában annak megvalósítását csak fokozatosan, a szükségességnek és sürgősségnek megfelelő ütemben javasolták. A munkák végrehajtását hat évre irányozták elő.

344A szabályozási terveket a minisztérium az 1880. május 20-án kelt leiratával, csak lényeges módosításokkal hagyta jóvá. Úgy rendelkezett, hogy a Fertő csatorna Nezsidernél kezdődjék és ne Rábcakapinál, hanem Hugotnál, vagy Börcsnél egyesüljön a Rábcával. A fenti előírást az 1881. szeptember 7-én kelt 12 070 számú leiratában a minisztérium megváltoztatta és megengedte, hogy a Hanság-csatorna Rábcakapinál torkolljék a Rábcába. E rendelet is több módosítást tartalmaz. Előírja, hogy

a Rábca töltése az eddig észlelt legmagasabb árvízszint fölött 1,0 m legyen. A fenékszélesség csökkentése mellett a hullámtér a töltés áthelyezésével bővítendő.

A munkák azonban még ekkor sem indultak meg, de az 1885. évi XV. tc. a két év előtti hatalmas árvíz hatására elrendelte a szabályozási munkák végrehajtását. 1886. szeptember hó 21-én a módosított Meiszner-tervek alapján megindították a Rábca szabályozásának munkálatait, s hét év alatt 2 705 539 m³ föld kiemelésével 1893 júniusában fejezték be. A Hanság főcsatorna csak két évvel később, 1895-ben készült el 2 344 767 m³ földmunkával.

A munkát 1892-ben a Rábcától kiindulva kezdték el négy darab úszó és három száraz kotróval, továbbá kézi erővel. Úszó kotróval kiemeltek 316 000 m³-t, száraz kotróval 947 127 m³-t, kézi erővel 1 081 640 m³-t, összesen 2 344 767 m³-t.⁹⁽⁹⁶⁾ Több mint száz évig tartó huzavona, meg nem valósult tervek tömegének fölösleges munkája, elutasított javaslatok és előterjesztések meddősege után elérkeztünk a Hanság történetének egyik fontos szakaszához. Elkészült a Hanság lecsapolásának és a Rábaköz vízrendezésének főgyűjtő csatornája, amely azonban további problémák megoldását vonta maga után.

4. Az ármentesítés ügye a munkálatok befejeztével megoldást nyert, de előtérbe lépett a belvízvezetés kérdése. A Hanság addig vízjárta területeit egyre erélyesebben hódította meg és vette birtokba a mezőgazdaság, s termésének biztosítása érdekében a belvízcsatorna hálózat sűrítését sürgette.

A csatornahálózat fejlesztése a már meglévő belvízcsatornák bővítését és mélyítését tette szükségessé. Az így megnövekedett vízhozam viszont egyrészt a Rábca vízszállító képességének növelését, másrészt szivattyútelepek építését kívánta meg.

Az addig egyenetlen fenékvonalozású Rábcát a vízrendezési munkálatok befejezéséről szóló 1904. évi XXXIX. tc.-ben foglaltak alapján, az 1907. évben készült terv szerint a Rábaszabályozó Társulat Győr város nyugati határától a Hanság főcsatorna torkolatáig, majd ezt követően a bősárányi szivattyútelepig, átlagosan 1,0 m-rel mélyítette. Az új fenékszint a tervben 107,72 mAf. magasságnak felel meg, ami pontosan egyezik a jelenleg is érvényben lévő tervben szereplő 0 pont magassággal.

A kotrási munkák az 1905–1909. években készültek, amikor is 205 775 m³ anyagot termeltek ki 149 764 korona költséggel. Az 1905–1906. években a kotró csupán a felvonuláshoz szükséges utat kotorta maga előtt, a terv szerinti munka csak 1907-ben kezdődött. A kotrást nem a torkolatnál kezdték, hanem az 1900 m szelvényben, mert ebben az időben folytak a Rábca fentebb említett mederáthelyezési munkálatai.

A Dunán az 1899. évben levonult rendkívüli árvíz alkalmával a meglévő Rábca-töltések alacsonyoknak bizonyultak. Megállapítást nyert, hogy a Rábca balparti töltésének Pinnyéd és Börcs község közti szakasza, valamint Pinnyéd és Ószhely puszta közti jobbparti szakasza magasítandó. Az ugyanezen évben készült tervben az említett töltésszakaszokat az 1899. évi árvízszintnél 1,0 m-rel magasabbra tervezték.

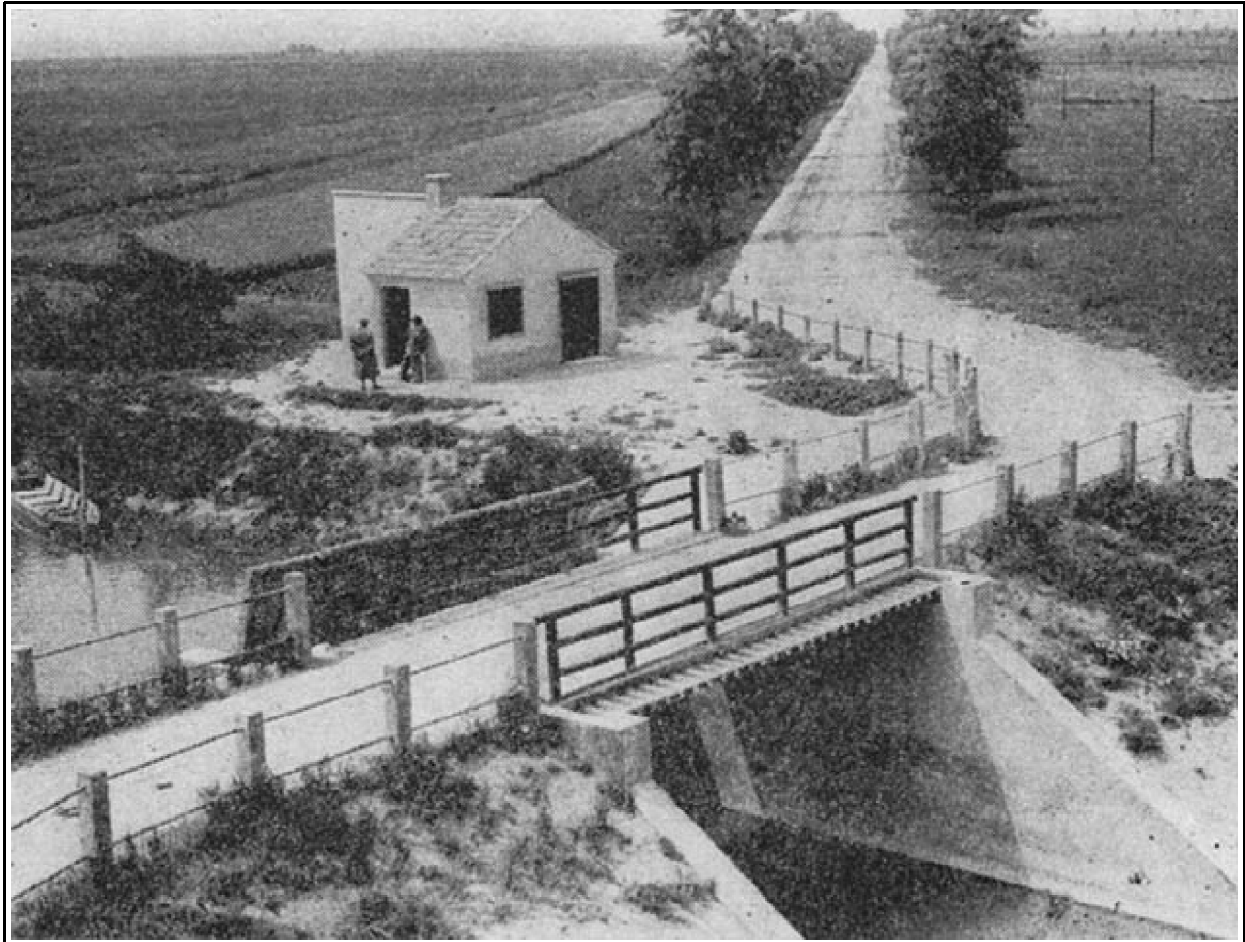
A munkálatokat 1901. április 20-án fejezték be. Ugyanekkor történt a pinnyédi gátszakadás helyreállítása, valamint az FM által elrendelt töltéspadka-megerősítés.

Az 1910. évi csapadékos tavasz alkalmával, de már a korábbi években is kitűnt, hogy a Rábca nem képes befogadni a méretezés alapját képező vízmennyiséget, amelyet 8,0 m³/sec-ban állapítottak meg.

345A Hanság főcsatorna és a Rábca balparti töltése közti rész előntésekre nem érzékeny, tehát csak a jobboldali töltés volt vizsgálendő abból a szempontból, hogy a mértékadó vízmennyiség mellett előálló vízszlopmagasságnak mennyiben felel meg. A tervezés során derült ki, hogy a Kismetszés kitorkolása

feletti töltésszakasz 1900 m hosszban átlag 40 cm-rel magasítandó, a 13 500–15 400 m szelvények között. Ugyanebben a tervben szerepel a Királytói duzzasztó is, miáltal a „Rápca medrének földgátakkal mostanáig divatos áttöltését kiküszöböljük”, olvashatjuk a műszaki leírásban. A töltésmagasítás és a műtárgyépítési munkák 1911-ben készültek el 16 158 korona költséggel.

Az 1917. évi magas vízállás mellett levonuló árhullám a jobbparti töltésen át a Rábca felső szakaszán kiöntött és a Szegedi csatorna által a bősárkányi szivattyútelepet terhelte fölöslegesen. E jelenséget az okozta, hogy a királytói és nyirkai zsilip egész éven át tartó lezárása következtében a Rábca medre annyira feliszapolódott és elzátanyosodott, hogy a megkívánt $8,0 \text{ m}^3 \text{ sec}$ vízmennyiséget levezetni nem tudta.



4. A fertőszéli zsilip

Az 1922., majd az 1927. évben készült tervekben, a fenékszélesség bővítésével a mértékadó vízmennyiséget $8,5 \text{ m}^3 \text{ sec}$ -ra emelték. A fenékszélességet a 0–4300 m szelvények között 6,60 m-re, a 4300–6358 m szelvények között 4,0 m-re bővítették.

A kotrás két részletben történt. 1922–1925-ben a nyirkai duzzasztótól a Kistrába torkolatáig, 1926–1927-ben a 0 szelvénytől a bősárkányi szivattyútelepig. Visszafelé történt a nyirkai duzzasztó és a bősárkányi szivattyútelep közti mederszakasz kotrása.

Érdemes megemlíteni, hogy a Mariska kotró 1925. évi teljesítménye 24 350 m³ volt, 0,92 pengős köbméterenkinti egységáron. 1962. évi teljesítménye ezzel szemben csaknem pontosan a kétszerese, 48 622 m³ volt, 17,28 Ft m³-es egységáron.

A tervezés a munka ütemének megfelelően két részletben történt. Ezt követően 25 éven át töltésmunkán kívül mederkotrás munkája nem volt a Rábcán. Ennek következtében az eltelt közel három évtized alatt a meder nagy mértékben feliszapolódott.

346 Az 1952-ben készült terv alapján (amelyet az OVF. 23-119/1952. szám alatt hagyott jóvá), megindult az alsó szakasz kotrása a bősárkányi vasúti hídtól a torkolatig. A munka 1966-ban készült el. [10\(97\)](#)

A Hanság csatornán 1931–1932-ben volt kotrás, illetve mederbővítés. Az alsó 22,2 km-en a fenékszélesség 15,0 m, innen a pomogyi duzzasztóig 12,0 m, a pomogyi duzzasztótól a fertőszéli zsilipig, illetve a kitorcolásig 7,0 m. A fenékesés ugyanezen szakaszokon 0,0357‰, 0,135‰ és 0,083 ezrelék. Kitermelésre került 610 ezer m³ föld, 600 ezer pengő költséggel. A köbméterenkinti egységár 85 fillér volt. [11\(98\)](#)



5. Nádszállítás a Hanság-főcsatornán

A Hanság főcsatorna kotrására ismét csak 17 év múlva, 1949-ben került sor. A munka tíz évig tartott, s ez idő alatt kb. 600 ezer m³ föld kitermelését végezte el a Rábaszabályozó Társulat jogutódja, az

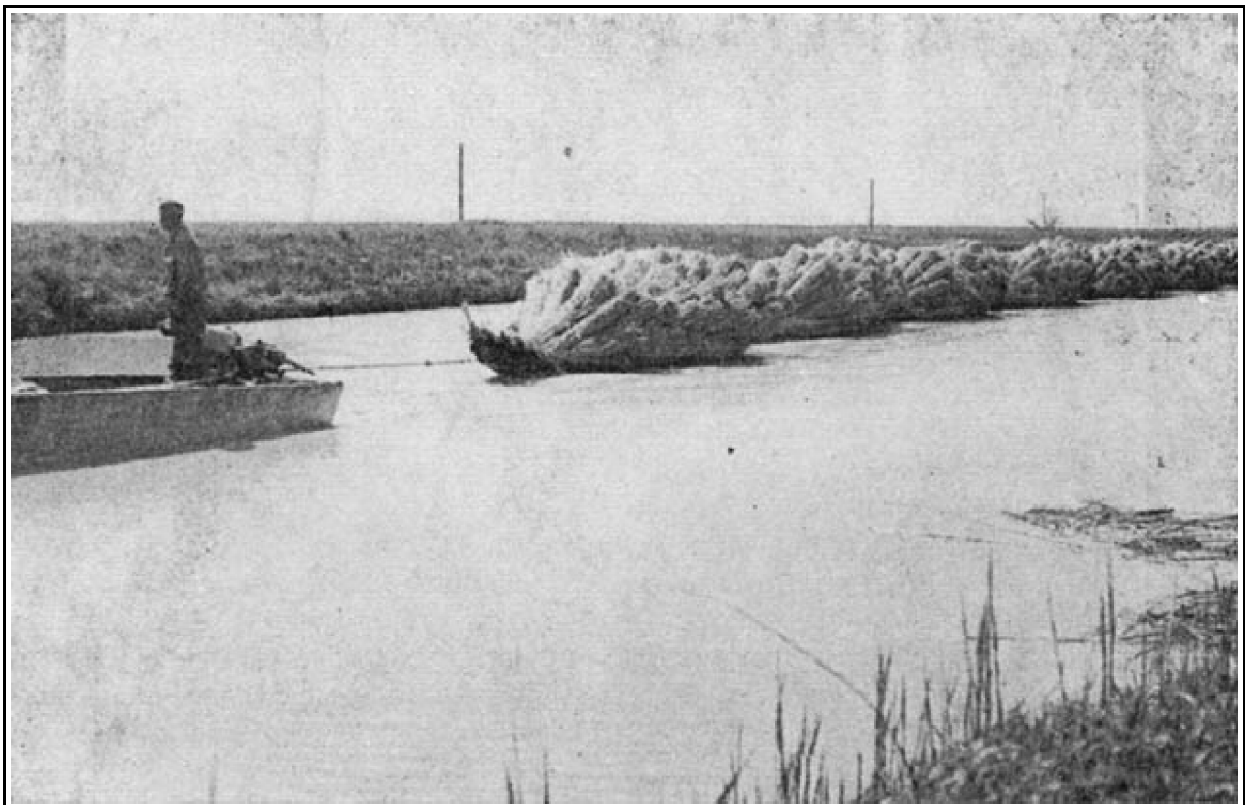
Északdunántúli Vízügyi Igazgatóság.

1962-ben napirendre került a Lébényi hany vízrendezésének ügye. A főgyűjtő csatornák tervét, mint a Vízterv altervezője, a Vízügyi Igazgatóság készítette. A befogadó csatornák bővítésén kívül e program keretében történt a mosonszentmiklósi és a tárnokréti szivattyútelepek korszerűsítése is. A terv 278 km² kiterjedésű terület vízrendezését oldja meg, 22 millió forintos költséggel. A munkálatok 1963-ban indultak meg és 1969-ben fejeződtek be. Ezzel a Hanság keleti része, a Lébényi hany vízrendezésének kérdését is megoldották. [12\(99\)](#) 1965-ben elkészült a Rábca úgynevezett alapterve.

3475. A nagy Hanság egész területe így vízügyi szempontból rendezettnek tekinthető, de a rendezés által létrejött változások újabb feladatok elé állították a vízügyi szolgálat szakembereit. A terület víztelenítése után a talajban megindult az oxidáció, s az addig rostos tőzeg a felszínen bomlásnak indult, úgynevezett kotu lett belőle, amelyet a szél könnyűszerrel terelt maga előtt.

A defláció hatalmas károkat okozott egyrészt a már elkészült belvízcsatornák betöltése, másrészt a bevetett mezőgazdasági területek termőrétegének elhordása, vagy azok betakarása által. A mezővédő erdősávok telepítésével a helyzet lényegesen javult.

A láptalaj fokozatos kiszáradása következtében a terepszint süllyedt. E jelenséget roskadásnak nevezzük, amely helyenként eléri az 1,0 métert is. Különösen az éger erdőben tapasztalható, hogy az öreg fák gyökerei a talajszint fölött légyökéreként meredeznek (3. kép).



6. Nádszállítás a Hanság-főcsatornán

A lecsapolás után a mezőgazdaság nagyon hamar észrevette, hogy a művelet túlzott mértékben sikerült és a talajvízszint a megkívántnál mélyebbre süllyedt. Most már a víz visszahozatalának, illetve az öntözési lehetőség megteremtésének módjait kezdte keresni.

A vízviisszatartás érdekében sürgősen készültek a duzzasztók és zsilipek. Az érdekelt uradalmak már az 1890-es évek végén megépítették a mosonszentjánosi duzzasztót a Hanság csatorna 6,893 km és a kapuvári duzzasztót a 15,251 km szelvényben. Később ezeket a műtárgyakat átvette a Rábaszbályozó Társulat, amely maga is további két duzzasztót épített. 1908-ban a pomogyi zsilipet, a 27,08 km szelvényben és 1912-ben a fertőszéli zsilipet a 32,280 km szelvényben. Ez utóbbi a tó vízszintjének állandósítását is szolgálta (4. kép).

Az Esterházy uradalom 1930-ban a Hanság csatorna kitorcolásánál megépítette az úgynevezett Tarpai zsilipet, amely azonban árvédelmi célokat szolgált. A László major környékének elöntését volt hivatva megakadályozni. A zsilip háborús események következtében tönkre ment.

348 Nem ritka jelenség a Hanságban az altalajban lappangva terjedő tűz. Különösen közvetlenül a háború utáni időben volt gyakori a hany égése, mikor a területet bombázó gyakorlóternek használták. Az emberi gondatlanság is sok esetben volt már okozója a pusztító tűznek. A védekezést megnehezíti az a körülmény, hogy a terjedés iránya alig követhető. Az öntözőzsilipek megnyitásával többnyire sikerül a tüzet eloltani, vagy terjedésének útját állni.

6. Eddig a múlt. A fejlődésben azonban nincs megállás. A tökéletesebbre való törekvés, a jobb utáni vágy újabb tervek és megoldásokat szült. A OVH, Víziterv és ÉVIZIG kidolgozta a Hanság még megoldatlan problémáinak beruházási programtervét. E komplex terv első szakasza tartalmazza a Hanság védelmét a külvizek okozta elöntések ellen. A második szakasz belvízvédelmi célokat szolgáló munkákat foglal magában. A harmadik szakasz a Fertő feltöltésével és vízszintszabályozásával kapcsolatos munkákat tartalmazza.¹³⁽¹⁰⁰⁾

A három építési szakaszban szereplő létesítmények értéke kb. 460 millió forint. Az első két szakasz már elkészült, csupán a Fertő vízszintállandósítása van hátra (5., 6. kép).

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Gömöri János: Gondolatok egy kiállításon

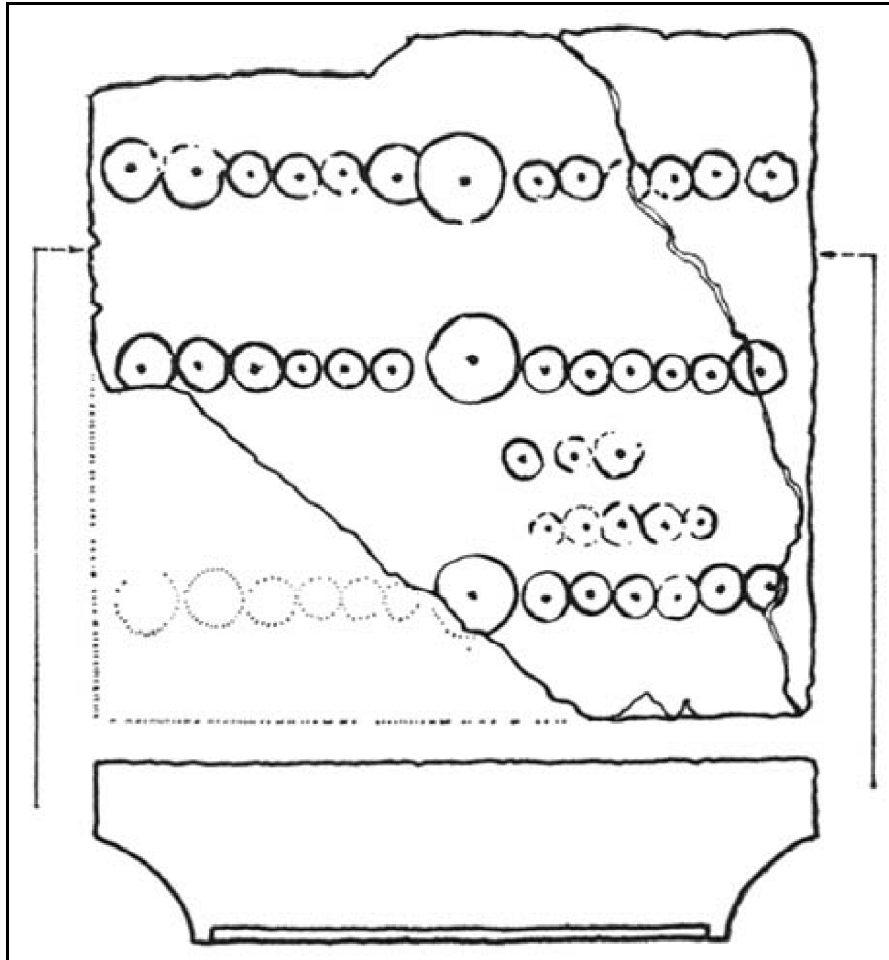
Gömöri János: Gondolatok egy kiállításon

1. 1981. november 26-a és 1982. január 31-e között láthattuk a győri múzeum Képtárában a „Kelták és rómaiak a Fertő vidékén” c. nemzetközi régészeti kiállítást, amelyet a Győr-Sopron Megyei Múzeumi Szervezet és a burgenlandi Landesmuseum régészeti leleteiből rendeztek. A kiállítást 1982 tavaszán Kismartonban (Eisenstadt, Landesmuseum) is bemutatták.

Mivel Sopron a honfoglaláskortól a Fertő-vidék DNy-i részének települési központja, sokunkat érdekelt, vajon így volt-e ez az őskor utolsó szakaszában, a késővaskorban is? A természeti adottságok, a fő utak vonalai évezredek alatt lényegesen nem változtak. A Soproni-medencén keresztül bonyolódott le a Kisalföld és a Bécsi-medence közötti forgalom és itt vezetett át észak-dél irányban az évezredek kereskedő út, a

Borostyánkő út is.

Mindjárt az első teremben, a kelták soproni letelepedésével (Krautäcker lelőhely: a mai Jereván-lakótelep alatt) kapcsolatban utalnak a rendezők e természeti adottságok jelentőségére. Az i. e. VI. század végétől az I. sz.-ig folyamatosan itt élő kelták faluját és temetőjét 1973 óta kutatják⁽¹⁰¹⁾ és mintegy 10 000 m²-es területen a falu 120 települési objektumát (házak, gödrök, kemencék) tárták fel Jerem Erzsébet vezetésével. A kelta temetkezések bemutatása mellett a kiállításrész két rendezője az ipari emlékek jelentőségének kiemelésére helyezte a fő hangsúlyt. A soproni kelta fazekaskemencék jó dokumentálásával Jerem Erzsébet érzékletesen illusztrálja, hogy a fejlett fazekasipar, a korongolt kerámia első mesterei a kelták voltak. A burgenlandi Landesmuseum leletei közül pedig Karl Kaus – maga is több vassalak lelőhely ásatója – a kohászati vonatkozásúakat emelte ki. Így – ha szabad itt ezzel a mondással élni – a kiállítás rendezői két legyet ütöttek egy csapásra az ipari emlékek előtérbe helyezésével: egyrészt a nagyközönségnek kézzelfoghatóan mutatják meg, milyen forradalmi ³⁴⁹újításokat vezettek be a kelták a kézművességben és a kisipari termelésben (a korongolt kerámia tömeges előállítás, a vas mindennapi használatának elterjesztése), másrészt azt, hogy a piacra való termelés harmadik nagy újításukhoz, a helyi pénzforgalom megindításához vezetett. A kelták e három nagy újítását a legújabb ásatások közöletlen, vagy érintőleg említett leleteinek kiállításával dokumentálják. Mindemellé megfelelő információkat is adnak a lelőköörülményekre és kormeghatározásra utaló feliratok. Így egy szakrégész is újdonságokat találhatott a kiállításon. Hiszen itt voltak láthatók először az 1981-ben talált soproni edényégető kemencék és az elmúlt években feltárt burgenlandi vasolvasztó kemencék is.



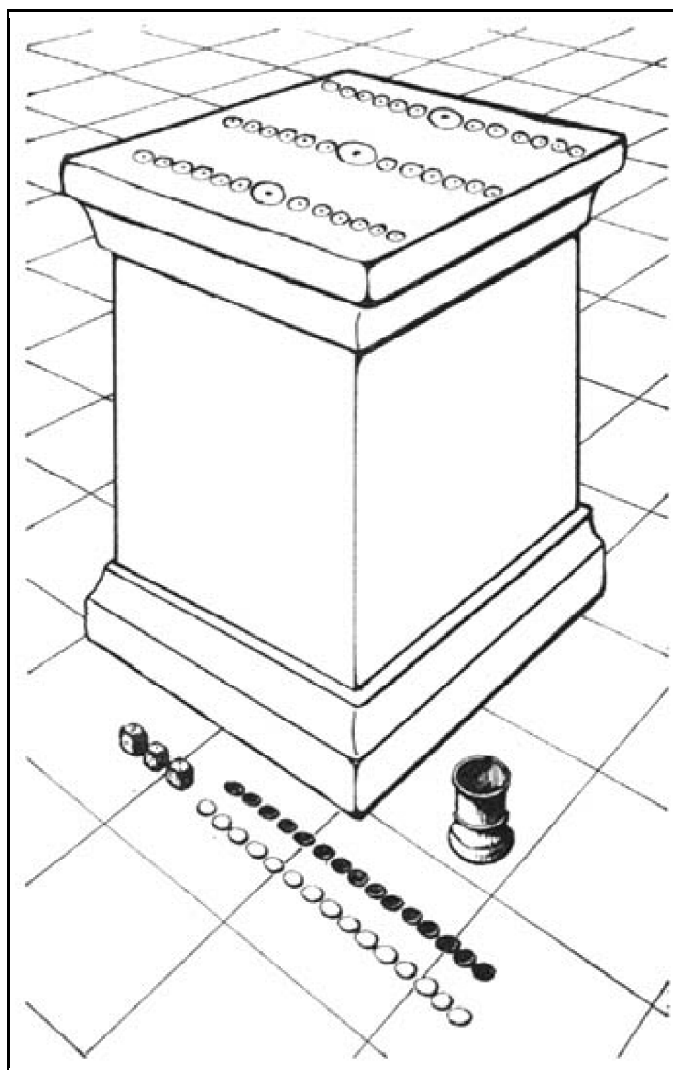
1. „Ludus duodecim scriptorum” Scarbantiából (i. sz. II. század)

I.

2. Néhány gondolatot a „burgenlandi típusú” vasolvastó kemencének a kiállításon látható 1:1 méretű rekonstrukciójához és általában az ausztriai vaskutatáshoz fűzök. Az ú.n. nyugat-magyarországi vasvidék – az Alpok K-i előterében – részben magyar, részben burgenlandi területre esik. A földrajzilag és történetileg összefüggő vasvidék kutatását még a Fertőtől Ny-ra eső területek Ausztriához való csatolása előtt magyar kutatók kezdték meg,²⁽¹⁰²⁾ majd a szórványos és esetleges magyar kutatások ³⁵⁰ mellett a két világháború között Alfonz Barb térképezte fel a burgenlandi vassalaklelőhelyeket. Barb eredményei³⁽¹⁰³⁾ a magyar kutatást is megihlették, éppen a Sopron és Harka közötti Kányaszurdok lelőhelyét⁴⁽¹⁰⁴⁾ értékelte Romwalter Alfréd, Barb művének hatása alatt, Hallstatt- és La Tène-, keltakorinak. A következő jelentős lépést az 1950-es években a magyar kutatás tette, amikor Nováki Gyula, akkori soproni régész tervszerű ásatásokat kezdett az ősi vaskohók felkutatására. Nováki országos jelentőségű munkája nyomán Árpád-kori kohók kerültek elő.⁵⁽¹⁰⁵⁾ Egy burgenlandi kiadványban megjelent nagyobb dolgozata⁶⁽¹⁰⁶⁾ új, nagy lendületet adott a burgenlandi vaskohászati történeti kutatásnak. A. J. Ohrenberger, a Landesmuseum akkori igazgatója rövidesen a Krakói „Muzeum Archeologiczne” igazgatóhelyettesét és régészét, Kazimierz Bielenin docenst kérte fel a burgenlandi ősi vaskohók felkutatására. A Kielce környéki, európai

jelentőségű kohászatások vezetője Burgenlandban is jó érzékkel jelölte ki a kutatóárkok helyét. 1967-től 1978-ig, több lelőhelyen végzett kutatást és a feltárt vasolvasztó kemencék között 5 típust különböztethetett meg a korai vaskortól a korai középkorig terjedő időszakból.⁷⁽¹⁰⁷⁾ E kohótípusok rajzaival ezen a kiállításon találkozhattunk először. Bár előzetes közlemények⁸⁽¹⁰⁸⁾ több helyen megjelentek a burgenlandi kohászatásokról, a nagy összefoglaló munka még csak az előkészítés stádiumában van. Az előzetes jelentések azonban elégnak bizonyultak ahhoz, hogy újabb lendületet adjanak a magyarországi kohászattörténeti kutatásoknak⁹⁽¹⁰⁹⁾ is, amelyeknek irányítását újra a soproni múzeum régésze vállalta magára.

A burgenlandi vaskohászattörténeti kutatások elismerését jelentette, hogy a „Comité pour la sidérurgie ancienne de l'UISPP”, az UNESCO vaskohászattörténeti bizottsága 1976-ban Kismartonban (Eisenstadt), a Landesmuseumban rendezte meg a nemzetközi bizottság szimpoziumát.¹⁰⁽¹¹⁰⁾ Itt ismerkedhettek meg a kutatók először e vasvidék komplex kutatásával, az újonnan előkerült kelta vasolvasztó kemencékkel, valamint a közelükben megtalált bányagödrökkel, pingékkal. Eddig mintegy 20 000 bányagödrot fedezett fel Josef Polatschek, középpulyai (Mittelpullendorf) kertész, amatőr régész. A kiállításon az őskori, korai-középkori bányagödrök felmérése is látható (Wolfgang Meyer munkája).¹¹⁽¹¹¹⁾



3512. A scarbantiai játékasztal rekonstrukciója

3523. Hogy csak a keltáknál maradjunk, a késő La Tène-korból mintegy 30 olvasztókemencét tártak fel Burgenlandban. Így Karl Kaus feltételezi, hogy a Sopron és Kőszeg (Sopron-Várhely és Velem-Szentvid kelta oppiduma) között elterülő burgenlandi bányák és vasolvasztó telepek a La Tène-korban évente 34–100 tonna vasat termeltek. Amiből kb. „6000 lándzsát, vagy 1200 baltát lehetett előállítani.” A Borostyánkő út forgalma közvetítette innen a vasszállítmányokat Aquileja felé, Illiricumba és Cisalpinába, ahol e készítmények a noricum acél („ferrum Noricum”) jó hírnevét megalapozták. A terület Pannoniához csatolása az i. sz. I. sz. elején történt. Addig a vidékünkön olvasztott vasbucák noricum készítménynek számítottak. S hogy a világhíres noricum vasat részben a későbbi Scarbantia territoriumán olvasztották ki a vasércből, ennek megállapítása tudományos szenzációnak számít. Karl Kaus az alsó-ausztriai Reichenau an der Rax-ban, 1977-ben fejtette ki ezt a (sokuk közös munkája eredményeként kialakított) véleményét, amit nagy régészeti felfedezésnek tartunk.¹²⁽¹¹²⁾ Örvendetes, hogy ezt a kiállításon mindenki számára érthetően be is tudta mutatni.

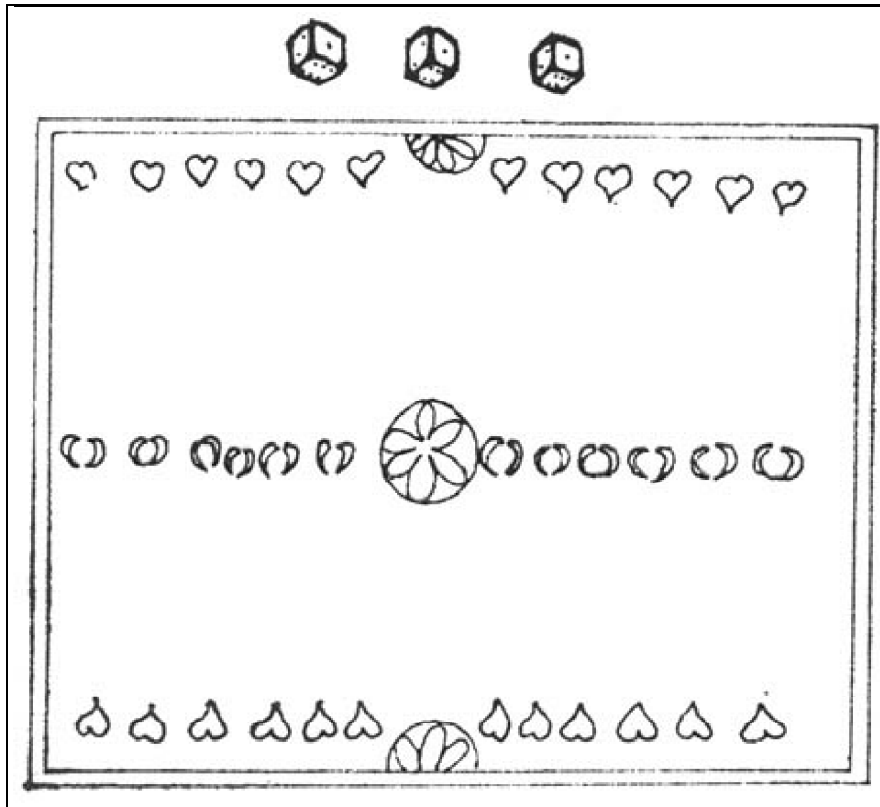
A „burgenlandi típusú olvasztókemencét”¹³⁽¹¹³⁾ természetes méretében rekonstruálták. Talán azért nem mutatták be a 0,9–1,2 m átmérőjű kemence előtt a szervesen hozzátartozó munkagödröt is, mert úgy 1:1 méretben túl nagy helyet foglalt volna el a kiállításon. Így azonban a kiválóan dokumentált ásatás, az értelmesen summázott összefoglalások és leletanyag-feliratozás mellett, a téma végére pontot tevő olvasztókemence-rekonstrukció nem nevezhető éppen sikerültnek. Szerencsésebb lett volna egy 1:4 méretű maketten a kemence előtti munkagödröt is bemutatni,¹⁴⁽¹¹⁴⁾ vagy akár az 1:1 méretű rekonstrukciónál a munkagödör indítását jelölni.

Lehet, hogy ez csak a témával behatóbban foglalkozó archeologusnak szűrt szemet. A kiállítás kelta része azonban ettől eltekintve minden kritikát kiállhat a közművelődés, a két nép közötti „hídépítés” és tudományos hitelesség és újdonság szempontjából is.

II.

4. A kiállítás római részébe már az első teremben felébresztett várakozással és igényességgel lépett be a látogató, aki – főleg, ha soproni – tudja, hogy a római korban a Fertő-vidék DNy-i részének központja volt Scarbantia, amely városfalával mindmáig védően öleli Sopron belvárosát.

Először egy kőből faragott „játékasztal” ötlük szemünkbe. Mivel ezt a követ nem régen ástuk ki, pontosabb meghatározását és rekonstrukcióját mostani kiállítása előtt kíséreltük meg. Ehhez fűzünk most néhány gondolatot. A törött kőfaragvány is bizonyítja, hogy Scarbantia lakói mennyire ízig-vérig rómaiak voltak. Úgy látszik ugyanis, hogy a város főterén, a fórumon¹⁵⁽¹¹⁵⁾ állt ez a 41×43 cm-es felületű 11 cm vastag kőlapból faragott, egy lábú játékasztal (monopodium). A kőlap metszetén láthatjuk hogy a lap alján 1,5 cm mély, négyszögletes befaragás van, amelybe pontosan 34,5×34,5 cm átmetszetű négyszögletes hasábalakú kőláb illeszkedett (1. kép). Alul a láb a játéklaphoz hasonló, szögletes kőlapban állhatott, mint arra egy Pompejiben ³⁵³talált, igaz, hogy kerek lapú és kerek talpú¹⁶⁽¹¹⁶⁾ márvány asztal szerkezetéből következtethetünk (2 kép).



3. A walesi National Museum „ludus duodecim scriptorum” táblája (i. sz. 125 körül). Austin és Bell nyomán

A scarbantiai polgár, aki ügyes-bajos dolgait elintézve, a fórumon tájékozódott a város, a környék és a világ dolgainak állásáról, kikapcsolódásként hódolhatott szenvedélyének, a szerencsejátéknak is. Hasonló játéktáblák a régészeti adatok és a korabeli írásos források szerint piacokon, házakban, sőt templomokban gyakran előfordultak.¹⁷⁽¹¹⁷⁾ Rómában egyedül Rodolfo Lanciannak, az ottani egyetem régészeti intézete professzorának több mint száz hasonló játéktáblát sikerült felfedeznie, ami a játék egykori népszerűségének világos bizonyítéka.¹⁸⁽¹¹⁸⁾ Mégsem mondhatjuk, hogy mindent tudunk erről a játékról. Pannonia magyarországi részén – tudomásom szerint – a scarbantiai az egyetlen ilyen lelet. A korabeli irodalmi adatok „tabula”, „alveus”, „alveolus”, „alvealum”, „abacus”¹⁹⁽¹¹⁹⁾ megjelölései közül nem lehet tudni, melyik vonatkozik a két népszerű felnőttjáték közül pontosan a scarbantiai típusú játéktáblákra. Felnőttjáték volt a „latorjáték” (latrumculi) és a „12 vonal játék” („ludus duodecim scriptorum”, vagy „XII scripta”). Az eddigi leletek alapján a scarbantiai kőlapot a „ludus duodecim scriptorum” táblájának kell tartanunk. A latorjáték a mai sakkozáshoz hasonló harci játék volt, a „XII scripta” játék a modern „back-gamon”, „Trick-Track”, ³⁵⁴„Puff” vagy „Pasch” játékhoz hasonló lehetett, sőt egyes kutatók az utóbbiakat az ősi „XII vonal” játékból vezetik le.²⁰⁽¹²⁰⁾

Már maga a „XII vonal” név jelentése sok vitára adott alkalmat. Austin²¹⁽¹²¹⁾ és később Väterlein,²²⁽¹²²⁾ a római játékok kutatói úgy gondolták, hogy a „vonallal” itt tulajdonképpen a dobókocka pontjait jelenti, ugyanis a korabeli dobókockákon nem mindig pontok láthatók, de nagyon gyakran köröket, betűket, illetve rövid, dupla vonalakat vésték a kockába. Márpedig hat dupla rovás 12 vonalnak felel meg. Ezért gondolja Väterlein, hogy a játékot nem a játéktábla, hanem a kocka alapján nevezték „tizenkét vonal játék”-nak, amit

most „tizenkét pont játék”-nak is mondhatnánk.

Úgy gondolom, hogy elfogadhatóbb R. C. Bell magyarázata, aki egy i. e. 3–2. sz.-i palesztinai ezüsttűkőr hátlapján ábrázolt játékot tartja a „XII scripta” ősenek.²³⁽¹²³⁾ A rajzon egy asztalon játéktábla látható 12 párhuzamos vonással, mellette a játékosok alakja. Nyilvánvalóan ezt az ősi játékot befolyásolta és helyettesítette később a bonyolultabb, 36 térközű játéktábla, amely Egyiptom és Görögország felől jutott Rómába. Majd a birodalom terjeszkedésével a „ludus duodecim scriptorum” ismerete távoli vidékre is eljutott. Így például a walesi Nemzeti Múzeumban őriznek egy játéktáblát,²⁴⁽¹²⁴⁾ amely Holt (Dembighshiere) helységben került elő, a Wales határvidékén állomásozó XII. légió egyik katonájáé lehetett, az i. sz. II. század első felében (3. kép). A scarbantiai tábla is II. századi (a IV. században már másodlagos felhasználásban, a fórum melletti ház fűtőcsatornájába építették be), így nem meglepő, hogy a korban közelálló, de térben távoli walesi darabra hasonlít.

5. De nézzük magát a játékmezőt. Három párhuzamos sorban köröket véstek a kőbe: 12 kisebb (2–3,5 cm átmérőjű) kör van egy-egy sorban, ezeket középen minden sorban egy-egy nagyobb (4,5 cm átmérőjű) kör felezi hatos-hatos csoportokra. Nem lehet kétséges, hogy a hatos kör csoportok összefüggésben vannak a kockán dobható legnagyobb számmal, a hattal. A walesi játéktábla beosztása azonos a scarbantiaival, csak éppen ott valamivel igényesebb rajzokat véstek a játékmezőre. A két szélső sorban 12-12 repkény, vagy vadborostyán-level sorakozik, a középső sorban pedig 12 dupla félkör alakú bekarcolás. Mindhárom 12 helyes sort itt is nagyobb geometrikus díszű körök osztják 6-6 helyes sorrészekre. Nagyon valószínű, hogy mindkét táblán a „ludus duodecim scriptorum”-ot játszották. A scarbantiai táblára az egyik sorközbe bizonytalanabb vonalakkal további kis köröket véstek. Nem tudni, hogy e köröknek szerepük volt-e a játékban, vagy esetleg egy korábbi próbálkozás eredményei. Mindenesetre a 6×6-os (vagy 3×12-es) helyű sorok az általánosak, akármilyen jellel látták is el a játéktáblákat. A körök helyett egyes táblákon négyzeteket, függőleges csíkokat, leveleket, betűket, monogramokat, keresztek, félholdakat vagy éppen erotikus jelképeket ábrázoltak.²⁵⁽¹²⁵⁾ Gyakori volt 6 betűs, 6 szónak a táblára vézése. Ezek a feliratok lehettek a játékosoknak szóló ajánló sorok vagy üdvözlések, közmondások, a cirkuszra, a jó evésre és egyéb örömekre, szórakozásokra utaló célzások. Az algériai Timgadban²⁶⁽¹²⁶⁾ találták a következő feliratú táblát (fordítása mellékelve):

355 VENARI	LAVARI	Vadászni	fürdeni
LUDERE	RIDERE	játszani	nevetni
OCEST	VIVERE	Így kell	élni

Felmutathatnánk még a római életművészetnek a játéktáblákra hullott hasonló virágait, de maradjunk a scarbantiai játékasztal mellett. A 6×6-os helyközű táblák közé sorolandó az egyik római középület kőpadlójába vésett felirat,²⁷⁽¹²⁷⁾ amelyen szintén 6 betűs 6 szó szerepel, a tábla szélén alul azonban további 4+5 betűs szót véstek be (4 kép). A szöveg feloldása Guhl és Koner szerint: „(h)abemus in cena pullum piscem pernam pavonem, venatores”, azaz „Van nekünk ebédre csirke, hal, sonka, páva. A vadászok”.

Itt a BENA-TORES 4+5 betűje ugyancsak 9 hellyel több a táblán, mint a scarbantiai 3 (vagy 4?)+ 5, halványabban bevéselt körök csoportja is 8 (vagy 9?) hellyel többet jelöl a 36 helyes mezőn. Kérdés ezért, hogy a játéktáblák nem valami variánsai-e a 36 helyes „ludus duodecim scriptorum”-nak?

6. Hogyan játszották a „XII scripta” játékot? A régészeti leletek a történeti forrásokkal egybehangzóan arra

utalnak,²⁸⁽¹²⁸⁾ hogy a játékosok három dobókockát használtak, a legmagasabb dobás három hatos volt, a legalacsonyabb három egyes, ezt „canis”-nak (kutyának) nevezték. A csalások meggátlása végett a három kockát alul zárt, kis torony formájú fapohárban (fritillus, pyrgus = turricula) rázták össze és abból perdítették a táblára. A pohár belül lépcsős kiképzésű volt.

A játékhoz összesen 30 játékkövet használtak mindkét játékos 15 darabot. Egy értékes egyiptomi elefántcsonttáblával 15 elefántcsont- és 15 ébenfa-korongot találtak, ugyanitt öt dobókocka, valamint az őrzésükre szolgáló bőrzacskó és fritillus (kockázópohár) darabja is előkerült.²⁹⁽¹²⁹⁾ Írásbeli feljegyzések semmiféle játékszabályra nem utalnak. Találtak azonban Ostiában egy táblát, amelynek betűjelzései alapján (ha Austin helyesen tételezi fel, hogy ez kezdőknek készült játéktábla) kikövetkeztethető a játékszabály:

CCCCC	BBBBB
AAAAA	AAAAA
DDDDD	EEEEEE

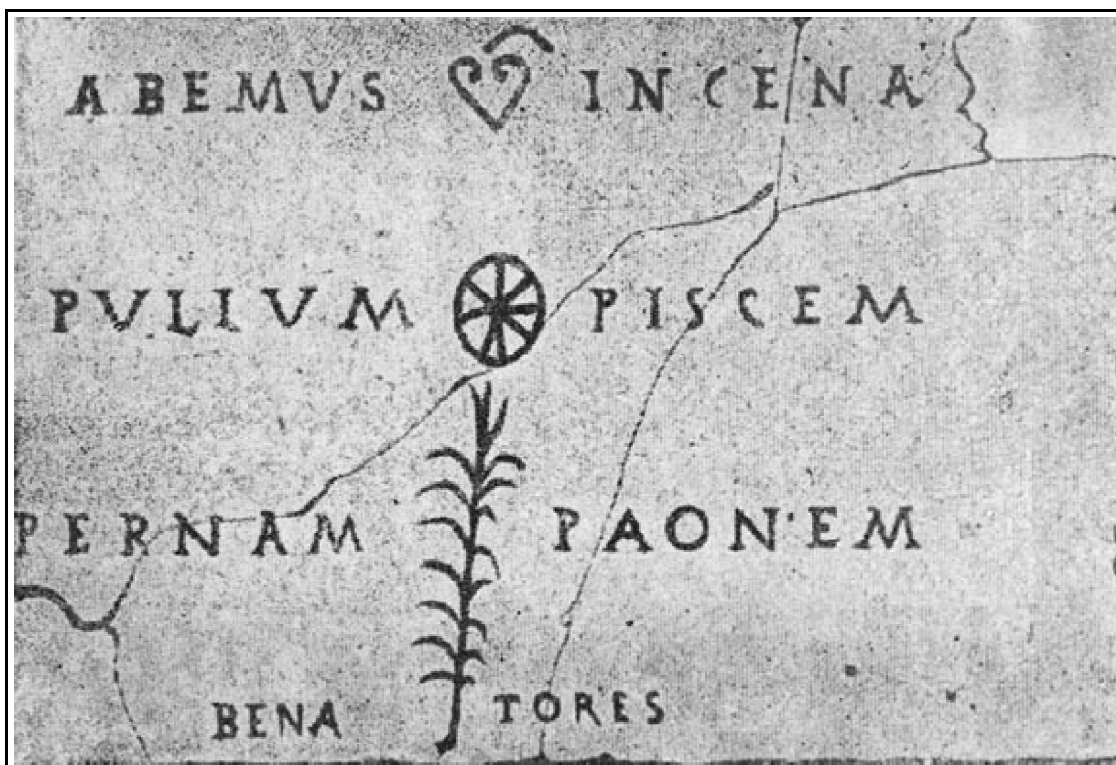
Eszerint, a játékköveket a középvonalon helyezték el (A), utána igyekeztek a B, C, D sorokat, minél hamarabb elérni, hogy aztán az E vonalon gyülekezzenek; ha azután a játékos minden játékköve ott volt, kezdődhetett a levonulás. Ha egyedül álló ellenséggel találkoztak (vagus) visszaküldték az A vonalra. Ha a mezőnyben több ellenség volt (ordinarii), a mező blokkoknak számított. Egy játékkő tehát, amely a dobott számmal sehol sem talált helyet, mozgásképtelen (incitus) volt. A lényeg az volt, hogy a dobott lépéseket, lehetőleg ügyesen, a különböző játékkövekre ráosszák. Az nyert, aki először hagyta el a táblát.

A „ludus duodecim scriptorum” a római császárság első századában az előkelő társaságoknak is kedvelt játékvá vált. Maga Augustus császár is szívesen töltötte idejét e játékkal. Claudius (i. sz. 41–54) császár pedig, aki a Scarbantiaival szomszédos Savaria coloniát megalapította, szenvedélyes „XII scripta”-játékos volt. Díszhintájába egy játéktábla is be volt szerelve, Suetonius azt is feljegyezte, hogy Claudius könyvet írt a „XII scripta” játékszabályairól.³⁰⁽¹³⁰⁾ Természetesen Nero (54–68) is nagy játékos volt, ő azonban (mint Jutta Västerlein³¹⁽¹³¹⁾ találóan felsorolja) nem a barátság ³⁵⁶kedvéért játszott, mint Augustus, nem szenvedélyből mint Claudius, nem is merő pénzsóvárságból, mint Caligula. Néró abban lelte örömét, ha hihetetlen mennyiségű összegeket tehettek kockára. Így egy játékban négyszázezer sestertium tette fel egy dobásra. Domitianus császár (81–96), Vespasianus fia, akinek municipium Flavium Scarbantia alapítása köszönhető, üres óráiban még kora reggel is kockázással töltötte idejét.³²⁽¹³²⁾ Nem csodálkozhatunk hát, hogy az egyszerű scarbantiai polgárok is behódoltak ennek a divatos játékszenvedélynek, amely – Bell kutatásai szerint – Róma későbbi napjaiban szinte mániává vált.³³⁽¹³³⁾ Ezzel magyarázható, hogy Scarbantia fórumán nem sokkal a tér kiépítése után, a császárok lovasszobrai³⁴⁽¹³⁴⁾ és az érdekes polgárok egyszerűbb emlékművei³⁵⁽¹³⁵⁾ között ezt a játékasztalt is felállították.³⁶⁽¹³⁶⁾

7. A kiállításon ezután általános áttekintést láthattunk a római korról. Pénzssorozat, katonai bélyeges téglák és a környék lelőhelytérképe illusztrálták ezt. A római kiállításrész rendezőjének, T. Szónyi Eszternek és Karl Kausnak nehezebb munkája lehetett az anyagválogatással, mint a kelta kiállításrész összeállítóinak. A római leletanyag ugyanis egységesebb, bőségebb és talán e korszak kutatásában nincsenek is olyan szenzációs új leletek a környéken, mint a korábbi nagy kelta falu Sopron mellett, vagy a vasolvasztók Burgenlandban. Scarbantia városfalának fotója – a kiállítás elején – utal egy szenzációs felfedezésre, a városfalak kontinuitásának³⁷⁽¹³⁷⁾ bizonyítására Sopronban. A továbbiakban is látunk scarbantiai leleteket

és más nagyméretű fotókat (útrészlet a Városház utcából, az istenhármas fotója, C. Sextilius sírköve; a környékről: a fertőrákosi Mithrasz dombormű, a fertőrákosi villa alaprajza, a borbolyai [Walbersdorf] Petranus sírkő). Úgy tűnik, hogy ezek a mutatós leletfotók csak dekorációul szolgáltak egy általános, római régészeti-kultúrtörténeti kiállításához, amelyben vannak ugyan scarbantiai leletek is, de hiányzik egy Scarbantia-városalaprajz és annak határozott kiemelése, hogy a terület központja ez a város volt, s innen sugárzott ki a környékre a római műveltség. A Fertő környékéről kiemelkedő lelet a Lajta melletti Bruckneudorf-i villa 300 m²-nyi mozaikpadlójának részlete.³⁸⁽¹³⁸⁾ Hazai részről, a scarbantiaiánál nagyobb súllyal szerepelt a mursellai (Árpás) és az arrabonai (Győr) leletanyag. Hogy itt is az ipartörténeti emlékeket emeljük ki, az ipart bemutató tárlóban érdekes új leleteket láttunk: a győri (Káptalan-dombon talált) öntőtégely és mécsnegatív mellett a mursellai bronzműves műhelyre utaló leleteket az ottani fazekaskemencék töredékeit, fotóit és edényeit.³⁹⁽¹³⁹⁾ Nem lett volna rossz itt utalni a scarbantiai fazekastelepre.⁴⁰⁽¹⁴⁰⁾ Végül is a római kori anyag olyan gazdag, olyan szép, hogy ez a kis arányeltolódás, a részletekben elmerülő látogatónak fel sem tűnhet. Petronia és Julia, a két csintalan bruckneudorfi lánygyerek, mintegy 1700 éve firkálta össze önarcképével a római villa szépen festett falát, s itt kiállított rajzuk bájos sutasága a scarbantiai látogatót is megvigasztalja.

357A kiállítás utolsó darabja a fiatal Honorius császárt (393–) ábrázoló bronz mellszobor.⁴¹⁽¹⁴¹⁾ E későrómai szobor grafikai ábrázolása díszítette a kiállítás plakátjait és a katalógus borítólapját is.⁴²⁽¹⁴²⁾ A katalógusban, helyesebben kiállítási vezetőben, dicséretesen négy soproni kelta edény fotóját is közölték (pontos objektum- és kormeghatározásokkal). Ugyanakkor a római kori emlékek között a burgenlandiak mellett csak győri és mursellai leletek, fotók szerepeltek, scarbantiai egy sem. Ez azonban nem változtat a tényen, hogy a Győr-Sopron Megyei Múzeumi Szervezet és a Burgenlandi Tartományi Múzeum közös kiállítása melegen üdvözlendő és folytatandó kezdeményezés. Idegenforgalmi, politikai jelentőségét méltatni nem az archeológus feladata. Régészettudományunk szempontjából nézve, ki kell emelni, hogy a kiállítás a leletanyag mértéktartó válogatásával, az új eredmények gondos összpontosításával, jó áttekintést adott a Fertő-vidék kelta régészetéről. A római részben Scarbantia kérdését jobban ki kellett volna emelni, a városi életformát példáján bemutatni. Jelentős lépés volt ez a kiállítás az 1978. évi „Nyugat-pannoniai térség régészete”⁴³⁽¹⁴³⁾ című nemzetközi konferencia után, s remélhetőleg az együttműködés tovább folytatódik, pl. Scarbantia territoriuma római-régészeti topográfiájának közös kimunkálásával.⁴⁴⁽¹⁴⁴⁾



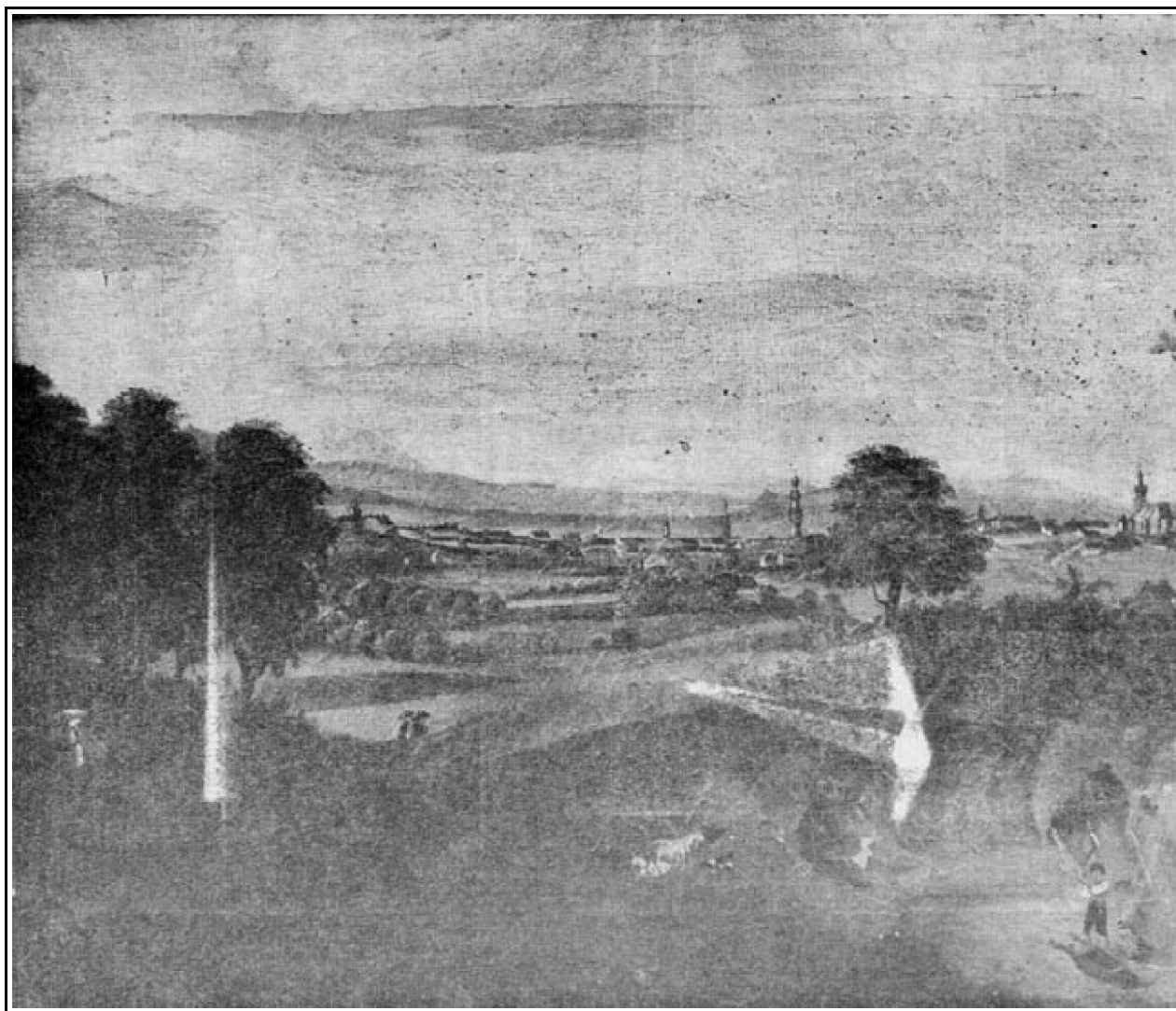
4. „XII scripta” játék, római középület kőpadlójába vésvé (Guhl és Koner nyomán)
(Lobenwein Tamás felvétele)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Entz Géza: Ismeretlen soproni látkép 1840-ből

358 Entz Géza: Ismeretlen soproni látkép 1840-ből

Kolozsvári család őrzi Sopron városának azt az 1840-ben készült látképét, amelyet a Soproni Szemlében először tesztek közzé. A vászonra festett, kisméretű (29×25 cm) olajkép egykorú, egyszerűen tagolt arany keretbe illeszkedik. A várost délkelet felől mutatja mintegy 2 km távolságból. Az előtér bal oldalát erdő, jobb oldalát feltehetően agyaggödör foglalja el. Az erdő szélén fején kosarat vivő nő, majd előtte kisebb távolságra két nagykalapos, hátán zsákot cipelő férfi látható. A gödör előtt három kecske pihen, a gödörben pedig egy férfi kapáját magasra emelve dolgozik. Mellette áll talicskája. Attól jobbra, a kép jobb alsó sarkán sötét festékkal írott jelzés olvasható: *pinxit Lud. Dobel 1840*. A város a tájkép középvonalában hosszan nyúlik el. Kiemelkedő épületei jobbról bal felé haladva elég világosan kivehetők. A szemlélőhöz legközelebb a Szent Mihály domb esik. Az azt koronázó plébániatemplom gótikus szerkezete, sőt egyes részletei is híven vannak megörökítve. Tőle délre a Szent Jakab csontház-kápolna centrális épülete ismerhető fel. A szentély mögötti kis épület a cinterem bejáratát érzékelteti. A tekintetet a Szent Mihály utca falusias házacskái vezetik a Szent János kápolna tornyocskájához. Az északi külváros egy szakaszát a gödör fölötti fa lombja takarja. A fa bal szélé mellett szökken a magasba az Előkapu jellegzetes, részleteiben is híven ábrázolt, karcsú tornya. Mögötte a Bécsi-domb szelíd hajlata tűnik fel, bal oldalán egy

távoli várral. Ez az Esterházyak fraknoi kastélya. A Belváros egész terjedelmében bontakozik ki. A bencés templom tornyától jobbra a Szent György templom 1867-ben ledőlt, hagymasisakos, alacsony tornya jelenik meg. E helyett épült 1882-ben a mai magas torony. A Belváros déli oldalán jól kivehető a középkori városfal keleti szakasza, mögötte az orsolya apácák akkor még meglévő XVIII. századi rendháza és templomának kicsi tornya látható. A városképet a Belváros falán kívül emelt domonkos egyház kéttornyos homlokzata zárja le. A Belváros előterében fasorok szabdalják át a földeket, a háttérben pedig a Rozália-hegység és a fölötte felmagasodó Schneeberg körvonalai rajzolódnak ki. Az előtér bal oldalán sötétedő erdő facsúcsai közül a soproni hegyek egyik csúcsa kandikál ki. A tájkép hitelesen mutatja be a XIX. század negyvenes éveinek a dombok közé simuló városát. Sajnos a festő személyét sem Sopronban, sem az egykorú osztrák művészek között egyelőre nem sikerült azonosítani. Pedig a festmény is bizonyítja, hogy elég jó színvonalú biedermeier festő lehetett.



1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Ulreich József: Sedlmayr János kiállítása

Ulreich József: Sedlmayr János kiállítása

Nem véletlen, hanem tudatos választás, hogy abban az építészeti kiállítássorozatban, amely a korszerű építészet művészi voltát kívánja felmutatni, ezúttal a technológiai újítások és a gazdasági követelményekkel való megbirkózás helyett magára az alkotásra tereli a figyelmet, és így sor került erre a műemléki kiállításra.

Érthető ez a helyből, ahol élünk, Sopronból, ahol a jelen építészeti feladatainak egyik legfontosabbika: *építészeti örökségünk megőrzése*, a magunk számára, egész országunk számára, a mai és a jövő embere számára.

Érthető ez akkor is, ha az a célunk, hogy kiállításaink az építész művész voltára irányítsák figyelmünket, alkotó tevékenységére, térformáló művész vagy épp szobrász voltára.

Ha figyelmesen megnézik Sedlmayr János rajzait, tanulmányait, terveit, s az egyes, elkészült épületek fényképeit, világosan áll Önök előtt az alkotás helye és lehetősége az építészeti alkotásban, az a mód, ahogy a kötöttségekkel birkózik, és az, ahogyan végül, a kötöttségekben, azok valós tartalmi fedezetét felfedezve egészszé, önkifejező egészszé alakítja azt.

Furcsának tűnhet, hogy az építészeti alkotás folyamatát épp egy olyan építész munkáival kívánjuk illusztrálni, aki vállalt feladata szerint régi épületeket állít helyre, javít ki. Magyarán hadd idézzük itt a magyar műemlékvédelem legfontosabb elveit, amelyek ennek az itt látható életműnek a háttérét alkotják, illetve amelyek épp ezekben az alkotásokban öltöttek meggyőzően testet. Az egyik fontos elv az emlék, az épület eredetiségének felfogását érinti. Ez kimondja, hogy mindazt, amit a ma építész a történeti épülethez hozzátesz, csak a saját kora építészeti formanyelvén teheti, épp azért, hogy a megmaradt részlet eredeti voltát ne vonhassa kétségbe senki, hogy a megmaradt részlet teljes megbecsüléshez juthasson.

A másik fontos elv az épület történetiségét érinti. Kimondja, hogy egy épületnek nem egyetlen „eredeti” építési korát kell kiválasztanunk és megbecsülnünk, hanem mindazt a változtatást is, amelyet a történelem során annak átépítésével, továbbalakításával, a változó igényű és ízlésű ember hoztatott.

E két elv a helyreállító építész szerepét egészen másképp határozza meg, mint ahogyan azt a korábbi, s más szellemű műemléki helyreállításoknál tették.

A műemlék kutatói és helyreállítói tudatában vannak annak, hogy az az állapot, amelyet a helyreállítás ma jelent, nem azonos az épület egyetlen korábbi állapotával sem, hanem annak minden értéket érvényre juttató és gyökeresen új állapot. A különböző, s együtt soha sem élt részletek összehangolása, új egység

létrehozása az építésznek alkotó, társalkotó szerepet biztosít. Az először említett elv, a kiegészítés korhű volta ugyanezt eredményezi. Az építész a kiegészítendő régi társalkotójává válik, olyan társalkotóvá, aki a maga kora mondandóját is érvényre juttatja.

Ezek a megfontolások üres keretek csupán, melyeket a művek töltenek ki, de rávilágítanak a feladat nagyságára, s nehézségeire. Sedlmayr János munkássága *mintegy 25 évnyi*, s a hosszú időben az emlékek legnagyobbjain, s a legkülönbözőbb műfajain próbálta ki tehetségét.

Vannak köztük várak és romok, ahol a rekonstrukciót végző szakember a részleteket eredeti helyükre visszaállító szakember tűnik először szembe, romok, melyek romok voltak és romok is maradtak, de kiegészítése nyomán értelmes, a múlttól nemcsak a pusztulást, hanem az egykori alkotót is elmondó romok lettek.

361 Vannak köztük olyan romok, melyeket újra használható épületté alkotott, s újra az ember szolgálatába állhatott. S vannak élő épületek, lakóházak, templomok, melyeknél az egymásra rétegződött sokféle korszakból a legfontosabbak egymás mellé emelése volt a feladat, a cél. A sok mű egymás mellett, e kiállító teremben elmondja azt, amit az egyes épületeket figyelve kevésbé érzékelhetünk, Sedlmayr saját építésznyelvét, építészet-képét. S ez a kép, bár szükségszerűen sokféle, mégis egységes. Az anyagszerűség, a tömegek megbecsülése, a zárt, erőteljes plasztikai nyelv, a formák áthatása és testessége azok közé az organikus építészek közé sorolja Sedlmayr Jánost, akiknek a nagy amerikai úttörő, Frank Lloyd Wright volt a legelsője, akik a modern építészet elemző karaktere mellett nem feledkeztek meg arról sem, hogy az építészet a legnagyobb méretű bejárható szobor, akik az épületet mint szép és tanulságos tárgyat tárják szemünk elé.

Szerencsések vagyunk, mert Sedlmayr János és Sopron között igazi és őszinte a kapcsolat. Horpácson született és Sopronban iskolázott, s bizonyára innen merítette indítását mindenfajta értelemben. S tudását visszaadta, visszaadhatta ennek a városnak, hisz életművét átszövik soproni feladatok, a fiatalon készített régebbi zsinagógától a Fabricius házig, az Új utcai turistaszállótól a másik Új utcai zsinagógáig, vagy a Tábornok-házig. Most a Szent Mihály templom helyreállítása a feladata éppen.

S mert ismerjük, s mert e hallgatóság jórésze helybeli, hadd mondjam el, hogy nemcsak a felsorolt épületek, hanem a soproni helyreállítás egész módja, a benne dolgozó szakemberek feje és keze, jórészt az ő hatásának és tanításának köszönheti színvonalát, tudását.

Köszönöm neki, mindannyiunk nevében és sok szép közös munkát kívánok neki, s nekünk.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Borbély László: Mühl Aladár emlékkiállítás Sopronban¹

Borbély László: Mühl Aladár emlékkiállítás Sopronban¹⁽¹⁴⁵⁾

Érezhető szorongással és megilletődöttséggel gyűltek össze a Festőterem ma nyíló kiállításának vendégei. Szorongással, hiszen Mühl Aladárnak az ötven egynéhány után ez az első olyan kiállítás a városban, ahol már nem lehet jelen. Pedig a sokak Ali bácsija nagyon is meghatározó egyénisége volt Sopronnak. Festészete stílusosan alig beskatulyázható, rá semmiféle szabványunk nem illik pontosan, pedig az eredetieskedésnek, kimódoltságának még a gondolata is távol állt tőle. Szerencsés alkotót tisztelhetünk

személyében, ki spontaneitásában lehetett következetes.

Elsősorban ez a következetesség biztosítja munkásságának jellegzetességeit, ugyanakkor az őszinteség, az ösztönösség akadályozza meg azt, hogy a magának már fiatalon kialakított formanyelv ötven-egynéhány év után is modorossá merevedjék. Jó szem, különös érzékenység, elhithető erő kell ahhoz, hogy a művész a valóság artistikus elemeiből öntörvényű művet fejlesszen.

Stílusirányzatok felől közelítve képeit, nincs mód hangzatos szakkifejezéseket alkalmaznunk. Mühl Aladár képei nem minősíthetők impresszionistának, holott fényimádata, színszeretete alapján éppen lehetne: a posztnagybányaiság is távol áll tőle. Az ún. természetelvűség is csak részben illik rájuk, mert elég sok bennük az alakítás, transzpozíció. A desztillált absztrakcióhoz sincs közük, mert laboratóriumokban, vegyi képletekkel, komputerek betáplálásával elő nem állíthatók. Ez a művészet ugyanis egyéni, megfelel alkotója karakterének, melyben élete egygyé mosódott művészetével, 362s képeiben, alkotómunkájában összegződik minden, amit érzékelt, érzett, gondolt. Hangja így lehet vallomásszerű, természetes, őszinte.

Bomlatlan ösztöneitől vezetettve lett festővé, hogy azután a legkiműveltebb professzionisták tudásával hagyja érvényesülni érzékeit, engedje szabadjárá érzéseit, hatódják meg, legyen vidám és meggondolatlan, olykor takarékos eszközeivel. Mühl Aladár képeiből egy romlatlan lélek bontakozik ki, olyan, ki nem leplezte hangulatait, szerette embertársait, s örömeikre, felüdülésükre festette képeit. A festészetet csakúgy mint a zenét, az elementáris megnyilatkozás lehetőségének tartotta, minden munkájában erről vallott, s nem szégyellte indulatait, érzelmeit.

Kedvelt, választott technikája a vízfestés volt egyre predesztinálta alkata, ezt sugallta környezete – nővérenek a későbbi Munkácsy-díjas Horváth József udvarolt, bátyja a neves akvarellista Mende Gusztáv volt –, s erre készítette az a tény, hogy idejét szükségszerűen kellett megosztania a zene és képzőművészet között. Mint technikát, sokan lenézik, pedig ez az ősi, legkötetlenebb és legkézenfekvőbb lehetőség, melyben természetszeretetet és a pillanat költőiségének megragadása, valóságúság és szenvedélyes őszinteség a legszerveesebben párosul. A plein-air látvány felfogása már önmaga is megérintettséggel jár, a válogatás benne szubjektív szándékok szerint történik, megfestésében kigyakorolt felkészültség, érzékeny kedélyvilág, meghatározott alkatiság, termékeny ihletettség működik közre. Számottevő szerepet kap a véletlenszerűség, a rögtönzés, egyszersmind a rendteremtés, egyaránt lehet jelentős egy vibrálóan színes, s egy festetlenül kihagyott folt. Szerepet kaphat a változékonyság és emlékezet a fürge képzettársítás és a jól mérlegelt koncepció. Szintézisre az összehangolt kolorit vezet; a megfelelő színek, a különféle árnyalatok variálják végül is az akvarellista lelki atmoszféráját.

Mühl Aladár mestere volt ennek a hangszernek. Nemcsak zenészként rendelkezett abszolút hallással; a festői dallamot is tökéletes precizitással intonálja. Úgy rakja fel foltjait, kontúrjait, olyan valórben, olyan érzékenyen, hogy minden ecsetvonás alla prima kerül a helyére – ez vízfestésnél alig is lehet másként –, jelentése tárgyi és egyúttal szellemi, miközben tényeket közöl, ugyanakkor átvitt értelmi utalásokra is következtetni enged. Holott alig mond mást, mint amit bármelyikünk naponta ezerszer is észrevehetne; a Bécsi domb viharvert házai, árkádjai, az annyi festő által megörökített, mégis egyéni ízt hozó Ikva-part, a várost körülölelő hegyek, dombok vonulnak el előttünk. A komoran sötétedő lombok, a fel-felcsattanó napfény, mely áttűz egy hajdanvolt szépasszony hajkoronáján, egy ellenfényben megörökített, rafináltan megoldott, fűben ülő nőalak sziluettje, egy-egy a posztimpresszionisták dekorativitását természetességében túlhaladó női ruha, mind költészetté és zenévé nemesedik képein. Bár egyik-másik munkája város- és kortörténeti dokumentum, vitathatatlan érdeme a hangulatok, pillanatnyi indulatok megfogásában rejlik. Ha kell, elandalít, ha úgy adódik, drámai, s ha kell, az időjárás szeszélyeivel súlyosbítja a magányos szív

gondjait. Művészi magatartásában éppen az az irigylésre- és tiszteletreméltó, hogy nem törődik a szakmai körökben kurrens esélyekkel, függetleníteni tudta magát a nagyképűektől és intrikusoktól, nem izgatták túlzottan lektorkák és hivatalnokcskák, nem osztozott költségvetésben előirányzott földi javakon. Jókedvéből festett, eretnek volt a javából, mert mindvégig függetleníteni tudta magát a divatos szektáktól, nem használt importált sablonokat, nem ráncolt fölöslegesen homlokot.

Megelégedett a nyugat-dunántúli táj nappali verőfényével, a halastavak vegetatív nyugalmával, az ős lángot vető falombjaival, esőmosta tetők villódzásával. Együttérzéssel figyel a Lénárt-kereszt mellett nyüzsgő népet a harmincas évek elején, s hasonló együttérzéssel, negyven évvel később a Szélmalom utca napfényében gondtalanul játszó gyermekeit. Soha nem szégyellte festészetének líraiságát, bár tisztában volt vele, mindenkor kifizetődőbb a bennfentesség, az okoskodás. Mégsem lett fölényes, tudálékos, nem vont vállat – hanem mindenkor hátsó gondolatok nélkül közölte mondandóit. Célja mindig egyszerű és nemes volt: gyönyörködni a valóságban, s ezt a gyönyört átörökíteni, továbbadni képeinek nézői számára.

363Hú maradt önmagához, választott hivatásaihoz. Azt tette, amire sorsa is predesztinálta: mindegyre csak végigbarangolta az Alpok ide húzódo lankáit, a megbúvó településeket, elmerült a táj, az építészet nyújtotta gyönyörökben, de nem tudott soha megérintettség nélkül elmenni az emberi, különösen a női szépség mellett sem. Hitt benne, hogy ennél többet a monopolista műkereskedők galériái, stréber bértollnokok sem nyújthatnak egy festőnek.

Jó félévszázados munkálkodásával Mühl Aladár mindegyre a való helyzet artisztikumának feltárásán ügyködött, lázas tevékenységével a realista művészetet igazolta, s azt, hogy a realizmus az érzelmi, gondolati, a tárgyi gazdagság módszere, s változatosabb, árnyaltabb, elmélyültebb, intellektuálisabb, szárnyalóbb megnyilatkozásokat eredményez, mint a legkapkodóbb anarchia, a mesterségesen fűtött nihilista izgágaság, álkonstruktivizmus, az élvezeti mérgekkel előállított, desztillált fantáziátlanság.

Ő a zavartalan festés megszemélyesítője, nem élt kényszerek alatt, átengedte magát a látottaknak és spekulálgatás nélkül mindig csak azt adta elő, ami benne megindult az átéltek alapján, a természeti tüneményekhez, az emberi gesztusokhoz, a formai reminiscenciákhoz, a tűnő hangulatokhoz kapcsolódva.

A művészetek története igazolta, a világban szerzett ismereteinket a legszélesebb skálán mindenkor az ilyen Mühl Aladár típusú művészek voltak képesek érzékeltetni. Való igaz: ő csak egy soproni festő volt, de az is művészettörténeti tény, hogy a XVI. századi Hollandiáról ismereteink hiányosak lennének az ún. kismesterek nélkül. S kérdés, a méret és technika, a kortársi békaperspektíva elég-e a maradandóság megítéléséhez? Véleményem szerint az utókor számára is nélkülözhetetlen Mühl Aladár életműve. A nehézségi erő legyőzésének korszakában is aktuális lehet egy olyan művész, ki a jóság és az együttérzés erényét gyakorolta. Munkássága a festészet kedélyformáló erejét, páratlan kifejezőkészségét példázza, meggyőz arról, hogy a ma emberének éppen úgy szüksége van a szépre, mint elődeinek, évszázadok és évezredek áhítatos lelkeinek, a kikapcsolódásra és művelődésre vágyó elmének egyaránt. Ennél igazoltabb, helytállóbb közérdek aligha motiválhatja egy művész tevékenységét, nem hozhat fényesebb elégtelt fáradozásaiért, mint amit műveinek népszerűsége, a közönség megbecsülése, a műbarátok egyetértése nyújthat.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Nagy Alpár: A Bartók-centenárium főbb eseményei Sopronban

Nagy Alpár: A Bartók-centenárium főbb eseményei Sopronban

1980. szeptember 8. A Bartók-év küszöbén felavatták az Erdészeti és Faipari Egyetem központi épületében Szervátiusz Jenő, a neves kolozsvári szobrászművész hatalmas fa domborművét, a Cantata Profanát. Ezzel a Szervátiusz-kompozícióval nemcsak az egyetem, nemcsak Sopron városa, de az egész magyar művészeti élet gazdagabb lett, jelentős műalkotással gyarapodott.¹⁽¹⁴⁶⁾

1981. január 20. Az Országos Filharmónia 3. bérleti hangversenyén Bartók-műveket játszott a Győri Filharmónikus Zenekar (Két arckép, II. zongoraverseny, Az éjszaka zenéje), közreműködött Fellegi Ádám (zongora), vezényelt Jancsovics Antal.

Január 22. E sorok írója előadást tartott Bartók Béla művészetéről, jelentőségéről a Martos Flóra Egészségügyi Szakközépiskolában.

Március 19. A Pataki István Ifjúsági Ház Jeunesses Musicales Klubja „Bartók és mi” címmel szervezett foglalkozást a zeneköltő tiszteletére.²⁽¹⁴⁷⁾

364Március 20. A Berzsényi Dániel Gimnázium és a Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola diákjai, énekkarosai, hangszeresei Bartók életművével ismerkedtek Ács Ferenc tanár összeállításában és vezetésével.

Március 23. A Liszt Ferenc Művelődési Központban e sorok írója Bartók Béla-émlékiállítást nyitott meg. A megnyitást követően a zeneiskola tanulói adtak hangversenyt Bartók Béla tiszteletére.

Március 24–25-én az Éneklő Ifjúság városi bemutató hangversenyein, majd 27-én a járási bemutatón is felcsendültek Bartók-művek, Bartók gyűjtésű magyar népdalok.

Március 27-én Lukin László (Budapest) beszélt Bartók Béláról a Liszt Ferenc Művelődési Központban a Soproni Szabadegyetem soros előadásán.

Március 30-án a Zeneiskola Ifjú Zenebarátok Klubja meg a városi Úttörőház közös rendezésében Bartók-émlékműsort láttunk, hallottunk az Úttörőház nagytermében „Zene és irodalom kapcsolódása Bartók jegyében” címmel.

Május 11. Fodor András költő Bartók Béláról és művészetéről tartott előadást az Óvónőképző Intézetben az Intézet Közművelődési Bizottsága felkérésére.

Május 18. Ugyanott állandó Bartók Béla-émlékiállítás nyílt: négy nagyméretű tablón látható volt a nagyszerű életút. E napon az Óvónőképző Intézet a Művelődési Központban Bartók-hangversennyel tisztelgett, ahol fellépett az intézet énekkara (vezényelt Kovács Sándor), kamarazenekara (vezette dr. Emresz Károlyné), népijáték csoportja; hangszeresei, versmondói szintén közreműködtek.

Május 20. A SOTEX ifjúsági klubjában Nagy Alpár beszélt Bartókról: az életútról, zeneszerzői tevékenységéről, a népdalgyűjtő utakról, a nagy művész emberi-politikai arcúlatáról. Az összejövetelet diaképek tették szemléletesebbé, „megfoghatóbbá” a munkásfiatalok számára.

Június 9. Folytatódott az előbbi téma a SOTEX-klubban, ezúttal Bartók zenéjéről esett szó, képekkel,

diavetítéssel illusztrálva.

Július 4., 6. A 24. Soproni Ünnepi Heteken a Fertőrákosi Barlangszínházban a Magyar Állami Operaház művészei bemutatták „A kékszakállú herceg vára” című operát és „A csodálatos mandarin” című táncjátékot.

Augusztus elején Dárdai Árpád, a Soproni Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekar karmestere részt vett, Sopront képviselve, a Szombathelyen megrendezett Nemzetközi Bartók-Szemináriumon, ahol a Genfben élő Somogyi László karmester vezette a karmesterkurzust, amelynek befejeztével Dárdai a Concertot meg a Magyar képeket dirigálhatta.

Október 1. A Zenei Világnapon soproniak adtak hangversenyt a Művelődési Központban, felcsendült Bartók F-dúr rondója is Kovács Gabriella zeneiskolai növendék előadásában.

Október 26. Bartók-emlékkiállítás rendeztek s nyitottak meg a Sopron városi Tanács Kórháza nagytermében. A kiállítás képanyagát a Művelődési Központ szolgáltatta, megnyitó beszédet Nagy Alpár mondott, majd diavetítéssel Bartók életútját, művészetét vázolta a résztvevőknek. Ezt követően hanglemezekről, illetve magnetofonszalagról Bartók-művekkel ismerkedhettek az érdeklődők: a kórház Közművelődési Bizottsága által meghirdetett Bartók-versenybe benevező szocialista brigádok.

November 24. A Kórház Rendelőintézeti Egység Közművelődési Bizottsága lebonyolította a Művelődési Központ libresszójában a Bartók Béla emlékversenyt, amit a Szakszervezeti Bizottsággal, valamint a „Buday Kálmán” szocialista brigáddal karöltve kezdeményezett, szervezett nagy érdeklődés mellett. A szocialista brigádok nemes vetélkedéséből a szemészeti osztály „Csapody István” szocialista brigádja került ki győztesen.

Mindehhez még hozzátehetjük azt is, hogy a Bartók-centenárium kapcsán Sopron város általános és középiskolái szintén felhasználták az évforduló adta lehetőségeket, ki-ki a maga erejének, személyi és tárgyi adottságainak megfelelően. A Hunyadi János utcai általános iskolában például az ének-zene szaktanteremben Bartók-képek kerültek a falra, a falijútságra, különféle írásokat olvashattak a tanulók Bartók sokszínű [365](#)személyiségéről, természetesen életkoruknak megfelelő szinten. Népdalversenyt is rendeztek tavasszal, ahol nagyon sok magyar népdal csendült föl, olyan, amelyet Bartók maga gyűjtött.

Sopron énekkarai szintén műsorukba vettek Bartók-műveket. A Soproni Liszt Ferenc Pedagógus Énekkar külföldi útjain is megszólaltatta a Négy szlovák népdalt, a Bolyongást, de helyt adott Bartók gyűjtötte népdaloknak is Fasang Árpád feldolgozásában. (St. Pölten, Stockerau, Somorja).

A Bartók-év lezárásaként még egy nevezetes eseményre került sor a városban. December 20-án a Soproni Városszépítő Egyesület és a Soproni Liszt-csoport felavatta Bartók Béla domborműves emléktábláját a Pócsi utca 1–3. számú házon,[3\(148\)](#) ahol 1905 decemberében, első soproni fellépése idején Poszvek Lajos orvosdoktor vendége volt a pályája kezdetén álló zongoraművész. A bronz emléktáblát Sz. Egyed Emma szobrászművész készítette a Liszt-csoport kezdeményezésére, a városszépítők megbízásából. Az avatóünnepségen Bognár Dezső, a Városszépítő Egyesület elnöke mondott beszédet, méltatta Bartók soproni kapcsolatait, szerepléseit, itteni fogadtatásait; elhangzott a Cantata Profana szövege s fölcsendültek Bartók-gyűjtötte magyar népdalok óvónőképzős hallgatók előadásában.[4\(149\)](#)



1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

366 MEGEMLÉKEZÉSEK

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szarka Árpád: Kasichnitz József (1899–1982)

Szarka Árpád: Kasichnitz József (1899–1982)

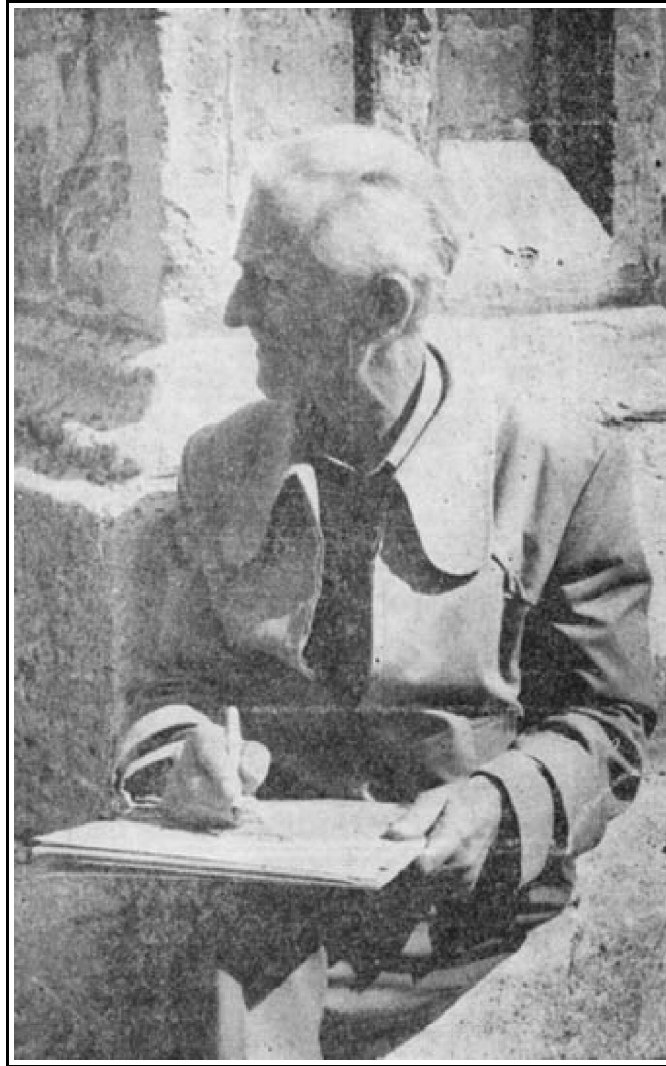
Olyan csendben ment el, ahogyan élt. Legközelebbi barátai sem tudták, hogy kórházban fekszik, nem tudtak haláláról, sőt még a temetéséről szóló értesítés is elmaradt. Talán ő akart ennyire feltűnés nélkül távozni? Ki tudja? Néhány hónap után követte a halálba hűséges barátját, Mühl Aladár soproni festőt, akinél mindennapos vendég volt. Szinte úgy tűnik, mintha Mühl Aladár halálával az élet tartalmatlanná, nehézé vált volna számára. Letette hát terheit.

1974-ben töltötte be Kasichnitz József festő és grafikus 75. életévét, mely alkalommal ezen a helyen (SSz. 1974, 366–370) köszöntöttem és méltattam munkásságát. Élete küzdelmes volt. Nehéz sorsát a sport, a művészet és Sopron szeretete enyhítette. Autodidakta volt és mindig tanult. Festőbarátait, grafikus kortársait faggatta a „hogyan” kérdéséről, álmait akvarellekben, rézkarcokban öntötte formába. Sopron szülőtteként együtt élt, lélegzett városával, vállalva annak jó és rossz sorsát. Számára az élet több rosszat tartogatott, mint jót, de az igazi sportember kemény akaratával, rugalmasságával, fizikai és szellemi jó kondíciójával győzni tudott nehéz sorsa felett. Érdekes paradoxonként, midőn mint volt városházi tisztviselőnek szerény nyugdíjából kellett volna családját eltartania, fordult jobbra a sorsa. A város megnövekedett idegenforgalma biztosított számára nagyobb darab kenyeret, mert mind több megbízást kapott rendelőtől soproni városképeknek, családi eseményeknek rézkarcban, akvarellben való megörökítésére.

Az utóbbi hónapokban gyakran panaszkodott alacsony vérnyomásából adódó szédüléseire, szemei meggyöngülésére, de valahogy nem vettük komolyan. Elképzelhetetlen volt számunkra, hogy ez az élénk mozgású, szikár, kemény kötésű idős férfi beteg legyen.

Halálával a nagy idők egyik hosszú kort megélt tanúja szállt sírba. Az első háborút a hadi tengerészetnél élte végig, utána a bécsi iparművészeti főiskolán kísérte meg a tanulást, de a nyomorúság rövid idő múlva hazaűzte. Sportemberként és művészként biztosított magának egzisztenciát Sopronban, ahol végigélte a második világháború nyilas rémuralmát, majd a felszabadulást és az azt követő személyi kultusz lelket sorvasztó éveit. Láta a romokban heverő szeretett várost, de megérte még a romokból újjáéledését és megszépülését is.

Mindezekről ő már nem beszélhet, de vallanak hátramaradt rajzai, karcai, akvarelljei.



1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Kálmán Gyula: Kiss Ferenc emléke Szilsárkányban

368 Kálmán Gyula: Kiss Ferenc emléke Szilsárkányban

Csornától délre fekszik – mintegy tíz kilométerre – Szilsárkány, a néhány száz lelkes rábaközi kisközség. E faluban született 1860. április 24-én Kiss Ferenc, a későbbi erdőmérnök, az Alföld fásításának nemzetközi hírű tudósa, akit méltán nevezett jó barátja, Móra Ferenc, „a szegedi erdők atyjá”-nak (Szegedi Napló 1918. szept. 20). A nagy erdőültető szakember híre, neve erdészberkekben nagy tiszteletnek örvend itthon és határainkon túl is, ám a szülőfaluban, egészen a közelmúltig, már senki sem emlékezett rá. Ennek főként az lehetett az oka, hogy Kiss Ferenc kisdíákkorában elkerült a szülői háztól és életútja a Rábaköztől több

száz kilométerre fekvő Alföldre sodorta őt.



1. Az emléktábla az egykori iskola falán

Szilsárkányban végezte el az elemi iskolát, majd a soproni Evangélikus Líceumban folytatta tanulmányait. A természet iránt érzett erős vonzalma érettségi után a selmebányai Erdészeti Akadémiára (a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem elődjére) vezette, ahol éppen száz éve, 1882-ben szerezte meg erdőmérnöki diplomáját. Tanulmányai befejezése után rövid ideig nagyváradi magánuradalomban és a fővárosban, a Földművelésügyi Minisztériumban szolgált. Bedő Albert főerdőmester 1885-ben Kiss Ferencet küldte le Szegedre a várost körülölelő, siralmas állapotban levő állami erdészet fölvirágoztatására.

Ezt követően évtizedekig összeforrott Kiss Ferenc neve a Tisza-parti város, s a homokterületek fásításának ügyével. Munkássága eredményeképpen 7247 hold erdő létesült Szeged határában, de még ennél is nagyobb jelentőségű volt kísérletező és tudományos útmutatása, amely révén megindulhatott a magyar Alföld beerdősítése. Nem mindennapi egyéniségét legszebben Móra Ferenc jellemezte: „Kiss Ferenc az én szememben nem e világból való ember. Őbenne a fák lelke él, amelyeknek ura, királya ... A szilfa neki adta keménységét, a nyárfa lágyságát, méltósága a tölgyé, derült nyugalma a juharé, szelíd magyar bánata az akácé. Az egész ember élete olyan, mint az almafáé a napsütötte tisztáson. A különbség csak az, hogy neki nincsen semmiféle [369](#)ellensége ... A jósnak olyan atmoszférája árad belőle, hogy az ember maga is jobban érzi magát, ha vele van.”

Szeged is megbecsülte Kiss Ferenc korszakalkotó érdemeit, s 1939-ben a tudományegyetemen tiszteletbeli doktornak avatták. Halála (1952. június 13.) után pedig róla nevezték el a szegedi Erdészeti Technikumot,

mely ma a Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola. Ennek az intézménynek a parkjában állították föl Kiss Ferenc kőbe vésett mellsobrát, Madarassy Walter művészi alkotását.

Szilsárkányban, a szülőfaluban először 1977-ben tisztelegtek az Európa-hírű erdőmérnök emléke előtt. E sorok írójának közérdekű bejelentése után az Országos Erdészeti Egyesület emléktáblával jelölte meg Kiss Ferenc hajdani iskoláját, amely ma a szilsárkányi óvodának ad otthont. A bensőséges ünnepségen képviseltette magát a magyar erdésztársadalom szinte valamennyi jeles személyisége. Az avatóbeszédet dr. Madas András nyugalmazott miniszterhelyettes mondta. (Elhozták koszorúikat a Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola képviselői is, akik akkor minden bizonnyal először jártak a névadó szülőhelyén.).



2. A szülőház Rákóczi u. 6.

Már az ünnepséget megelőző szervezési munkák alatt is szóba került, hogy meg kellene menteni Kiss Ferenc romos állapotban levő szülőházát, hisz hazánk amúgy is kevés agrártörténeti műemlékkel rendelkezik, és az épület köré emlékparkot kellene telepíteni. E munkálatokhoz az Országos Erdészeti Egyesület, a Kisalföldi Erdő- és Fafeldolgozó Vállalat, a Szombathelyi Erdőfelügyelőség, továbbá a szilsárkányi Községi Közös Tanács minden támogatást megígért.

Az ígéretet példamutató tettek egész sora követte. Időközben megjelent egy rendelet (előmozdítója a Magyar Mezőgazdasági Múzeum volt), amely fokozottabb védelmet javasolt hazánk még fellelhető agrártörténeti emlékeinek. Ennek Szilsárkányban [370](#) lett foganatja: a helyi tanács 1980-ban ideiglenesen

védetté nyilvánította Kiss Ferenc szülőházát, mint népi építészeti és tudománytörténeti értéket. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség a helyszíni szemle alapján 1981-ben végérvényesen agrártörténeti műemlékké nyilvánította a házat, s szakemberei tervet készítettek az épület teljes fölújításához.

A szilsárkányi tanács megvásárolta az ingatlant a benne lakó Németh Lajosnétól, s a ház körül 2,9 hektár területet jelöltek ki a legelőből az emlékparknak. 1981 őszén felújították az épület teljes tetőszerkezetét, új nádborítást kapott, körülkerítették a házat meg a parkot. A Szombathelyi Erdőfelügyelőség és a Kisalföldi Erdő- és Fafeldolgozó Vállalat illetékes szakemberei társadalmi munkában előzőleg már megtervezték a park növényanyagának elhelyezését, valamint a parkban kialakítandó óvodai játszótér fából készült kellékeit (hinták, mászóakák, cölöpvár stb.). 1981 őszén elültették a 150 fa- és cserjefajból álló növényzetet is.

A szilsárkányi Kiss Ferenc Emlékház és park létrejötte széleskörű társadalmi összefogás eredménye. Az említett szervek mindegyike szívügyének tekintette a megoldását. Előreláthatólag 1983 tavaszán nyílik meg. Ettől kezdődően tekintheti meg a nagyközönség a szülőházban elhelyezett dokumentumokat, s veheti igénybe az emlékpark testet-lelket fölűdítő áldásait (Vö. még Fribás Oszkár: Kiss Ferenc, a „szegedi erdők atyja”, megyénk szülőtte (1860–1952.). SSz. 1960, 380–381; uő.: Kiss Ferenc, „a szegedi erdők atyja”. Természettudományi Közöny, 1960. december; Király Pál: A Kisalföldtől a Nagyalföldig. Kiss Ferenc emlékezete. Erdőgazdaság és Faipar, 1977. június; Kálmán Gyula: Szilsárkány szülőtte. Életet vitt a homokra. Kisalföld, 1977. április 24.).

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1981. évre

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1981. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978, 268, 1979, 362.

Agrártörténeti emlékgűjtők II. országos találkozója. Bp., 1981, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 59.

Akadémiai tagajánlások 1982. Barta György–Béll Béla: Ádám Antal. MT. 88, 1981, 879–880; Homoródi Lajos–Tárczy Hornoch Antal: Somogyi József. I. h. 885–886.

(Alföldi): A Fertő nádasában. Télen nyáron aratás. MV. 1981, 3. sz. 26–27.

Andor György: A magyarországi kékfestés. Rajztanítás 23, 1981, 5. sz. 32.

Auer, Gisela: Die Jagdgebiete Kaiser Maximilians I. in den Herrschaften Scharfeneck, Hornstein und

Eisenstadt, BHBl. 43, 1981, 185–189.

Auf dem Neusiedler See fischen Ungarn und Österreicher. BR. 15, 1981. ápr. 13.

Aumüller, Stephan A.: Die Halm- oder Wasserrübe. *Brassica rapa* L. em. Metzger Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 43.

Aumüller, Stephan A.: Die Rosskastanie, *Aesculus hippocastanum* L. Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 40–41.

Aumüller, Stephan A.: Die Schwarzwurzel (*Symphitum officinale* L.) einst eine sehr geschätzte Heilpflanze. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 37.

Ács Zoltán: Burgenlandi kalandozások. Örök földjén. ÉT. 36, 1981.

Átadták a soproni Palatinus Szállót. NSz. 39, 1981. márc. 8.

Babanitz, Franz: Die sozialen und wirtschaftlichen Probleme der burgenländischen Arbeiternehmer. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 3–4.

371 Bakonyi István: Regény Wathay Ferencről. Sobor Antal: Hosszú háború. E. 18, 1981, 287–288.

Balázs Endre: Burgenland hegyei. ÉT. 36, 1981, 1241.

Balázs Géza: Országjáró diákkörök Sopronban. TM. 92, 1981, 3. sz. 27.

Balogh Ferenc: Sopron–Gyula. Fo. 28, 1981, 524.

Baranyai Lenke: Czuczor Ernő (1895–1980). SSz. 35, 1981, 86–87.

Bartha Lajos: Póczy Klára: Közművek a római kori Magyarországon. GK. 33, 1981, 154.

Baumann József: A soproni gázmű története (1865–1978). I–III. SSz. 35, 1981, 1–32, 97–128, 193–217.

(bálint): Soproni sorok. N. 28, 1981, 7. sz. 41.

Bárdos, Kornél–Vavrinecz, Veronika: Christoph Stolzenbergs Werke in Sopron (Beiträge zu den musikalischen Verbindungen zwischen Regensburg und Sopron im 17–18. Jahrhundert). *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungariae* 22, 1980 (1981), 397–426.

Bárdosi János: Chernel István fertői és hansági kutatásai. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* 1975–1976 (1981), 9–10, 175–204.

Becht Rezső: Séták a múltban. SF. 1980 (1981), 11–15.

Beite, Klaus: Institut für Gegenwartsvolkskunde in Mattersburg. BL. 32, 1981, 3–4. sz. 38–41.

Bellér Béla: A magyarországi németek rövid története. Bp., 1981, Magvető, 211.

Benczédi László: Az 1681. évi soproni országgyűlés és vallásügyi végzései. *Confessio* 1981, 4. sz. 32–42.

Benda Gyula: Fényes Elek forrásai. ASz. 23, 1981, 365–380.

(bende): Soproni képek. EH. 36, 1981. dec. 5.

Bendefy László: Ulbrich, Karl: Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes VIII. Teil. Karten und Pläne. 2. Halbband: Pläne und Register. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 288–292.

Berczik Árpád: H. Löffler (szerk.): Fertő – Egy közép-európai sekély tó limnológiája. (Neusiedlersee – The Limnology of a shallowlake in Central Europe) den Haag, Junk, 559. HiK. 61, 1981, 357.

Berecz Dezső: Interjú önmagammal. SF. 1980 (1981), 7–9.

Berecz Dezső: Nagy színészek soproni kezdései. SSz. 35, 1981, 259–265.

Berecz Dezső: A soproni színház története a két világháború között. SSz. 35, 1981, 161–171.

Berger, Melitta: Die Biblia Pauperum von Rust. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 20–27.

Berger, Rudolf: Die Verbauung des Neusiedler-See-Ostufers hat schon begonnen. Volk und Heimat 36, 1981, 3. sz. 38–41.

Beszámoló a Magyar Hidrológiai Társaság 1979. május 17–18-án Keszthelyen megrendezett I. Országos Vándorgyűlésének plenáris üléséről. Pro Aqua emlékéremet kapott: ...Garád Róbert, HIK. 61, 1981, 272–281.

Bikfalvi Géza: Burgenlandról. ÉT. 36, 1981, 1570.

Bodnár János: Sopron, Velence, Hortobágy. Fotóművészet 24, 1981, 4. sz. 50.

Bognár István: Magánlakás építés helyzete Győr-Sopron megyében, MÉPi. 30, 1981, 233–239.

Bokor József: A zárt e-zés állapota és mozgása Sopronkövesd nyelvjárásában. MNy. 77, 1981, 347–352.

Borbély József: Hazai tudósítások. Diákok kertje. Sopron, Erdőmérnöki Egyetem. Természetvédelmi terület. Magyarország 44, 1981. nov. 1.

Borbély, József: Sopron, Universität für Forstingenieure. Studentengarten. BR. 15, 1981. nov. 23.

Borsa, Gedeon: Neu aufgefundene, gedruckte Librettos für Eszterháza in der Zeit von Haydn (1766–1790). MKSz. 97, 1981, 229–234.

372 Borsa, Gedeon: Neu entdeckte Druckwerke aus dem 16. und 17. Jahrhundert, die auf dem Gebiet des heutigen Burgenlandes hergestellt wurden. BF. 1981, Sh. 6. 21–43.

Borsa, Gedeon: Schmidt-Künsemüller, Friedrich Adolf: Corpus der gotischen Lederschnitteinbände aus dem deutschen Sprachgebiet. Stuttgart, 1980, Anton Hiersemann. XVI, 304 pp. MKSz. 97, 1981, 168–169.

Böhm, Ladislaus: Österreich oder Ungarn? Das war die Frage. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 11.

Böröcz, Vinzenz: Portrait Theodor Kery. Volksstimme 1981. aug. 21.

Böröndi Lajos: Győr-Sopron megyei honismereti kiadványok. H. 9, 1981, 2. sz. 48–49.

- Bővítik a nagycenki kastélymúzeumot. TM. 92, 1981, 3. sz. 33.
- „Blaudruck in Ungarn”. NZ. 25, 1981. aug. 15.
- Burgenland Jahrbuch 1982. Wien, 1981, Belvedere Verlag A. Hadwiger, 88.
- Burgenlandlexikon: Rudolf Klafsky. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 37–38.
- Burgenländischer Sängerbund, Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 47–48.
- Buzás, Josef (bearb.): Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem Jahre 1713. Eisenstadt, 1981, Hrsg. vom Burgenländischen Landesarchiv. 291. (Burgenländische Forschungen 69.).
- Cs.: Sopronból jönnek Pécsre. Mibe kerül egy ló? DN. 38, 1981. dec. 11.
- Csaba József: Fászl István soproni ornitológus (1838–1900). SSz. 35, 1981, 275–277.
- Csapody Miklós: Hagyomány és jelenlét, kritika a Soproni Füzetekről. Dunatáj 1981, 4. sz. 68–71.
- Csák Zsófia: Az első szabad május 1. Ifj. Storno Ferenc plakátjáról. MŰ. 22, 1981, 5. sz. 12–13.
- Cseke László: Gothard Jenő mint villamosmérnök. Vasi Szemle 35, 1981, 581–585.
- Csendes László: Felsőszopori Tóth Ágoston. Rafael honvédezredes, térképírásunk úttörője. HK. 28, 1981, 597–611.
- Csendes László: Tóth Ágoston, a magyar térképezés kiemelkedő egyénisége. GK. 33, 1981, 450–454.
- Cs(eresznyák) I(stván): Négy termékcsalád a Soproni Ruhagyárból. VH. 1981, 16. sz. 12.
- (Cseresznyák): A Soproni Szőnyeggyár vásári szereplése. VH. 1981, 13. sz. 11.
- Csíky Gábor: Tomor János (1910–1979). FK. 111, 1981, 370–371.
- czáka-: Ez az én életem – nem csinálhatok mást. KSZ. 30, 1981, 40. sz. 15.
- Dán Róbert: Magyar–zsidó oklevéltár XVII. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 294–295.
- Dányi Dezső: Thirring Gusztáv, a társadalomstatistikus. Statisztikai Szemle 59, 1981, 898–902.
- Dávid Ferenc: Kiss Tiborné Nagypál Judit 1924–1980. M. 25, 1981, 307–308.
- Dávid Ferenc–Virág Csaba: Nagypál Judit 1924–1980. MÉP. 1981, 3. sz. 63.
- Deák Zoltán (összeáll.): Sopron Lövérék üdülőközpont rendezése. MÉP. 1981, 3. sz. 2–8.
- Dercsényi Balázs: Magyar műemlékek. A fertődi Esterházy kastély. TM. 92, 1981, 10. sz. 6–8.
- Deutscher Kalender 1981, Bp., 1981, Demokratischer Verband der Ungarndeutschen. 320.
- Dékány István: AF '81 Sopron. Fesztiválmérleg. N. 28, 1981, 7. sz. Szín Kép melléklet 12–13.
- Dobrowsky, Bernhard: Die Passion im Steinbruch. Volk und Heimat 36, 1981, 3. sz. 18–25.

Doderer, Heimito: Die Affäre Schattendorf. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 12–13.

Domonkos Ottó: A magyarországi képfestés. Bp., 1981, Corvina, 122, 37 t.; Blaudruckhandwerk in Ungarn. Bp., 1981, Corvina, 124+37 T.

Drescher Attila: Horváth Marietta: Kezedben a mécs. MH. 4, 1981, 117–119.

373Duka Zólyomi, Norbert: Die Leopoldinische Akademie und die ungarländische Medizin und Naturwissenschaft bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. Acta Historica Leopoldina 13, 1980 (1981), 51–101.

P. Eckhardt Mária: Új Liszt irodalom. Hamburger Klára: Liszt. Liszt tanulmányok. Mu. 24, 1981, 1. sz. 38–39.

Eibner-Persy, Alexandrine: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Eisenstadt, 1980 (1981), Burgenländisches Landesmuseum. 324. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 62.).

Emlékverseny Fertődön. KSZ. 30, 1981, 15. sz. 1.

Endrődi Lajos (összeáll.): Panorama. A Fertő tó. TM. 92, 1981, 12. sz. 32.

Ernst, August: Gab es im Burgenland eine „Kroatische Bewegung?“ BF. 1981, Sh. 6. 44–62.

F. F.: Johannes Wanke und Eisenstadt. P. 9, 1981, 4. sz. 2–4.

Faragó Sándor: A Rábaközi Múzeum második évtizede (1971–1980). SSz. 35, 1981, 266–275.

Farkas Imre: Ergo bibamus! SF. 1980 (1981), 18–19.

Farkas Imre: Szakmánk életéből. Ifjú fakitermelők versenyben, EF. 1981, 8–9. sz. 2–4.

Fábján Lajos: Horváth B. Jenő (1922–1970). SSz. 35. 1981, 183–184.

Fábján Lajos: Nyolc soproni esztendő. (Emlékezés Komor Géza születésének 80. évfordulójára). SSz. 35, 1981, 278–281

Fejlődik a vendéglátás, új szakboltok Sopronban. NSZ. 39, 1981. ápr. 26.

Feld István: A nagylőzsi temetőkápolna építéstörténete. SSz. 35, 1981, 289–313.

Felhívjuk olvasóink figyelmét! Dr. Gimes Endre: Észak-Dunántúl. FÉ. 16, 1981, 153.

Fellegi Beatrix: A maga mércéjével. N. 28, 1981, 1. sz. Szín Kép melléklet 12–13.

Festschrift für Karl Semmelweis. BF. Eisenstadt, 1981, Burgenländisches Landesarchiv. 360. (Burgenländische Forschungen Sonderheft 6).

Fodor Zsolt–Konkoly-Thege Csabáné: A műszaki egyetemi könyvtárak III. szakmai szemináriuma. MüK. 18, 1981, 2. sz. 18–25.

Fogarassy László: Hamelin tábornok egy titkos jelentés tükrében. SSz. 35, 1981, 48–50.

- Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez. III. SSz. 35, 1981, 156–161.
- Fogarassy László: Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921). Bp., 1979. SSz. 35, 1981, 284.
- Folger, Eva M.: Ingo Nebehay–Robert Wagner: Bibliographie altösterreichischer. Ansichtenwerke aus fünf Jahrhunderten. Bd. I. A–H. Graz, 1981. BHBl. 43, 1981, 142.
- Folger, Eva Maria: Zur Genealogie der Familien Botgorschek-Eötvös. BF. 1981, Sh. 6, 63–69.
- Fónagy: Az MSZMP KB oktatáspolitikai határozatának szellemében. Egyetemünk tanévnyitó ünnepsége. EF. 1981, 11. sz. 4–5.
- Frank, Norbert: Beiträge zur Buchdruckergeschichte des Burgenlandes im 19. und 20. Jahrhundert. BF. 1981, Sh. 6, 70–104.
- Franz, Liszt Gedächtnisausstellung. Eisenstadt, 1981, Amt der Burgenländischen Landesregierung. 87. Katalog. Neue Folge Nr. 16.
- Führer Ernő–Csanády Etele: A Sopron Hegyvidéki Erdészet egyes hidrológiai jellemzőinek vizsgálata. Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 1980 (1981), 2. sz. 67–81.
- G. M.: Hauer Alfréd 1922–1981, BKL-Ö. 32, 1981, 286.
- Garád Róbert: A Fertő vitorláséletének múltjából. SSz. 35, 1981, 251–259.
- G(árdonyi) B(éla): A határ két oldalán. Az antifasiszta ellenállás emlékei. K. 37, 1981. máj. 16.
- Gera Mihály–Nádai Ferenc: Párbeszéd fotós könyvekről. Fotóművészet 24. 1981, 2. sz. 31–38.
- [374](#)Gerber Pál–Jáki Rezső–Sóki Imre (összeáll.): Dr. Vitális István 1871–1947. Bp., 1981, Magyar Állami Földtani Intézet, 42.
- Gerencsér Miklós: Hajnali úrvacsora. Bajcsy-Zsilinszky Endre utolsó óráiról beszél sopronkőhidai gyóntatója. NSZ. 39, 1981. dec. 24.
- Gerencsér Miklós: Jeanne d’Arc és a soproni Rozina. NSZ. 39, 1981. okt. 18.
- Gerencsér, Miklós: Jeanne d’Arc und die Soproner Rosina. BR. 15, 1981. nov. 16.
- Gerencsér Miklós: Mezei műhelyek. Bp., 1981, Mezőgazdasági Múzeum, 227.
- Gimes Endre: Észak-Dunántúl. Bp., 1981, Panoráma, 342.
- Gmasz, Sepp: Burgenlandlexikon: Karl Schönfeldinger. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 35–36.
- Gollnhofer Sándor: Szabó Alajos kiállítása Budapesten. SSz. 35, 1981, 361–366.
- Gömöri György: Egy strassburgi humanista magyar kapcsolatai a XVI. században. MKSz. 97, 1981, 317–321.
- Gömöri J(ános): Frühmittelalterliche Eisenschmelzöfen von Tarjánpuszta und Nemeskér. Acta

Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 32, 1980 (1981), 317–343.

Gömöri János (szerk.): Iparrégészeti kutatások Magyarországon. (Égetőkemencék régészeti és interdiszciplináris kutatása). Sopron, 1980, VII, 28–30. Veszprém, 1981. MTA VEAB Történelmi Szakbizottsága, 220.

Gömöri János: A korai középkori vasolvasztó kemencék és az ékelt vasbucák kérdése. Iparrégészeti kutatások Magyarországon, 109–121.

Gömöri János: Római istenhármas Sopronban. ÉT. 36, 1981, 1439.

Gömöri János: Római út és téглаégető kemence Fertőrákoson. SSz. 35, 1981, 59–67.

Graf, Hans: Die einstigen westungarischen Grenzgebiete. 3–4. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 25–29., 3–4. sz. 25–29.

Graf, Rabert: 60 Jahre Burgenländische Wirtschaft. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 1–2.

Grosina, Helmut: Das Burgenland – ein geordneter Raum. Volk und Heimat 36, 1981, 3. sz. 36–37., 4. sz. 28–29.

Grüll, Alfred: Interessante neuere Brutnachweise im Seewinkel östlich des Neusiedler Sees. Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 40.

Guglia, Otto: Botrychium lunaria (L.) Sw. Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 42.

Gyenge, Imre: Was waren Artikularkirchen? BL. 32, 1981, 3–4. sz. 36–37.

Győr-Sopron megye öt éves terve. NSZ. 39, 1981. jan. 7.

Hadházi Gyula: Thirring Gusztáv a Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója. Statisztikai Szemle 59, 1981, 892–897.

Hajdú Lajos: A dunántúli rendek köznevelési-közoktatási javaslatai 1790–91-ben. I–II. Pedagógiai Szemle 31, 1981, 33–43., 123–143.

Halálozás. Kálóczy István. Er. 30, 1981, 381.

Halász Zoltán: Könyv a magyar borról. Bp., 1981, Corvina. 209.

Halász Zoltán: Unter der Erde, wo die bunten Räusche wachsen. Weinkellerbesuche – von Tokaj bis Ödenburg. BR. 15, 1981. okt. 26.

Hambuch, Wendel: In der Hauptstadt Wurzeln geschlagen. Chefchirurg des grössten Unfallkrankenhauses. NZ. 25, 1981. jún. 20.

Hambuch, Wendel: Ungarndeutsche Wissenschaftler. Gespräch mit Universitätsprofessor Karl Mollay. Deutscher Kalender 1981, 53–58.

Harmati János: Sopron, fedett uszoda. MÉP. 1981, 3. sz. 34–37.

Harmati János: Széchenyi István utolsó hónapjainak történetéhez (Részletek egy korabeli

dokumentumból.). MH. 4, 1981, 46–48.

Haydn-Gedenkstätten. Wien, 1981. Belvedere Verlag. A Hadwiger. 71.

Hárs József: Schneider Lipót (1895–1981). SSz. 35, 1981, 368–370.

Hárs József: Zsolt Róbert: Kirándulók könyve. Bp., 1976. SSz. 35, 1981, 285–286.

(hegyi): Könyvekről. Velence–Sopron–Csongrád. Fo. 28, 1981, 271–272.

375Heitler László: Kiállítási kalauz. Országos érembiennálé Sopronban. Népszava 109, 1981. okt. 23.

Hencz József: Sopron város hosszútávú fejlesztési irányelveiről (1981–1995). SSz. 35, 1981, 218–236.

Herényi István: Herény. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1975–1976 (1981), 9–10, 161–172.

Hiller István: Adatok Sopron és környéke nyomdászatának történetéből. Kisalföldi könyvesházak 39–56.

Hiller István: Az agrártörténet című tantárgy bevezetése az Erdészeti és Faipari Egyetemen. FSZ. 30, 1981, 205–210.

Hiller István (szerk.): Az Erdészeti és Faipari Egyetem 1979–1980. Sopron, 1981. EFE Jegyzetsokszorosító Részlege. 62.

Hiller István: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának múzeális gyűjteménye. Agrártörténeti emlékgyűjtők II. országos találkozója, 21–37.

Hiller István: Az erdészeti könyvtárügy és a központi szakkönyvtárunk. Er. 30, 1981, 189–194.

Hiller István: Ezt látni kell! Sopron műemlék könyvtára. NSZ. 39, 1981. ápr. 19.

Hiller István: Haydn in Sopron. Haydn Gedenkstätten 50.

Hiller István: Haydn in Ungarn. Haydn Gedenkstätten 66–67.

Hiller István: Haydn-Pflege in der Dreiländerecke. Burgenland Jahrbuch 1982, 3.

Hiller István: Haydn-Pflege in Sopron. Burgenland Jahrbuch 1982. 9–11.

Hiller István: Haydn-Pflege in Ungarn. Burgenland Jahrbuch 1982. 7.

Hiller István: Majer Antal: A Bakony tiszafása. Bp., 1980. SSz. 35. 1981, 190.

Hiller István: Még egyszer felsőoktatásunk múltjának forrásairól. MN. 37, 1981. ápr. 29.

Hiller István: Olvasóink véleménye. Nem tudnak róla a történészek. NSZ. 39, 1981. máj. 30.

Hiller István: A TIT 1980. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 35, 1981, 176–182.

Hiller István: „A vonzóan tiszta, szép szerep”. Emlékezés Vándor Sándorra. K. 37, 1981. dec. 1.

Hiller István: Die Zentralbibliothek der Universität für Forstwesen und Holzindustrie in Sopron. Zentralblatt für Bibliothekswesen 95. 1981, 159–162.

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1980. évre. SSz. 35, 1981, 370–382.

Hiller, István–Schmidmaier, Dieter: Gedanken zur Geschichte eines ungarisch–deutschen und deutsch–ungarischen Fachwörterbuches. Erinnerungen an Adolf Divald und Karl Wagner. Freiberg, 1981, 41 p (Veröffentlichungen des Wissenschaftlichen Informationszentrums der Bergakademie Freiberg, Nr. 91.).

Hombauer, Anton: Rust, 300 Jahre Freistadt. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 32.

Horler Miklós: 20 éves az Országos Műemléki Felügyelőség Tervezési Osztálya.

Gondolatok egy évfordulóra. MÉP. 1981, 6. sz. 34–35.

Horváth László: A csapadékvíz kémiai összetétele Magyarországon. I. 85, 1981, 201–212.

Horváth Mária: Határállomáson. Mö. 24, 1981, 5. sz. 26.

Hrenkó Pál: Adalékok a magyarországi térképészet történetéből. GK. 33, 1981, 281–288.

Hungarhotels. Neue und verjüngte alte Hotels. BR. 15, 1981. ápr. 20.

I. P.: Die kleine Tiefebene im Skansen. NZ. 25, 1981. okt. 17.

Js.: Otto Domonkos: Blaudruckhandwerk in Ungarn. BR. 15, 1981. jún. 8.

Jakab Miklós: Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921). Pedagógiai Szemle 31, 1981, 271–273.

Jakus Lajos: A soproni Mesterképző Intézet (1829–1858), a volt evangélikus tanítóképző elődje. SSz. 35, 1981, 343–356.

376Járy, Péter: Jugendbuch über Lackner. „In deiner Hand das Licht”. NZ. 25, 1981. ápr. 11.

Járy, Péter: Maria Calisch, eine ungarndeutsche Schriftstellerin. NZ. 25, 1981. okt. 10.

Járy, Péter: Die Ödenburger Geschwister Kugler. NZ. 25, 1981. jan. 3.

Jászberényi Ferencné: Rólunk írták. Győr-Sopron megye a sajtóban 1980 első félévében (Válogatott cikkbibliográfia.). MH. 4, 1981, 103–107.

Jávorfői Tibor: Hírek, események, lapszemlék. bifi együttműködési szerződés. Fa. 31, 1981. 8. aug. 255.

Juhász István: A kecskeméti Szentháromság szobor. M. 25, 1981, 111–117.

Juretzky László: A MAE Soproni Helyi Csoportja munkájából. Tudomány és Mezőgazdaság 19, 1981, 4. sz. 92–93.

-ka-: Hilfe mit Skalpell und Vorschlägen. NZ. 25, 1981. szept. 26.

-ka-: Im Buschenschank der Laglers. NZ. 25, 1981. aug. 8.

Kanyó László: Brennberg – Siedlung in Gefahr? NZ. 25, 1981. máj. 16.

- Katona Imre: Nyugat-magyarországi kincstárak. Az Esterházyak műkincsei I. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1973–1974 (1981), 7–8. sz., 277–303.
- Kaus, Karl: Zur Geschichte der Museen, Sammlungen und Ausstellungen im Burgenland. BF. 1981, Sh. 6. 105–106.
- Kállay István: Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei különös tekintettel az akadémiai könyvtár kéziratárának Mikoviny térképeire. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 292–294.
- Kállay István: Ladislaus Triber (szerk.): Die Obere Wart. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 297–299.
- Kecskés Mihály: Fehér Dániel életpályája – kutatási területei. AT. 29, 1980 (1981), 595–598.
- Kecskés Sándor: Az oktatás szerepe a kutatási eredmények bevezetésében. Agrártudományi Közlemények 40, 1981, 227–232.
- Keresztényi József: Soproni kis olimpiatörténet. SSz. 35, 1981, 172–176.
- Keresztury Dezső: A magyar irodalom képeskönyve. Bp., 1981, Helikon, Móra, 330. 203 szoba lesz korszerűsítés után a Lövér Szállóban. NSZ. 39, 1981. febr. 18.
- Kitaibl, Hans: Die Breitenbrunner Handwerkszechen. BHBl. 43, 1981, 145–158.
- K(irály) P(ál): Tisztelgés Wagner Károly előtt. EF. 1981, 8–9. sz. 7.
- Királyné Feigly Zsuzsanna: Az oroszlanói szakcsoport soproni tanulmányútja. BKL-B. 114, 1981, 855–856.
- Kisházi Péter: Emléktöredék Kovács Lajosról. NME Közleményei I. sorozat Bányászat 30, 1981, 1–2. sz. 25–30.
- Kisházi Péter: Nyugat-magyarországi régi vaskohászati leletek vasérc- és salakmintáin végzett ásványkőzettani és teleptani vizsgálatok eredményei. Iparrégészeti kutatások Magyarországon 149–156.
- Kiss Ervin: Az emlékkiállítás megnyitó beszéd. (Pattantyús Ábrahám Imre). NME Közleményei II. sorozat Kohászat 26, 1981, 1. sz. 7–9.
- Kiss Ervin–Terplán Zénó: Pattantyús Ábrahám Imre professzor munkásságának méltatása. NME Közleményei II. sorozat Kohászat 26. 1981, 1. sz. 17–27.
- Kiss Jenő: A cipésmesterség szakszókincse a rábaközi Mihályiban, Bp., 1981, ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék, MTA Nyelvtudományi Intézete, 69 (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 5.).
- Kiss Jenő: Néprajzi-nyelvi érdekességek Mihályiból. SSz. 35. 1981, 72–80.
- Kiss Mária: Kurt Ryslav: Materialien zur Geschichte der Apotheken und Apotheken im Burgenland. Vasi Szemle 35, 1981, 145–146.
- Klinger András: Thirring Gusztáv, a demográfus. Statisztikai Szemle 59, 1981, 882–889.

- Knittler, Hannelore: Bergwerk des Glaubens. Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 16–25.
- Knittler, Hannelore: Volk und Heimat: Burgenlandlexikon. Eisenstadt, Bergkirche. Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 27–28.
- 377 Knopp András: Szervátiusz Jenő Cantata Profana című műve Sopronban. SSz. 35, 1981, 80–86.
- Knopp András: Szervátiusz Jenő Cantata Profanájához. KR. 1981, 1. sz. 12–13.
- Koch, Josef: Erinnerungen an die Anschlusszeit. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 9–10.
- Komárik Dénes: „A romantika építésze Magyarországon” című kandidátusi értekezéséről. Zádor Anna opponensi vélemény. Kubinszky Mihály opponensi vélemény. Komárik Dénes válasza. MÉ. 30, 1981, 73–80.
- Korkisch, Adolf: Volkstümliche Pflanzennamen aus dem Burgenland. BHBl. 43, 1981, 37–44., 78–87., 125–140., 167–184.
- Sz. Koroknay Éva: A XVI. századi kőszegi levéltári kötetekről. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1973–1974 (1981), 7–8. sz. 305–332.
- Kósa Csaba: A század sodrában ... Felemelni a Fertő-tájat. Beszélgetés Pichler Jánossal. MV. 1981, 6. sz. 20–22.
- Kóser László–Fazekas Via: A fertőrákosi kristályospala öszlet földtani–kőzettani felépítése. FK. 111, 1981, 424–452.
- Kovacsics József: Thirring Gusztáv életútja. Statisztikai Szemle 59, 1981, 878–881.
- Kovács Jenő: Együtt a határterületi lakossággal 1945–1956. HK. 28, 1981, 403–426.
- Kovács József László: Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között. H. 9, 1981. 5. sz. 63.
- Kovács József László: Tarnóc Márton: Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp., 1978. SSz. 35, 1981, 93–95.
- Kőhegyi Mihály: Borostyángyöngyök szarmata sírokban. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1973–1974 (1981), 7–8. sz. 121–132.
- Könyvhónapi újdonságok: Mezei műhelyek. KSZ. 30, 1981, 5. sz. 16.
- Környei Attila: Sopron és vidékének munkásmozgalma (1919. augusztus 1–1924). Győr, 1981, MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottsága, 232.
- Köves István: Szobrok – műszaki szemlélettel? Tájékoztató futások. MI. 25, 1981, 52. sz. 39–41.
- Kövess Gyula: Miesbach-Drasche érdekesség és szerepe a hazai barnaszénbányászat fejlődésében. BKL-B. 114, 1981, 708–714.
- Kreissl, Harry: Der Dampf um den „Fertő”. Kurier (Wien) 1981. aug. 1.

- Kubinszky Mihály: Gondolatok a műemlékvédelmi kiállítás képei előtt. MÉP. 1981, 6. sz. 56–57.
- Kubinszky Mihály: Die Strassenbahn in Ödenburg (Sopron). Strassenbahn Magazin 1981, 39. sz. 64–69.
- Kunszabó Ferenc: Széchenyi István eszmerendszere. É. 1981, 1. sz. 33–55.
- Kutasi Ferenc: Szakmunkástanulók érzelmi nevelése. Kö. 31, 1981, 27.
- L. K.: „Glück auf!” im Museum. NZ. 25, 1981. jún. 20.
- Ladányi Sándor: Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 299–301.
- Lagzi István: A Nyugat-Magyarországon elhelyezett lengyel katonai menekültek történetének néhány kérdése. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1975–1976 (1981), 9–10. sz. 283–297.
- Lakó György: Zsirai Miklós emlékezete. MT. 88, 1981, 782–784.
- Die Landeshauptleute des Burgenlandes bis 1938. BL. 32, 1981, 3–4. sz. 12–15.
- Lang, M.: Gemeindebücherei Mörbisch – Gründung und Entwicklung. Volk und Heimat 36, 1981, 3. sz. 46.
- Lang, Michael: Nur ein Gesangverein! Volk und Heimat 36, 1981. 4. sz. 47.
- Lebzeltmodel aus dem Liszt Ferenc Múzeum (Sopron). Eisenstadt, 1981, Amt der Burgenländischen Landesregierung, 36 (Katalog Neue Folge 12.).
- Leser, Ludwig Dr. h.c. SPÖ. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 42.
- Lovas Gyula: Fejezetek vasútunk történetéből. 23–33. V. 7. 1981, 1–12. sz. 2.
- Lovas Gyula: Felszabadulás két tételben. V. 7. 1981, 4. sz. 2.
- Löffler, Heinz: Raumordnung tut Not. AGN–ein hoffnungsvoller Ansatz. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 30–31.
- 378Lőrincz Barnabás: Téglaegető kemencék Pannóniában. Iparrégészeti kutatások Magyarországon 77–93.
- (–m): Tapasztalatok az előképzésről. Mö. 24, 1981, 3. sz. 28.
- Macher Frigyes: Romwalter Alfréd és Sopron. NME Közleményei II. sorozat Kohászat 1981, 2. sz. 85–92.
- Macher Frigyes: Dr. Romwalter Alfrédnek szobra Sopronban, az Erdészeti és Faipari Egyetem botanikus kertjében. BKL-K. 114, 1981, 310–311.
- Magyar felsőoktatástörténeti irodalom bibliográfiája 1945–1979. Bp., 1981, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóintézet, 428.
- A magyar levéltári irodalom bibliográfiája 1976–1977. Levéltári Közlemények 48–49, 1978 (1981), 307–323.
- A magyar munkásmozgalom történetéről szóló cikkek jegyzéke. 1980. július–augusztus–szeptember.

Párttörténeti Közlemények 27, 1981, 229–230.

Majer Antal: Gyérítési kísérleti tapasztalatok lúcfenyvesekben. Er. 30, 1981, 5–11.

Manherz, Karl: Zur Geschichte der ungarndeutschen Volkskundeforschung. NZ. 25, 1981. ápr. 4.

Martischinig, Michael: Stammtische, Bruderschaften, Vereine. Das Vereinsleben in der Volkskultur. P. 9, 1981, 45–46.

Mastalirné Zádor Márta: Nördliche Dreiländerecke Innsbruck, 1980. SSz. 35, 1981, 185–186.

Mayer, Eugen: Burgenland in alten Ansichtskarten. Eisenstadt, 1981, Amt der Burgenländischen Landesregierung. 72 (Katalog Neue Folge Nr. 17.).

Mayer, Josef: Blühen und Sterben. An die Heimat: Hannelore Knittler. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 16–26.

Mayer, Josef: Das Burgenland ist. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 12–16.

(Mátyás): Könyvheti kaleidoszkóp. Vásárlók, könyvek, rendezvények. Népszava 109, 1981. jún. 4.

Meisel Jánosné: A magyar földtani irodalom jegyzéke 1980. FK. 111, 1981, 532–551.

Megay László: Brennberg. SF. 1980 (1981), 23–28.

Merényi László: Az 1918. januári sztrájk és Sopron vármegye. SSz. 35, 1981, 356–361.

Mészáros István: Az iskolügy története Magyarországon 996–1777. között. Bp., 1981, Akadémiai Kiadó, 671.

Mészöly Győző (szerk.): Parkerdők Magyarországon. Bp., 1981, Natura, 300.

Metzl János: Halász Zoltán: Magyarország. Bp., 1980. SSz. 35, 1981, 89–90.

Meyer, Wolfgang: Die Wehranlage von Pöttsching, Bez. Mattersburg, Bgld. BF. 1981, Sh, 6, 117–132.

-mikulás-: Agancsok, bőrök, madarak. Mö. 24, 1981, 4. sz. 18–19.

Mittelalterliche Konsolen und Dachkandeln. NZ. 25, 1981. febr. 28.

Modrián, L.: Keine Anschauungsmittel. Deutscher Kalender 1981, 160–162.

Mollay Károly: Bárdos Kornél: Győr zenéje a 17–18. században. Bp., 1980. SSz. 35, 1981, 188–189.

Mollay Károly: Földrajzi neveink magyarázatáról. (Hozzászólás Kiss Lajos könyvéhez) SSz. 35, 1981, 237–250.

Mollay Károly: Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingebach. Wien, 1976; Nagy, Josef–Gruber, Oswald (red.): 700 Jahre Neckenmarkt. Eisenstadt, 1979; Zisper, Lorenz: Festschrift 350 Jahre Schlacht bei Lackenbach und Neckenmarkter Fahenschwingen. Eisenstadt, 1970; Berghofer, Josef: Müllendorf. Geschichte, Wirtschaft, Volkskunde. Eisenstadt, 1980. SSz. 35, 1981, 187–188.

Mollay Károly: Kiss Jenő: A cipésmesterség szakszókincse a rábaközi Mihályiban. Bp., 1981. SSz. 35,

1981, 285.

Mollay Károly: Lagzi István (szerk.): Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből 1939–1945. Bp.–Szeged, 1979. SSz. 35, 1981, 89.

Mollay Károly: Lindeck-Pozza, Irmtraut: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. III. 379. Band: Die Urkunden von 1301 bis 1327, mit Nachträgen von 1233 bis 1301. Wien–Köln–Graz 1979, SSz. 35, 1981, 282–283.

Mollay Károly: Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár. XVIII. kötet (1290–1789). Bp., 1980. SSz. 35, 1981, 87–88.

Mollay Károly: Studia Judacia Austriaca. Im Auftrage des Vereins „Österreichisches Jüdisches Museum in Eisenstadt“ herausgegeben von Univ. Prof. Dr. Kurt Schubert. Wien–Eisenstadt, 1974–1980. SSz. 35, 1981, 283.

Molnár István: Tüskevár barokk kori emlékeinek története. MÉ. 30, 1981, 23–38.

Molnár László: Bányászati Múzeumok és kiállító helyek. 1981, Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat Nyomdája, 30.

Molnár László: Bergbau-Museen und Bergbau-Ausstellungen in der Volksrepublik Ungarn. Bp., 1981, NIMDOK, 32.

Molnár László: Huszonhét Hell. Technikatörténet. 18, 1981, 35. sz. 23.

Molnár László: Nemzetközi numizmatikai szimpózium (Sopron, 1980. szept. 27–28.). BKL-B. 114, 1981, 201.

Molnár Sándor: Közös célunk a gyakorlati oktatás korszerűsítése. EF. 1981, 11. sz. 6.

Mónus Imre: Koncsek László: Kincskeresők. Bp., 1980. MH. 4, 1981, 3. sz. 94–95.

Mühl Nándor: VIII. soproni öntészeti napok. BKL-Ö. 114, 1981, 17–18.

Mühl Nándor: A soproni csoport 1980. évi munkája. BKL-Ö. 114, 1981, 91–92.

Műszótár. EF. 1981, 10. sz. 2.

Művészettörténeti szakdolgozatok és doktori értekezések 1947–1980. MÉ. 30, 1981, 301–306.

Nagy Gyula: A gyakorlati oktatásnak a továbbképzésben betöltött szerepéről. Tudomány és Mezőgazdaság 19, 1981, 6. sz. 60–71.

E. Nagy Lajos: Szerencsés János: Sopron. MH. 4, 1981, 2. sz. 111–112.

Nagy László: A gyakorlat szerepe az erdőmérnökképzésben. FSz. 80, 1981, 95–100.

Nagy Márton: Mikola ünnepség Sopronban. Fizikai Szemle 31, 1981, 472.

Nationalpark Neusiedler See Seewinkel. NaLa. 1981, 5. sz. 101.

- Nárai Vencel: Tatabányai történeti szakcsoport soproni látogatása. BKL-B. 114, 1981, 287.
- Nebehay, Ingo–Wagner, Robert: Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke aus fünf Jahrhunderten. Bd. I. A–H. Graz, 1981, Akademische Druck und Verlagsanstalt. 395.
- Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei II. sorozat Kohászat. 26, 2. füzet.
- Dr. Kovács Lajos professzor emlékére. Miskolc, 1981, NME. 113.
- Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei II. sorozat Kohászat. a 26, 2. füzet.
- Megemlékezések dr. Romwalter Alfréd professzorról. Miskolc, 1981, NME. 121.
- Neunteufl, Walter: Georg Matthäus Vischers kartographisches Wirken für das heutige Burgenland. BHMI. 43, 1981, 160–166.
- Németh Varga Zoltán: Kovács Lajos élete és munkássága. NME Közleményei I. sorozat, Bányászat. 30, 1981, 1–2. sz. 7–23.
- Némedi Varga Zoltán (összeáll.): Kovács Lajos professzor életrajzának fontosabb adatai. NME Közleményei I. sorozat Bányászat 30, 1981, 1–2. sz. 37–47.
- Németh Ferenc: Burgenlandi kalandozások. Várak földjén. ÉT. 36, 1981, 1239–1241.
- Német Péter: Civitas et suburbium (Adatok Sopron korai várostörténetéhez). SSz. 35, 1981, 50–58.
- O. I.: Thirring Gusztáv emlékülés. Statisztikai Szemle 59, 1981, 909–910.
- Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 69. tisztújító küldöttközgyűlése (Budapest, 1981. június 12.). Az érembizottság előterjesztése. BKL-B. 114, 1981, 665–675.
- Óvári Antal: Rosnak, Hans (red.): Die Stadt Oberpullendorf. Graz, 1979. SSz. 35, 1981, 286–287.
- Őrsi András: Szobrok önvédelemből? Sopron, 1981, Szolgáltató I. Sz. 24.
- Őrsi Károly: Az első újjáépített barokk kertünk: Nagycenk, KSZ. 30, 1981, 3. sz. 8–9.
- 380Őrsi Károly: Nagycenk. Kastélypark. Veszprém, 1981, Veszprémi Nyomda. 16. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 72.).
- Parti Nagy Lajos: Sobor Antal: Hosszú háború. Jelenkor 14, 1981, 478–479.
- Pattantyús Ábrahám Imre professzor életrajzának fontosabb adatai. NME Közleményei II. sorozat Kohászat 26, 1981, 1 sz. 29–31.
- Paul, Hans: Erinnerungen an die Anschlusszeit. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 10–11.
- Paul, Hans: Frühe Amerikawanderer unserer Heimat. BF. 1981, Sh. 6. 133–151.
- Paul, Hans: Die Marktgemeinde Grosspetersdorf. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 8–10.
- Paul, Hans: Oedenburg–Sopron. Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 1–5.

- Paul, Hans: Schattendorf. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 44–45.
- Paul, Hans: Vom Hausbau der Söllner in den Fünfzigerjahren des 19. Jahrhunderts. BHBl. 43, 1981, 97–114.
- Pernes Gyula: Az olvasómozgalom hagyományai Győr-Sopron megyében. Kisalföldi Könyvesházak 67–76.
- Perschy, Jakob: Grossgemeinde Pamhagen. Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 23–25.
- Petercsák Tivadar: Honismeret a képes levelezőlapokon. H. 9, 1981, 2. sz. 27–33.
- Pethő, Lajos: Fremdenverkehr unbefriedigend. Ein See – zwei Länder. BR. 15 1981. aug. 17.
- Pethő Lajos: Védett és védtelen erdeink. A természetvédelem és az erdőgazdálkodás ellentmondásai. MHI. 4, 1981, 4. 3–5.
- Péter Márta–Szilágyi András: Keresztelőtál Augsburgból. ÉT. 36. 1981, 730.
- Péteri Judit: Koncert-krónika Pécsről, Sopronból. Mu. 24, 1981, 1. sz. 21–24.
- Pichler János: A Fertő-táj tudományos kutatási terve I–II. SSz. 35, 1981, 33–42, 129–141.
- Pressestimmen zum Bellér-Buch. NZ. 25, 1981. dec. 19.
- Probst, Franz: Johannes Ebenspanger und die heinzische Mundartdichtung. BF. 1981, Sh. 6, 205–223.
- Probst, Franz: Künstlerporträt: Moravitz. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 21–24.
- Pusztai József: Egy elfelejtett magyar író: Frankenburg Adolf. DN. 38, 1981. nov. 10.
- Pusztainé Madar Ilona: Nemesládony és Tompaládony lakóinak állattartása. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1973–1974 (1981), 7–8. sz. 181–206.
- Putz, Adalbert: Hohzatschaun. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 28–30.
- Rabe, Rupert: Als das Burgenland noch nicht bei Österreich war. Volsstimme 1981. aug. 21.
- Raschek, Wolfgang: Heinersdorff, Richard: Die k. u. k. privilegierten Eisenbahnen der Österreichisch–Ungarischen Monarchie. München, 1980. Biblos 30, 1981, 360–361.
- Raum Frigyes: Nagy Lajos. GK. 33, 1981, 457.
- Rác T. János: Hagymányt ápolnak és teremtenek. Kommunista oktatók a soproni egyetemen. NSZ. 39, 1981. jan. 17.
- Rác Józsefné: Sopron város utcafásításairól. SSz. 35, 1981, 67–71.
- Reingrabner, Gustav: Evangelisch im Burgenland. 200 Jahre Toleranzpatent. Eine Ausstellung in Oberschützen. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 4–5.
- ritter-: Buchbesprechung: Das neue Buch von Ungarnwein. BR. 15. 1981. ápr. 20.

- Romwalter Alfréd: Emlékeim édesapám életéről és munkájáról. NME Közleményei II. sorozat Kohászat. 26, 1981, 2. sz. 63–83.
- Dr. Romwalter Alfréd professzor mellszobrának avató beszéde a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Botanikus Kertjében 1965. szeptember 2-án. NME Közleményei II. sorozat Kohászat 26, 1981, 2. sz. 111–112.
- Rosnak, Hans: Synthese von Arbeit und Kultur. BL. 32, 1981, 3–4. sz. 4–6.
- Roth, Joseph: Reise durchs Heanzenland (Deutsch-Kreuz; Die Juden von Deutsch-Kreuz 381 und die Schweh-Khilles, Ödenburg, Zinkendorf oder Nagy-Zenk). Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 31–34
- Rozsnyói Ágnes–Sz. Gyivicsán Mária (összeáll.): A Magyarországon megjelent történeti munkák (önálló kötetek, tanulmányok, cikkek) válogatott jegyzéke. (1980. január 1–december 31.) Sz. 115, 1981, 1378–1475.
- S. L.: Dr. Bellér Béla: A magyarországi németek rövid története. KR. 1981, 10. sz. 38.
- Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 1980, Sopron, 1981, Széchenyi Nyomda Soproni Üzeme, 224.
- Sauerzopf, Franz: Gedanken zum Naturschutz-Methodik und Problematik am Beispiel Burgenland. BF. 1981, Sh. 6. 224–232.
- Sági Pál: Gerencsér Miklós: Mezei műhelyek. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1981. Tudomány és mezőgazdaság 19, 1981, 2. sz. 71–72.
- Sándor Pál: Deák és titkosrendőrség. Titkosrendőri adalék politikai koncepciójáról (1843). TSZ. 1981, 4. sz. 592–610.
- Sándor Pál: A titkosrendőrség Magyarországon a reformkor kezdetén. História 3, 1981, 2. sz. 5–7.
- Schey, Paul: Gemeindebücherei Forchtenstein. Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 46.
- Schlag, Gerald: Die Entstehung des Burgenlandes 1918–1921. Volk und Heimat 36, 1981, 1. sz. 4–8.
- Schlag, Gerald: Projekte eines Joseph Haydn-Denkmal in Eisenstadt. BF. 1981, Sh. 6. 233–259.
- Schlag, Gerald: Renaissance-Tapisserien im Schloss Halbturn. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 33–36.
- Schmid, Hanns: Wissenschaft und Forschung am Burgenländischen Landesmuseum. BF. 1981, Sh. 6. 260–265.
- Schmid, Hanns: Zur Hydrogeologie der Mineral- und Heilwasserlagerstätte Edelstal-Bgld. BHBl. 43, 1981, 1–4.
- Schneider Lipót: Sopron város fejlesztésének egyes kérdései. SSz. 35, 1981, 143–156.
- Schneider, Reinhold: Eisenstadt und die Dinge rundherum. Volk und Heimat 36, 1981, 2. sz. 29–30.
- Schönerné Pusztai Ilona: Műemlékhelyreállítás, Sopron, Fő tér 7. MÉP. 1981, 6. sz. 36–41.

- Schurli, Franziska: Burgenländische Festspiele. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 2–3.
- Sebestyén, György: Burgenland, wo sich die Wege kreuzen. Eisenstadt, 1981, Roetzer, 144.
- Sedlmayr János: Múemlékhelyreállítás, Sopron, Templom u. 12. MÉP. 1981, 6. sz. 42–47.
- Sedlmayr János: Nagypál Judit építész helyreállításai. M. 25, 1981, 262–275.
- Seedoch, Johann: 50 Jahre Burgenländische Heimatblätter. BF. 1981, Sh. 6. 266–297.
- Semmelweis, Karl: Die ältesten Kalenderdrucke auf dem Gebiete des Burgenlandes und die Kalenderliteratur des burgenländisch-westungarischen Raumes. BHBl. 43, 1981, 18–37.
- Semmelweis, Karl: „Eisenstadt in alten Ansichten“. Europäische Bibliothek, Niederlande. BL. 32, 1981, 1–2. sz. 44.
- Sill, Ferenc: Die Besitzungen des Kapitels von Eisenburg in Illmitz. BHBl. 43, 1981, 114–124.
- Sindulár Anna: Hetedhét megye robbantómestere. Mő. 24, 1981, 3. sz. 30.
- Sindulár Anna: Vigyázat! Mocsárhalál! Mő. 24, 1981, 1. sz. 5.
- Sinkó Ferenc: A Szent László emlékek sorsa a XVI. és XVII. században. Vi. 46, 1981, 529–532.
- Sopron Konferenz über moderne österreichische Literatur. BR. 15, 1981. dec. 7.
- Staud Géza: Faludi Ferenc és az iskolai színjátszás. Irodalomtörténeti Közlemények 85, 1981, 305–312.
- Stefanits, Günther–Wolf, Ferdinand: Dorf an der Zeitenwende. P. 9, 1981, 1. sz. 2–6.
- 382-sz-: Die Wirkungstätte im Storno-Hius. Soproner Hotels erneuert. BR. 15, 1981. dec. 14.
- Sz. K. Gy.: Dr. Halmos Ferenc 1931–1980. BKL-B. 114, 1981, 139.
- Szabó, János: Josef Krammer, der erste Direktor der Bürgerschule Eisenstadt. BHBl. 43, 1981, 71–77.
- Szabó Jenő: A háború és a felszabadulás krónikájához. SSz. 35, 1981, 43–48.
- Szabó Jenő: Pellican Ignác Lőrinc városi fegyvertáros számadása az 1692. évről. SSz. 35, 1981, 331–343.
- Szabó József: Kiss Jenő: Mihályi tájszótár. MNy. 77, 1981, 224–227.
- Szatmári Jenő István: Körutazás az ízek országában. Inycsiklandozó útbaigazító, TM. 92, 1981, 7. sz. 13.
- Szántó Gyula: Szálloda a Bástya utcában. V. 7, 1981, 10. sz. 2.
- Száraz György: A tábornok 9. É. 1981, 12. sz. 1034–1052.
- Szántó Péter: Értékes belvárosok. Népszava 109, 1981. júl. 30.
- Szeberenyi, Ludwig: Chancengleichheit. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 14.
- Szemző Béla: A magyar cukorrépa termesztés újjászervezése, 1945–1948. (Egy volt miniszteri biztos

visszaemlékezései) II. ASZ. 23, 1981, 574–610.

Szilágyi Károly: „Keresem a hallgatókkal az összhang perceit”. Veszprémi Napló 1981. jún. 2.

Szilárdfy Zoltán: Magyar barokk szentképek. MÉ. 30, 1981, 114–135.

Szopory Béla: Dr. Romwalter Alfréd professzor életrajzának fontosabb adatai. NME Közleményei II. sorozat Kohászat 26, 1981, 2. sz. 57–59.

Szörényi László: Természetvédelmi vetélkedő Sopronban. B. 36, 1981, 237.

Szövényi István: A céhek és a kereskedők kenyérharca Kőszegen a XVIII. században. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1973–1974 (1981), 7–8. sz. 239–244.

Szövényi István: A kőszegi kálvária templom építéstörténete. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 1975–1976 (1981), 9–10. sz. 257–269.

Szűcs Jenő: Megosztott parasztság – egységesülő jobbágyság. A paraszti társadalom átalakulása a 13. században. I-II. Sz. 115, 1981, 3–65, 263–319.

TL.: Peter Bachmaier: Oberpullendorf/Felsőpulya. Sz. 115, 1981, 652–653.

Tausend Schätze einer Sammlung. NZ. 25, 1981. szept. 12.

Tájékoztató a Győr-Sopron megyei szolgáltatásokról. Miskolc, 1981, Borsod megyei Nyomda. 150.

Tevanné Bartalis Éva: Adatok a Fertő tó alga-flórájához és biológiai vízminősítéséhez. HiK. 61, 1981, 97–109.

B. Thomas, Edit: Zur Quirinus- und Martinfrage in Sabaria. Frühchristliche Kontinuität im westpannonischen Raum. BHBl. 43, 1981, 5–18.

Tilkovszky Lóránt: A magyarországi némettség a Darányi-kormány idején. II. Sz. 115, 1981, 1091–1134.

Tilkovszky, Loránt: Ungarn und die Deutsche „Volksgruppenpolitik” 1938–1945. Übers. Johanna Till. Bp., 1981, Akadémiai Kiadó, 368.

Timon Kálmán: Szerencsés János: Sopron. Corvina. MÉP. 1981, 6. sz. 64.

Tobler, Felix: Karl Semmelweis: Eisenstadt in alten Ansichten. Europäische Bibliothek – Zaltkommel/Niederlande 1981. BHBl. 43, 1981, 144.

Tomka Péter: Hová tűntek az avarok? História 3, 1981, 2. sz. 3–5.

Tompa Károly: A jegyzetellátás helyzete és feladatai az Erdőmérnöki Karon. FSz. 30, 1981, 177–181.

Tóth Katalin: Hozzászólás nevelési kérdésekhez. FSz. 30, 1981, 555–560.

Traxler, Gottfried: Der Haarblatt–Schwingel, Festuca tenuifolia Sibth., im Burgenland. BHBl. 43, 1981, 45–46.

Triebel, Rudolf: Vom Aussterben bedroht – die Grosstrappe. Volk und Heimat 36, 1981, 4. sz. 29–30.

Ulbrich, Karl: Die Organisation des Masswesens, der Zimentierung und des Eichwesens in Westungarn und im Burgenland. BF. 1981, Sh. 6. 313–338.

383 Unger, Günter: Radiokunst aus dem Burgenland. BL. 32, 1981, 3–4. sz. 2–3.

Urbán Aladár: Batthyány Lajosné visszaemlékezései férje fogságára és halálára. Sz. 115, 1981, 587–620.

V. J.: Varga Lajos emlékülés. (Sopron, 1981. május 12–13.) HiK. 61, 1981, 530.

Vadász Ferenc: Előnyök nélkül. Kerek-asztal, Mő. 24, 1981, 10. sz. 22–23.

Vadász Ferenc: Látogatóban ... Egy rábaközi kisvárosban. NSz. 39, 1981. jan. 8.

Vanyó Tihamér: Karsai Ferenc Géza (1905–1981). SSz. 35, 1981, 366–368.

Varga Gyula: Pusztacsalád a két világháború között (1918–1945). SSz. 35, 1981, 313–331.

Vargáné Major Judit: Gyökereink, forrásaink. H. 9, 1981, 2. sz. 12–14., 3. sz. 23–25.

Várkonyi Anna: Hasznosítható tapasztalatok. Természetvédő ifjaknál Ausztriában. B. 36, 1981, 351–353.

Verő József: Geofizikai módszerek alkalmazása ipari régészeti kutatásokban. Iparrégészeti kutatások Magyarországon 189–199.

Viniczai István–Windisch Aladárné (összeáll.): Az 1978. évi, Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája II. HK. 28, 1981, 146–159.

Viniczai István–Windisch Aladárné (összeáll.): Az 1979. évi, Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája I. HK. 28, 1981, 660–679.

Wegleitner Alois: Es waren doch die Burgen! Volk und Heimat 36, 1981, 3. sz. 16.

Werkl, Florian: Zur Geschichte ungarndeutscher Berufe: Der Uhrmacher. NZ. 25, 1981. aug. 15.

Widder, Roland: Alternative Politikfelder zwischen alter „Heimat“ und neuem „Regionalismus“. BF. 1981, Sh. 6. 339–353.

Widtmann, Heimo: Magyar műemlékvédelem osztrák szemmel. M. 25, 1981, 161–167.

Wirthmann Julianna (közreadja): Külföldi kritikusok magyar muzsikusról. Mu. 24, 1981, 1. sz. 37., 3. sz. 36–37.

Zentai László: Tüskés Tibor: Szülőföldünk a Dunántúl, MH. 4, 1981, 115–116.

Zimmerli, Stephan: Der Purpurreiher – Schreit- und Anstandsjäger. Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 42–43.

Zimmermann, Edmund: Entscheidung für Österreich, Volk und Heimat 36, 1981, 5. sz. 16–18.

Zóka László: Szép magyar képeskönyvek. H. 9, 1981, 58.

Zöld Ferenc (szerk.): Kisalföldi könyvesházak. Tanulmányok a Győr-Sopron megyei könyvkultúra

történetéből. Győr, 1981, Győr-Sopron megye Tanácsa, 75.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Augusztinovicz Elemér ny. gimnáziumi igazgató, Sopron, Múzeum u. 10.

Szita Szabolcs az MSZMP KB Politikai Főiskolája, 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–21.

Dr. Kovács József László főiskolai tanár, 2072 Zsámbék, Lenin tér 3.

Dr. Berecz Dezső ny. ügyvéd, író, Sopron, Kisfaludy u. 8.

Dr. Tompos Ernő okl. építészmérnök, Sopron, Táncsics u. 23.

Zádor Alfréd ny. főmérnök, Sopron, Színház u.

Dr. Entz Géza egyetemi tanár, 1118 Budapest, Bakator u. 16.

Dr. Gömöri János muzeológus, Sopron, Fő tér 6.

Ulreich József városi tanácselnökhelyettes, Sopron, Városi Tanácsház

Dr. Borbély László művészettörténész, Budapest, Szépművészeti Múzeum

Nagy Alpár zenetanár, Sopron, Óvónőképző Intézet

Szarka Árpád festőművész, Sopron, Kis János u. 1.

Kálmán Gyula tanár, Csorna, Lenin u. 13/III/13.

Dr. Hiller István az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132

Mastalirné Zádor Márta tud. főmunkatárs (EFE), Sopron, Pf. 132

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

384 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Augusztinovicz, Elmar: Die sieben Jahrzehnte der Frankenburg–Literarischen–Gesellschaft (1877–1949)
Szita, Szabolcs: Zur Geschichte des kriegsfeindlichen und antifaschistischen Widerstandes im Komitat
Ödenburg (1944–1945) IV. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Kovács, Josef Ladislaus: Leges Scholasticae Lacknerianae (1620–1718) II. Teil

Kleine Mitteilungen

Tompos, Ernst: Ödenburger bürgerliche Wappen in den Matrikeln der Sankt-Michael-Bruderschaft

Berecz, Desider: Sorgen der Literarischen Gesellschaft um die Jahrhundertwende

Zádor, Alfred: Geschichte der Trockenlegung des Waasens

Gömöri, Johann: Gedanken über eine Ausstellung

Entz, Geysa: Eine unbekannte Vedute Ödenburgs aus 1840

Kulturelles Leben in Ödenburg

Ulreich, Josef: Die Ausstellung von Hans Sedlmayr

Borbély, Ladislaus: Die Gedenkausstellung von Aladár Mühl

Nagy, Alpár: Die wichtigeren Ereignisse des Bartók-Zentenariums in Ödenburg

Nekrologe

Szarka, Árpád: Der Kunstmaler und Graphiker Josef Kaschichnitz (1899–1982)

Kálmán, Gyula: Das Andenken des Forstingenieurs Franz Kiss in Szilsárkány

Bücherschau

Hiller, Stefan–Mastalir-Zádor, Martha: Die Ödenburg-Bibliographie für das Jahr 1981

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Mahatsek Lucia: Frankenburg Adolf. Sopron, 1938; Csatkai Endre: Frankenburg Adolf keresztszülei. SSz. 1939, 30; Berecz Dezső: Frankenburg arcvonásai. SSz. 1955, 3–4. sz. 114–6; Petz Aladár: Frankenburg Adolf győri elődei. SSz. 1955, 3–4. sz. 116–8; Simkovics Gyula: Ney Ferenc emlékezése Sopronra és Frankenburgra. SSz. 1961, 166–8; Gergely Pál: Frankenburg Adolf tudóstársasági folyamodványa. SSz. 1961, 177–9; uő.: Frankenburg három soproni keltezésű levele. SSz. 1961, 370–371; Zsidai József: Gondolatok Frankenburg Adolf marxista megítéléséhez. SSz. 1962, 9–16; Kugler Pál Ferenc soproni szobrász Frankenburg-érme. SSz. 1965, 176; Káldy Miklós: Frankenburg Adolf gyermekkori lakóhelyei Sopronban. SSz. 1966, 162–3.

2 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer Ernő: Bella Lajos (1850–1937). SSz. 1937, 81–6; Nováki Gyula: Bella Lajos emlékmű a Várhelyen. SSz. 1958, 369–70.

3 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Ágoston Ernő (1889–1857). SSz. 1958, 84–9.

4 (Megjegyzés - Popup)

Augusztinovicz Elemér: Berecz Dezső 80 éves. SSz. 1974, 1–3.

5 (Megjegyzés - Popup)

Domonkos Ottó: Csatkai Endre (1896–1970). SSz. 1970, 273–8; Zádor Anna: Csatkai Endre művészettörténész munkássága. SSz. 1970, 194–200.

6 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: Fél évszázada rajzol és fest Sterbenz Károly. SSz. 1975, 264–72.

7 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Thirring Gusztáv és munkássága. SSz. 1941, 74–88; Horváth Zoltán: Thirring Gusztáv és Sopron. SSz. 1982, 185–188.

8 (Megjegyzés - Popup)

Gárdonyi Zoltán: Megemlékezés Altdörfer Viktorról. SSz. 1940, 53–6.

9 (Megjegyzés - Popup)

Gárdonyi Zoltán: Kárpáti Sándor zenei hagyatéka. SSz. 1960, 253–5.

10 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Moller Ede. SSz. 1939, 328–37.

11 (Megjegyzés - Popup)

Gombocz Miklós arcképe: SSz. 1974, 123.

12 (Megjegyzés - Popup)

Losonczy Zsuzsanna: A soproni Laehne-féle nevelőintézet és gimnázium története (1853–1903). SSz. 1972, 228–45, 289–307.

13 (Megjegyzés - Popup)

Banner János: Paur Iván (1806–1888). SSz. 1967, 377–82; Domonkos Ottó: Száz éves a soproni múzeum. SSz. 1967, 127.

14 (Megjegyzés - Popup)

Mesterházy Sándor: Az első kísérletek a telefonnal Sopronban (1877), SSz. 1978, 85–8; 1980, 59–60.

15 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Frankenburg Adolf harmadik felesége. SSz. 1941, 280–90.

16 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: 70 éve halt meg Munczy Lajos. SSz. 1980, 184–7.

17 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Vojtkó Pál (1867–1909). SSz. 1956, 183–4; uő.: Az irodalmi kör gondjai a századfordulón. SSz. 1982, 335–338.

18 (Megjegyzés - Popup)

Deák Ferenc 1840 óta a város díszpolgára, 1861-től a városi képviselőtestület tagja volt. Vö. (Heimle)r (Károly): SSz. 1937, 71.

19 (Megjegyzés - Popup)

Simkovics Gyula: Gyóni Géza soproni évei. SSz. 1963, 174–8; Nyéki Károly: Egy elfelejtett költő egy elfelejtett költőről (Ludvig Kálmán Gyóni Gézáról). SSz. 1971, 354–5.

20 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Bartók Béla soproni szereplései. SSz. 1955, 3–4. sz. 119–24; Rajeczky Benjamin: Bartók népdalgyűjtése Sopron megyében. SSz. 1956, 281–3; Csatkai Endre: Kolb Jenő (1898–1959). SSz. 1960, 90; Berecz Dezső: Bartók Béla és a soproni irodalmi kör. SSz. 1980, 256–7.

21 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Századunk ismert magyar íróinak szereplése a Frankenburg Körben. SSz. 1966, 61–8.

22 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Móricz Zsigmond Sopronban. SSz. 1958, 167–71.

23 (Megjegyzés - Popup)

Kelényi Ferenc: Móra Ferenc Sopronban. SSz. 1962, 53–7.

24 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső: Boháti Róbert (1899–1974). SSz. 1974, 189–92; uő.: Boháti Róbert irodalmi hagyatéka. SSz. 1975, 247–51. Becht Rezső: Dorosmay János (1886–1966). SSz. 1971, 282–5.

25 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: Becht Rezső nyolcvan éves. SSz. 1973, 97–102; uő.: Emlékező gondolatok Becht Rezsőről (1893–1976). SSz. 1976, 361–73; Sarkady Sándor: Beszéd Becht Rezső sírjánál. SSz. 1976, 374–5.

26 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Kunszery Gyula (1906–1973). SSz. 1973, 276.

27 (Megjegyzés - Popup)

Pröhle Jenő: Németh Sámuel (1877–1975). SSz. 1976, 72–5, 380–2; Csatkai Endre: Ruhmann Jenő (1884–1954). SSz. 1955, 1–2. sz. 151.

28 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Házi Jenő: 80 éves. SSz. 1972, 97–8; Csatkai Endre: Mihályi Ernő (1887–1969). SSz. 1970, 278–80; Mollay Károly: A hétszáz éves Sopron. Az Élet és Tudomány kalendáriuma (1977). Bp., 1977, 101.

29 (Megjegyzés - Popup)

Fábján Lajos: Parragi György (1902–1963). SSz. 1963, 380–2.

30 (Megjegyzés - Popup)

Molnár József: A soproni Ady Endre Kör rövid életéről. SSz. 1966, 157–8; Csatkai Endre: Értelmiségi fiatalok névtelen irodalmi köre. SSz. 1967, 61–4.

31 (Megjegyzés - Popup)

Fábján Lajos: Nyolc soproni esztendő (Emlékezés Komor Géza születésének 80. évfordulójára. SSz. 1981, 278–81.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: A Frankenburg Irodalmi Kör működése. SSz. 1939, 173–5; 1940, 372–3.

33 (Megjegyzés - Popup)

Kelényi Ferenc: Rozsondai Károly (1901–1967). SSz. 1968, 383–4.

34 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: Molnár József a kommunista és az író (1901–1975). SSz. 1970, 274–81.

35 (Megjegyzés - Popup)

–: Az Irodalmi Kör működése 1943-ban, SSz. 1941, 36–7.

36 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: SSz. 1978, 380.

37 (Megjegyzés - Popup)

Sarkady Sándor: Szabó Jenő 70 éves. SSz. 1980, 29–32.

38 (Megjegyzés - Popup)

Sarkady Sándor: Kelényi Ferenc (1916–1975). SSz. 1976, 75–8.

39 (Megjegyzés - Popup)

Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete. SSz. 1978, 244–47.

40 (Megjegyzés - Popup)

Szárász György: Egy előítélet nyomában. Bp., 1976, 259.

41 (Megjegyzés - Popup)

Lengyel-Sáry–Tirnitz: Az élet megindulása a felszabadulás után Győr-Sopron megyében. Győr, 1970, 262.

42 (Megjegyzés - Popup)

Csőngei Sándor visszaemlékezésében írta: A kiűritéskor „...a hungaristák nagy autóbuszokat telerakva minden elképzelhető holmival, zeneszóval, indulókat játszva indultak el nyugatra. Kedvet akartak csinálni a meneküléshez, a kiűritéshez, de a lakosság nem mozdult” (Párttörténeti Intézet Arch. H-c 56.).

43 (Megjegyzés - Popup)

A katonai ügyiratok között fennmaradt Kamenszky Árpád polgármester egyik iktatás nélküli levele, mely március 28-án kelt. Ebben a polgármester a nyilas rendeletekre hivatkozva felveti, hogy az állandó katonai igénybevételek miatt az előírt mezőgazdasági munkák nem teljesíthetők. A levélben kérdést intéz a M. kir. Közigazgatási Katonai Parancsnoksághoz, hogy „vajon mi fontosabb, a termelés biztosítása, avagy a katonai fuvarok lebonyolítása ... a nemzet szempontjából ...” (!)

44 (Megjegyzés - Popup)

A 9 és 11. pont betoldása csak a XVIII. századi másolatban található.

45 (Megjegyzés - Popup)

A 2. rész 12. és 13. szabálypontjait Deccard összevonta 13. ponttá.

46 (Megjegyzés - Popup)

A 16. pont előtt Deccard megjegyzése: *An mithen legen post prim(um) signatum*. Ez lesz Deccard beosztása szerint a XVII. pont, a régi 17. XVIII., a 18. pont XIX., a 19. XXI. ponttá lesz, a 21. XXII. pont, a 22. XXIII. pont, a 23. pont pedig XXV. pont helyét kapta. A 2. rész 20. szabálypontjából Deccard két sort olvashatatlanul kihúzott, az utána következő kiegészítés csak a XVIII. századi példányban olvasható.

47 (Megjegyzés - Popup)

A második rész 21. pont kiegészítés csak a XVIII. századi másolatban olvasható.

48 (Megjegyzés - Popup)

A 23. pont betoldása előtt *N(ovus) L(ocus)* jelzés olvasható!

49 (Megjegyzés - Popup)

A harmadik rész 1. pontja előtt Deccard megjegyzése: *Conf(er) Super Lege sub signo 4 NB part(em) 2da(m) Lignum geminum*. A harmadik rész 1. és 2. pontjának kiegészítése csak a XVIII. századi másolatban található! A 2. pont kiegészítését később Deccard a második rész 27. pontjának osztotta be. A XVIII. századi másolat harmadik rész új 3. pontja a 2. rész 6. pontja kiegészítésével azonos. Mivel ez a szöveg a XVII. századi példányban csonka, itt a XVIII. századi példányból pótoltam.

50 (Megjegyzés - Popup)

A harmadik rész 5. szabálypontja a *soll er* szavak után *ehrbietig auffstehen* szavakkal egészül ki. A szabálypont után *N(ovus) L(ocus)* jel kihúzva, majd Deccard ezt osztotta be a második rész 26. pontjának.

51 (Megjegyzés - Popup)

A szabálypont *más okos* kifejezése eredetileg egy szóból két szóvá választva, a *ditséretesneknek* tollhibát *ditséreteseknek* alakra javították.

52 (Megjegyzés - Popup)

A *természettel* szó *természetet* alakra javítva.

53 (Megjegyzés - Popup)

A szónak az *e* melletti írásjelét törölték.

54 (Megjegyzés - Popup)

A szónak az *e* melletti írásjelét törölték.

55 (Megjegyzés - Popup)

A *meg* szót a javító kéz kihúzta.

56 (Megjegyzés - Popup)

A *NB* szöveg *tetjérül* szavát *tetejérül* alakra javították.

57 (Megjegyzés - Popup)

A szónak az *e* melletti írásjelét törölték.

58 (Megjegyzés - Popup)

A kiegészítést még egy sor zárta, ezt a kézirat javításakor később levágták.

59 (Megjegyzés - Popup)

Későbbi kéz (azonos az *NB* kézírásával) az illetően szót *illetlen*-re javította a *töltső* szót pedig *töltse* alakra.

60 (Megjegyzés - Popup)

A rábaközi *töltső* szót *töltse* alakra javította a *NB* írója.

61 (Megjegyzés - Popup)

A *valamely* szó a preceptor betoldása. A vagyon eredetileg *vágyon* volt, az *ugy* szó *ully* alakból javítva.

62 (Megjegyzés - Popup)

A *valo* a preceptor betoldása.

63 (Megjegyzés - Popup)

Az *akadályoztatás* szavát *akadályoztatás* alakra javította valaki (rábaközi).

64 (Megjegyzés - Popup)

A *tsácsok* *tsácsog* alakra javítva.

65 (Megjegyzés - Popup)

Othon és jó rendben, a *talállhassa* szót *talállhassa* alakra javította egy rábaközi nyelvjárású.

66 (Megjegyzés - Popup)

A *könyvét* *könyvet* alakra javítva.

67 (Megjegyzés - Popup)

A *Légesek* alakja *legesek* formára javítva.

68 (Megjegyzés - Popup)

Az *Attyafiactul* alak *Attyafiaktul*-ra javítva.

69 (Megjegyzés - Popup)

A *fiaiknak* alak *fiainak* alakra javítva.

70 (Megjegyzés - Popup)

A testvérület történetére vö. Bán János: Sopron újkori egyháztörténete: Sopron, 1939. 369–370.

71 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sedlmayer András soproni festő. SSz. 1938, 100.

72 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. SSz. 1942, 54.

73 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 179.

74 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 274.

75 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 128.

76 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 179.

77 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 130.

78 (Megjegyzés - Popup)

Siebmacher, Johann: Grosses und allgemeines Wappenbuch. B. Ungarn II. Tafel 251.

79 (Megjegyzés - Popup)

Brechenmacher, Josef Karlmann: Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. Limburg a.d.L., 1957–1963.

80 (Megjegyzés - Popup)

Hálás köszönetet mondok Horváth József apátplébánosnak és Dávid Ferenc művészettörténésznek a feldolgozással kapcsolatos segítségükért.

81 (Megjegyzés - Popup)

Mindhárman a Nemzeti Színház tagjai. Dezső József az évtized kezdetétől a soproni közönség kedvelt színésze.

82 (Megjegyzés - Popup)

A Nemzeti Színház tagja.

83 (Megjegyzés - Popup)

Ismeretterjesztő előadások sorozatára csak 1924-ben került sor.

84 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Berecz Dezső: SSz. 1980, 256; továbbá uő.: Vojtkó Pál (1867–1909). SSz. 1956, 183–184.

85 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: A Soproni Építőbank működése és bukása (1873–1901). SSz. 1961, 317–331.

86 (Megjegyzés - Popup)

Csizmazia Endrét 1906-ban a függetlenségi párt programjával Sopron város országgyűlési képviselőjévé választották. Ekkor bírói állásáról lemondott és Budapesten ügyvédi irodát nyitott.

87 (Megjegyzés - Popup)

Az irodalmi kör tisztségviselői nem részesültek díjazásban, azt el sem fogadták volna.

88 (Megjegyzés - Popup)

Böngészet Sopron megye ismérétehez (1830–1847). Kézirat, 22. lap (GySmL. 2. sz.).

89 (Megjegyzés - Popup)

Tomek Ödön: Történelmi helyek és műemlékek Sopron vármegyében. Sopron, 1902, 43. oldal. Vö. Stessel József: Néhány történelmi adat Sopron és Moson vármegyékből. Századok, 1897, 30.

90 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 22.

91 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 24. Hegedűs Antal előbb Sopron vármegye, utóbb herceg Esterházy mérnöke volt.

92 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 24.

93 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 22.

94 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 24.

95 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i.m. 25.

96 (Megjegyzés - Popup)

Szalacsy Lajos: A Rábaszabályozó Társulat történetének leírása az 1896. évi ezredéves kiállítás alkalmából. Bp., 1896, 188, 204; Dóka Klára: Adalékok a Rábaszabályozó Társulat történetéhez. SSz. 1980, 17–28, 117–128.

97 (Megjegyzés - Popup)

Északdunántúli Vízügyi Igazgatóság: A Hanság vízrendezése. Kézirat, 3. lap.

98 (Megjegyzés - Popup)

ÉVIZIG: i.m. 4.

99 (Megjegyzés - Popup)

ÉVIZIG: i.m. 6.

100 (Megjegyzés - Popup)

ÉVIZIG: i.m. 9.

101 (Megjegyzés - Popup)

Sopron–Bécsi út (Krautäcker). Vö. E. Jerem–J. Gömöri: Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 8/9 (1978–1979) 217.

102 (Megjegyzés - Popup)

Lipp Vilmos és Miske Kálmán kutatásairól összefoglalóan: Schleicher Aladár: Data on the History of Metallurgy in Hungary, IX. (Results of metallurgical researches carried on the territory of the Vas County until the end of 1961.). Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae 49 (1964) 245–250.

103 (Megjegyzés - Popup)

Barb, A.: Spuren alter Eisengewinnung im heutigen Burgenland. Wiener Prähistorische Zeitschrift 24

(1937) 113.

104 (Megjegyzés - Popup)

Romwalter, Alfréd: Betrachtung über die Eisengewinnung der Hallstatt- und La Tène-Zeit in der Gemarkung von Sopron (Ödenburg). Mitteilungen der Berg- und Hüttenmänn. Abteilung an der Kgl. Ung. Palatin-Joseph-Univ. f. Technische und Wirtschaftswissenschaften, 10 (1938) 3. U.a. magyarul SSz. 3 (1939) 55–57. 1978-ban kiástuk az itteni kemencéket; vö. Gömöri János: A korai középkori vasolvasztó kemencék és az ékelt vasbucák kérdése. Iparrégészet. Égetőkemencék Veszprém 1981, 3. ábra, 112. l. (koraközépkoriak). Mellettük a tégláégető kemencéket 1980-ban ástuk ki, ezek rómaiak, nincsenek összefüggésben a vasolvasztókkal (Gömöri J. közöletlen ásatása).

105 (Megjegyzés - Popup)

Heckenast Gusztáv–Nováki Gyula–Vastagh Gábor–Zoltay Endre: A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban (A honfoglalástól a XIII. sz. közepéig.). Bp., 1968.

106 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: Überreste des Eisenhüttenwesens in Westungarn. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 35 (1966): Festschrift A. A. Barb.

107 (Megjegyzés - Popup)

Bielenin, Kazimierz: Einige Bemerkungen über das altertümliche Eisenhüttenwesen im Burgenland. Wiss. Arbeiten Bgld. 59 (1977) 49–62.

108 (Megjegyzés - Popup)

Ohrenberger, Alois-J.–Bielenin, Kazimierz: Ur- und frühgeschichtliche Eisenverhüttung auf dem Gebiet Burgenlands (informativer Bericht). Burgenländische Forschungen, Sonderheft II. (Kunnert-Festschrift). Eisenstadt, 1969, 79–95.

109 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri, János: Archäologische Eisenforschung in Westungarn. Wiss. Arbeiten Bgld. 59 (1977) 83–99.

110 (Megjegyzés - Popup)

Archäologische Eisenforschung in Europa, mit besonderer Berücksichtigung der ur- und frühgeschichtlichen Eisengewinnung und Verhüttung im Burgenland. Symposium Eisenstadt 1975. A tanácskozás előadásai a Wiss. Arbeiten.

111 (Megjegyzés - Popup)

Meyer, Wolfgang: Bestandsaufnahme von Pinginfeldern im Bezirk Oberpullendorf, Bgld. a fenti kötetben (10. jegyzet). Bgld. 59 (1977) évi kötetében jelentek meg.

112 (Megjegyzés - Popup)

Kaus, Karl: Lagerstätten und Produktionszentren des Ferrum Noricum. In: Eisengewinnung und

Verarbeitung in der Frühzeit. Leobener Grüne Hefte. Neue Folge Heft 2. Wien 1981, 74–92.

113 (Megjegyzés - Popup)

Rajza uo. 2. kép

114 (Megjegyzés - Popup)

A Központi Bányászati Múzeumban 1982-ben elkészült a nemeskéri típusú koraközépkori olvasztókemencék 1:4 méretű makettje, amely a munkagödröt is ábrázolja. 1:1 méretű rekonstrukciója lásd: Gömöri, János: Frühmittelalterliche Eisenschmelzöfen von Tarjánpuszta und Nemeskér. Acta Arch. Hung. 32 (1980), 28. kép

115 (Megjegyzés - Popup)

1874-ben a fórum keleti oldalán feltárt épületben másodlagos felhasználásban találtuk a követ (Gömöri J. közöletlen ásatása).

116 (Megjegyzés - Popup)

Rich, Anthony: Illustriertes Wörterbuch der römischen Alterthümer. Paris–Leipzig 1862, 403.

117 (Megjegyzés - Popup)

Decker, Karl Viktor: Römisches Spielbrett und Spielgerät im Mittelrheinischen Landesmuseum Mainz. Bonner Hefte zur Vorgeschichte 3 (1972) 19–23.

118 (Megjegyzés - Popup)

Bell R. C.: Board et Table Games I. From many Civilizations. London–Oxford–New-York 1969. 30.

119 (Megjegyzés - Popup)

Väterlein, Jutta: Roma ludens. Kinder und Erwachsene beim Spiel im antiken Rom. Amsterdam 1976 (Heuremata 5.) 58.

120 (Megjegyzés - Popup)

Väterlein i.m. 55. Régi játéktáblákra lásd: Meisenburg, E.: Altägyptische, griechische, und römische Brettspiele. Ziva Antika. Skoplje 12 (1972) 171–182. Ehhez hozzátehetjük, hogy nálunk leginkább az „Ember ne mérgeledj”, vagy „Ne dühösködj emberke” nevű játék hasonlítható a „XII scripta” játékhoz. Ennek cseh megfelelője a „Clovece nezlob se”, amelyet a mi játékboltjainkban is árulnak. Német megfelelője a „Mensch ärgere dich nicht” játék. Ennek egy változatára utal az a hat szó, amit római kori játékkövön bevésve is olvashatunk: „Irasci victos minime placet, optime frater” (Anthologie Lat. 498), amit Väterlein ezzel a játékkal hoz kapcsolatba (uo. 56).

121 (Megjegyzés - Popup)

Austin, R. G.: Roman Board Games, In: Greece and Rome 4 (1934–35) 24–35, 76–82.

122 (Megjegyzés - Popup)

Väterlein i.m. 55.

123 (Megjegyzés - Popup)

Bell. i.m. 30 (25. kép).

124 (Megjegyzés - Popup)

Bell i.m. 31 (26. kép).

125 (Megjegyzés - Popup)

Bell i.m. 31.

126 (Megjegyzés - Popup)

Bell i.m. 27/a kép.

127 (Megjegyzés - Popup)

Guhl, Ernst–Koner, Wilhelm: *Leben der Griechen und Römer*. Berlin, 1893, 758.

128 (Megjegyzés - Popup)

Zeno császár (475–481) három dobókockával játszott jelentős partiját költeményben is megénekelték (*Antologia Palatina* 9., 482). Väterlein i.m. 56. 493. jegyzet.

129 (Megjegyzés - Popup)

Murray, H. J. R.: *A History of Board Games other than Chess*, Oxford 1952, 29; 30.

130 (Megjegyzés - Popup)

Suetonius, Aug. 71. 3. 4. és Suet. Claud. 33. 2. idézi Väterlein i. m. 66.

131 (Megjegyzés - Popup)

Väterlein i.m. 78.

132 (Megjegyzés - Popup)

Suet. Dom. 21., Väterlein i.m. 81.

133 (Megjegyzés - Popup)

Bell i.m. 31.

134 (Megjegyzés - Popup)

A fórum D-i részén ástuk ki 1980-ban két lovasszobor talapzatát (A szerző közöletlen ásatása).

135 (Megjegyzés - Popup)

Póczy Klára: Pannónia városok. Bp., 1976, 24.

136 (Megjegyzés - Popup)

Hogy a játékasztal a téren, a szabadban állt, az csak feltevés, nincs kizárva, hogy a fórumról nyíló középületben, vagy kocsmában volt eredetileg felállítva.

137 (Megjegyzés - Popup)

Póczy Klára: Scarbantia városfalának korhatározása. Arch. Ért. 94 (1967) 137.

138 (Megjegyzés - Popup)

Jerem Erzsébet–Kaus, Karl–T. Szőnyi Eszter: Kelták és rómaiak a Fertő tó vidékén. Győr 1981, 35–36. A bruckneudorfi mozaikok feltárása.

139 (Megjegyzés - Popup)

T. Szőnyi Eszter: Korarómai fazekaskemencék Mursellán. Iparrégészet, égetőkemencék, Sopron, 1980. júl. 28–30. Veszprém, 1981, 19–26.

140 (Megjegyzés - Popup)

A szerző ásatása 1978-ban az IKVA áruház helyén. Az ottani római épületekre és fazekastelepre utal az áruház előtt felállított római oszlop.

141 (Megjegyzés - Popup)

A szobrocskát a kiállítási vezető szerint 1981-ben azonosította B. Thomas Edit (Magyar Nemzeti Múzeum). Lelőhelye: Schützen am Gebirge (Sérc).

142 (Megjegyzés - Popup)

A kiállítási vezető (vö. 38. jegyzet) magyar és német nyelven jelent meg, Lombos Ferenc, Győr-Sopron megye tanácselnöke és Theodor Kery, Burgenland tartományi kormányzója beköszöntőjével. A kiállítás létrejött az azoknak a múzeumközi megbeszéléseknek az eredménye, amelyeket Dr. Dávid Lajos, Győr-Sopron megyei múzeumigazgató és Dr. Hanns Schmid főtanácsos, a kismartoni Landesmuseum igazgatója folytattak. Talán több soproni megnézhetette volna e kiállítást, ha a soproni utcákon is hirdették volna a plakátok a kiállítás megnyitását.

143 (Megjegyzés - Popup)

Az „Archäologie des westpannonischen Raumes (Urgeschichte, Römerzeit, Mittelalter)” c. konferenciát is a Burgenlandi Tartományi Múzeum rendezte. Itt több soproni vonatkozású előadás hangzott el. Így Jerem Erzsébet: A soproni korai- és késővaskori telep és temető (Krautäcker); Patek Erzsébet: Sopron, Burgstall; Póczy Klára: Leletek Scarbantia territoriumáról; Eibner, Alexandria: A soproni hallstatt kori halomsírok leletei ausztriai múzeumokban; Bóna István: A hegykői langobárdkori temető (ennek leletei a Fabricius ház régészeti kiállításán láthatók); Gömöri János: Középkori leletek a soproni zsidófürdőből (vö. SSz. 1979,

222–242).

144 (Megjegyzés - Popup)

Pl. a római úthálózat együttes bejárása és feltérképezése; római kori kohászati maradványok kimutatása (erre ugyanis egészen biztos nyomok nincsenek a területen, holott a kelta és korai középkori vaskohászat igen jelentős volt). Lehet, hogy a római korban hasonló politikai, gazdasági-szervezeti változások miatt szűnt meg a helyi kelta vaskohászat, mint több mint egy évezreddel később – a tatárjárás után – a koraközépkorban kezdődött kohászat, amikor is megszűnt a Vasvárhoz kapcsolódó királyi vasbányászati kohászati és elosztási szervezet alapja a várszervezetek felbomlásával. Ráadásul ekkor jelent meg a versenyképesebb stájerországi vasáru, amely végleg elsorvasztotta a vidék vaskohászatát. (Bár még a XVIII. századból is vannak adatok Sopron környéki vasbányászatra). A római korban a birodalom jelentősebb vastermelő vidékei termékeinek behozatalával válhatták fel a helyi vastermelést. Mindezen csupán tudományos célú, közös vizsgálódások mellett idegenforgalmilag is kamatoztatható lenne a fertőrákosi Mithrasz-szentély műemléki helyreállítása (ez a mi kötelességünk), látogatásának megszervezése azonban újra közös munka lenne. A Landesmuseum fertőmeggyesi (Mörbisch) illetőségű könyvtárosa tájékoztatott arról, hogy Meggyesen egy helyi lakosa Mithrasz-szentély faragványainak másolatát, mint helyi idegenforgalmi látnivalót teszi közzemlére, sokan meg is nézik. Úgy gondolom, jelentős haladást jelentene az együttműködésben, ha a határon álló barlangszentélyt megnyithatnánk a látogatók előtt. Ehhez azonban először helyre kell állítani.

145 (Megjegyzés - Popup)

Megnyitó beszéd 1982. április 18-án, a Festőteremben. Vö. még Szabó Jenő: Mühl Aladár köszöntése. SSz. 1977, 351–355; uő.: Mühl Aladár (1902–1981). SSz. 1982, 262–265.

146 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Knopp András: Szervátiusz Jenő Cantata Profana című műve Sopronban. SSz. 1981, 80–86.

147 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Közművelődési Tájékoztató, 1981. március.

148 (Megjegyzés - Popup)

A mai Pócsi utcát régebben Kis utcának nevezték.

149 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Csatkai Endre: Bartók Béla soproni szereplései. SSz. 1955, 3–4. sz.; Nagy Alpár: Bartók Béla soproni kapcsolatai. Életünk, 1975, 455–470; Berecz Dezső: Bartók Béla és a soproni irodalmi kör. SSz. 1980, 256–257.